

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖRNEĞİ: DENGÊJLİK VE
TURİZM İLİŞKİSİ**

Selahattin ALAY

**15 Ağustos 2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖRNEĞİ: DENGEBÊJLİK VE
TURİZM İLİŞKİSİ**

Selahattin ALAY

**Danışman
Doç. Dr. Volkan GENÇ**

**15 Ağustos 2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Selahattin ALAY tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Miras Örneği: Dengbêjlik ve Turizm İlişkisi” adlı tez çalışması 08/07/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **oy birliği** / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Erdem SEVEN

.....

Danışman

Doç. Dr. Volkan GENÇ

.....

Üye

Doç. Dr. Aysen ERCAN İŞTİN

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Selahattin ALAY

08/07/2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÖRNEĞİ: DENGEBÊJLİK VE TURİZM İLİŞKİSİ

Selahattin ALAY

**Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı**

**Danışman: Doç. Dr. Volkan GENÇ
2024, 78 Sayfa**

Jüri

**Doç. Dr. Volkan GENÇ
Doç. Dr. Erdem SEVEN
Doç. Dr. Aysen ERCAN İŞTİN**

Mezopotamya’da sözlü kültürün önemli mihenk taşlarından olan dengbejlerin, kültürel mirasın günümüze taşınmasında önemli bir katkı sundukları bilinmektedir. Bu araştırma, dengbejlik geleneğinin somut olmayan kültürel miras unsuru olarak değerlendirmeye alınması gerekliliği, bu kültürel zenginlik unsurunun korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması için neler yapılabileceği ve turizme entegrasyonunun sağlanmasına katkı sunmak amacıyla yazılmıştır. Konu kapsamında Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’ni kapsayacak şekilde, dengbejlik geleneğini devam ettiren on sekiz dengbej ile görüşme sağlanmıştır. Yapılan araştırmada küçük gruplarla derinlemesine analiz imkânı sunmasından dolayı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla toplanan veriler tematik analiz yaklaşımına göre değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen veriler nitel araştırma programı olan MAXQDA nitel veri analiz programına aktarılmış, verilerin birbirleriyle örüntüleri incelenmiştir. Detaylı incelemeler sonucunda veriler üç kategori, yirmi tema ve seksen yedi alt tema olarak tablolara aktarılmış ve bu tablolarda elde edilen bulgular sonuç bölümünde yorumlanmıştır. Bu bulgulara yönelik teorik ve pratik öneriler sunulmuştur. Dengbejlik geleneğine toplumsal bir ilgi olmasına rağmen dengbej sayısının giderek azaldığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Birçok olumsuz faktöre rağmen dengbejlerin bireysel çabalarının kültürün sürdürülebilirliği adına yeterli olmadığı görülmektedir. Somut olmayan kültürel miras unsuru olarak tanınması ve korunması bağlamında çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Turizm faktörünün bu süreçte önemli bir unsur olarak kullanılması gerektiği sonuçlara yansımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dengbejlik Geleneği, Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Somut Olmayan Kültürel Miras, Turizm.

ABSTRACT

MS THESIS

AN EXAMPLE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: THE RELATIONSHIP BETWEEN DENGBEJLIK AND TOURISM

Selahattin ALAY

**Batman University Graduate Education Institute
Tourism Department of Science**

Advisor: Assoc. Prof. Volkan GENÇ

2024, 78 Pages

Jury

Assoc. Prof. Volkan GENÇ

Assoc. Prof. Erdem SEVEN

Assoc. Prof. Aysen ERCAN İŞTİN

It is known that dengbejs, one of the critical cornerstones of oral culture in Mesopotamia, have significantly contributed to the transfer of cultural heritage to the present day. This research has been written in order to contribute to the necessity of evaluating the tradition of dengbejlik as an intangible cultural heritage element, what can be done to protect this cultural richness element, what can be done to ensure its sustainability and its integration into tourism. Within the scope of the subject, eighteen dengbejs who continue the tradition of dengbejning were interviewed, covering the South Eastern Anatolia Region and the Eastern Anatolia Region. Qualitative research method was used in the study because it provides the opportunity for in-depth analysis with small groups. The data collected through semi-structured interview forms were evaluated according to the thematic analysis approach. The data obtained were transferred to the qualitative data analysis program MAXQDA, a qualitative research program, and the patterns of the data with each other were examined. As a result of detailed examinations, the data were transferred to tables as three categories, twenty themes and eighty-seven sub-themes, and the findings obtained in these tables were interpreted in the conclusion section. Theoretical and practical suggestions are presented for these findings. Although there is a social interest in the tradition of dengbejlik, the number of dengbej is gradually decreasing. Despite many negative factors, it is seen that the individual efforts of dengbejs are not sufficient for the sustainability of the culture. It emerges that studies should be carried out in the context of its recognition and protection as an element of intangible cultural heritage. It is reflected in the results that the tourism factor should be used as an important element in this process.

Keywords: Tradition of Dengbejlik, Eastern Anatolia Region, Southeastern Anatolia Region, Intangible Cultural Heritage, Tourism.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, ülkemizin Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde günümüzde varlığı sürdüren sözlü geleneğin en önemli unsurlarından biri olan dengbêjlik geleneği ile turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için hazırlanmıştır. Çalışma, dengbêjlik geleneğinin korunması ve sürdürülebilir hale getirilmesi umuduyla yazılmıştır. Dengbêjlik geleneğinin icra edildiği “dengbêj evlerinde” yapılan etkinliklere yoğun bir katılımın olduğu gözlemlenmiş, sosyal medya platformlarında yoğun bir ilgi olduğu tespitiyle bu gözlem güçlenmiştir. Bu gözlemlerin ardından dengbêjlik ve turizm konusunun araştırmaya değer bir konu olduğuna karar verilmiştir.

Bu çalışma Batman Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Ana bilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilmiştir.

Ders dönemlerinde bana katkı sunan bütün hocalarıma,

Süreç boyunca desteklerini esirgemeyen dengbêjlik gibi kadim bir geleneğin temsilcisi olan dengbêjlere,

Sabır ve emek isteyen bu süreçte destekleriyle yanımda olan değerli dostlarıma, aile bireylerim; Barış ALAY, Dilek ALAY, Münibe ALAY ve Mehmet UYGUN’a,

Konu seçiminden başlayarak bütün süreç boyunca katkılarını benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Volkan GENÇ’e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Selahattin ALAY
BATMAN-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SÖZLÜK.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
2.1. Halk Bilimi	3
2.2. Sözlü Gelenek.....	6
2.3. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	7
2.4. Yaşayan İnsan Hazineleeri (YİH)	11
2.5. Somut Olmayan Kültürel Miras- Turizm İlişkisi.....	12
2.6. Dengbêjlik.....	13
2.6.1. Tarihsel süreçte dengbêjlik.....	15
2.6.2. Dengbêjliğin hikâyesi.....	18
2.6.3. Toplumsal hafıza ve dengbêjlik	20
2.6.4. Dengbêjlikte işlenen konular	22
2.6.5. Dengbêjlik ile ilgili yapılan çalışmalar	24
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	28
3.2. Araştırmanın Yöntemi	29
3.3. Araştırma Deseni	30
3.4. Araştırmanın Katılımcıları	31
3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar.....	32
3.6. Araştırmacının Rolü.....	33
3.7. Veri Toplama Yöntemi	33
3.7.1. Veri toplama süreci.....	34
3.8. Araştırma Verilerinin Analizi	35
3.9. Araştırmanın İnanırlılığı, Aktarılabirliği, Tutarlılığı ve Doğrulanabilirliği	36
4. BULGULAR.....	38
4.1. Dengbêjliğin Sürdürülebilirliğine Dair Bulgular.....	39
4.1.1. Dengbêjin yetiştirme süreci	40
4.1.2. Dengbêjlik kültürünü koruma	41
4.1.3. Dengbêjliğin geleceğı.....	42
4.1.4. Dengbêjliğin gelecek nesillere aktarılması.....	43
4.1.5. Dengbêjlik faaliyetlerinde etkinliklerin niteliğı	44
4.1.6. Dengbêjlikte devlet desteğı	45
4.1.7. Gençlerin dengbêjliğe ilgisi.....	46
4.1.8. Yetişkinlerin dengbêjliğe ilgisi	47
4.2. Dengbêjlik ve Kültürel Mirasa Dair Bulgular	48
4.2.1. Dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler	49
4.2.2. Dengbêjliği tanımlamak	50
4.2.3. Dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi.....	51
4.2.4. Dengbêjliğin sorunları.....	53
4.2.5. Dengbêjliğin yapıldığı ortamlar	56
4.2.6. Dengbêjlik sorunlarının çözümü	57

4.2.7. Dengbêjlikte ezgi türleri	61
4.3. Dengbêjlik ve Turizme Dair Bulgular	61
4.3.1. Dengbêjlere turistlerin ilgisi	62
4.3.2. Dengbêjlerin turizm açısından geliştirilmesi	63
4.3.3. Dengbêjliğin turizme etkileri	64
4.3.4. Dengbêjlik kültürünün tanıtımı	65
4.3.5. Turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri	67
5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER	69
5.1. Değerlendirme ve Sonuç	69
5.2. Öneriler	73
KAYNAKLAR	74
EKLER.....	80
EK-2 Dengbejlerden Görseller	81
EK-3 Etik Kurul İzni	83
ÖZGEÇMİŞ	84

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Dengbêjlerin sosyal medyadaki görünürlüğü	Hata!	Yer	işareti
tanımlanmamış.	17		
Tablo 3.1. Katılımcıların genel bilgileri		32	
Tablo 3.2. Katılımcılarla yapılan görüşmelere ait detaylar		34	
Tablo 4.1. Dengbêjin yetişme süreci		40	
Tablo 4.2. Dengbêjlik kültürünü koruma		411	
Tablo 4.3. Dengbêjliğin geleceği		42	
Tablo 4.4. Dengbêjliğin gelecek nesillere aktarılması		43	
Tablo 4.5. Dengbêjlik faaliyetlerinde etkinliklerin niteliği		44	
Tablo 4.6. Dengbêjlikte devlet desteği		45	
Tablo 4.7. Gençlerin dengbêjliğe ilgisi		466	
Tablo 4.8. Yetişkinlerin dengbêjliğe ilgisi		47	
Tablo 4.9. Dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler		49	
Tablo 4.10. Dengbêjliği tanımlamak		50	
Tablo 4.11. Dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi		51	
Tablo 4.12. Dengbêjliğin sorunları		53	
Tablo 4.13. Dengbêjliğin sorunları devamı-I	Hata!	Yer işareti tanımlanmamış.	54
Tablo 4.14. Dengbêjliğin sorunları devamı-II		55	
Tablo 4.15. Dengbêjliğin yapıldığı ortamlar		56	
Tablo 4.16. Dengbêjlik sorunlarının çözümü		57	
Tablo 4.17. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-I		58	
Tablo 4.18. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-II		59	
Tablo 4.19. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-III		60	
Tablo 4.20. Dengbêjlikte ezgi türleri		61	
Tablo 4.21. Dengbêjlere turistlerin ilgisi		62	
Tablo 4.22. Dengbêjliğin turizm açısından geliştirilmesi		63	
Tablo 4.23. Dengbêjliğin turizme etkileri		64	
Tablo 4.24. Dengbêjlik kültürünün tanıtımı		65	
Tablo 4.25. Turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri		67	

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Katılımcılara erişim kaynakları	31
Şekil 3.2. Araştırma süreci	35
Şekil 4.1. Katılımcıların gözünden dengbêjliğin anlamı	38
Şekil 4.2. Katılımcıların etkilendiği dengbêjler.....	39
Şekil 4.3. Dengbêjliğin sürdürülebilirliği	40
Şekil 4.4. Dengbêjlik ve kültürel mirasa dair bulgular.....	49
Şekil 4.5. Dengbêjlik ve turizm	62

SÖZLÜK

Dengbêj: Solist, şarkıcı, ses sanatçısı (bazı yörelerde «stranbêj» denir)

Deng: Ses.

Bêj: Söylemek, Anlatmak

Stran: Türkü, Şarkı

Kilam: Manzum hikâye, şarkı, müzik parçası, melodi

Kurmanci: Kurmançca veya Kuzey Kürtçesi, İran dillerinin Kürt dilleri alt kolunda yer alan bir dildir. Kürtler tarafından en fazla konuşulan dildir

Dîwanxane: Odalar arasındaki büyük salon. Büyük ev. Divan kurulacak büyük oda.

Civat: Toplum, Kurul, Heyet, Meclis.

Çîrokbêj: Öykücü

Govend: Halay, dans.

1. GİRİŞ

“Tanrıların lütfuyla, kalbe doğar ezgiler,
Ozanın diliyle dile gelir, hayat bulur her söz,
Herkes dinler, büyülenir, kaybolur zaman,
Ozanın yüreğinden dökülenler, kutsal bir armağan.”

Anonim

Sözün varlığı, insanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahiptir. Toplumların biriktirdiği birçok kültürel unsurun yaşatılmasında, sözlü geleneklerin önemli bir katkısı vardır. Dünyanın birçok yerinde, biçimsel farklılıklar göstermekle birlikte birbirine benzeyen sözlü gelenek unsurları mevcuttur (Yıldırım, 1989, s.6). Dengbêjlik geleneği de bunlardan bir tanesidir ve Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafyalarda karşımıza çıkmaktadır (Taş, 2016, s.1). Yazılı metinlerin, kayıtların son derece sınırlı olduğu bu yerlerde Kürtler sözlerle kültürlerine ait unsurlarını dengbêjler vasıtası ile günümüze taşımıştır. Dengbêjlik geleneği üzerine sosyolojik ve edebi yönler üzerine çalışmalara sıklıkla rastlanmıştır. Ancak somut olmayan kültürel miras ile turizm ilişkisine değinen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye 2023 yılında 55,2 milyon turist ağırlamış ve dünyada en çok turist ağırlayan beşinci ülke konumundadır (UNWTO, 2024). On İkinci Kalkınma Planı’nda (2024-2028) Türkiye’nin 2028 yılında 82,3 milyon turist ve 100 milyar dolar turizm geliri elde etme hedefi bulunmaktadır. Kalkınma planının turizm hedefleri arasında: “kültür ve turizm güzergâhları geliştirilerek ziyaretçi kalış süresinin ve harcamalarının artırılması” yer almaktadır. Bu kapsamda dengbêjlik gibi köklü geleneğin korunmasının sağlanması ve bölgenin turizm gelişimine katkı sunması açısından bu tez çalışması önemlidir ve iki bölgeyi (Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi) ele alması bakımından kapsayıcı bir yönü bulunmaktadır. Bu durum kapsam açısından bu çalışmayı özgün hale getirmektedir. Sözlü geleneğin en önemli unsurlarından biri olan dengbêjlik geleneğinin var olma mücadelesi verdiği günümüzde bu kültürel zenginliğin korunması ve sürdürülebilir bir hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma dengbêjliğin bilinirliğinin artırılması ve somut olmayan kültürel miras olarak turizm ile entegrasyonunun sağlanması amacıyla hazırlanmıştır.

Yapılan literatür taramasında dengbêjliğin sürdürülebilirliği ve turizm kapsamında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda; araştırmanın birinci bölümünde halk bilimi, sözlü gelenek, somut olmayan

kültürel miras, yaşıyan insan hazineleri (YİH), somut olmayan kültürel miras ile turizm ilişkisi ve dengbêjlik bölümleri açıklanmıştır. Daha sonra ikinci bölümde dengbêjliğin sürdürülebilirliği ve turizm kapsamında yapılan araştırmanın verileri, analiz bölümleri ve katılımcılara dair genel bilgiler yer almaktadır. Üçüncü bölümde elde edilen veriler doğrultusunda yapılan analizlerden elde edilen bulgular detaylandırılmıştır. Son bölümde ise; bulgulara dair ulaşılan genel değerlendirme, sonuç ve öneriler verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Halk Bilimi

Sosyal bilimler, araştırma yöntemleri ve kullanılan metotlar bakımından pozitif bilimlerden ayrılmaktadır. Pozitif bilimlerde disiplinler arası geçişler, sosyal bilimlere göre daha belirgin bir durumdadır. Sosyal bilimlerde ise disiplinler arası etkileşim daha fazladır. Halk bilimi de bu disiplinlerden bir tanesidir (Aça, 2017). Halk biliminin çalışma sahasının genişliği, diğer disiplinlerle olan ilişkisi, geniş bir perspektifte incelenmesine imkân sağlamaktadır. Bu olumlu durum, farklı tanımların yapılmasına olanak sağlasa da ortak bir aklın oluşmasına engel olmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde halk bilimi, farklı coğrafyalarda farklı anlayışlar ve yöntemlerle ele alınmıştır. Amerika ve Avrupa'nın halk bilimi malzemesi ile ilgili çıkarımları birbirinden oldukça farklıdır. Amerikalılar halk bilimi malzemesini antropolojiden yola çıkara değerlendirirken, Avrupalı halk bilimciler etnolojik yaklaşımı benimsemektedirler (Utley, 2005, s.131- 132).İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan halk kültürü, avcı-toplayıcı toplumların yaşam şekilleri ve mitolojileri üzerine inşa edilerek başlamıştır. Tarımsal üretime yönelen toplumlar ilk köyleri kurarak yerleşik hayata geçmiş, toplu yaşamla beraber daha fazla ortak değer üretmeye başlamışlardır. Bu değerler, durağanlıktan uzak bir şekilde değişim dönüşüm içerisinde birikerek devam etmiştir. Uzun dönemler boyunca alt sınıf olarak görülen ötekilerin kültürü olarak ifade edilmiştir (Kara Düzgün, 2016).

15. ve 16. yüzyılda Avrupa'dan yola çıkan cesur gemicilerin yeni yerler bulma istekleri Coğrafi Keşifleri başlatmıştır. Bilmedikleri coğrafyalara ulaşmaları sonucunda Avrupa Kıtası için gelişim, değişim ve dönüşümün ilk adımları atılmıştır. Yeni kıtalar ve yeni kültürlerle tanışan Avrupalılar, bilgi birikimi ve ekonomik güç alanlarında ciddi ilerleme kaydetmişlerdir. İlerleme hareketleri beraberinde Rönesans ve Reform gibi toplumsal alanda köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu uzun soluklu tarihsel süreç, Fransa'da bir halk hareketini ortaya çıkarmış ve yönetsel anlamda bir devrim gerçekleştirmiştir (Çobanoğlu, 1996, s.14). Fransa'da yaşanan bu devrim eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların yayılmasına ve milliyetçilik kavramının Avrupalı toplumlar tarafından benimsenmesine olanak sağlamıştır. Milliyetçiliği benimseyen toplumlarda kendi kültürünü diğer toplumlardan ayıran özellikleri ortaya çıkarma isteği uyandırmıştır. Toplamların geçmişe doğru yapmış oldukları yolculuklarda en saf, değişmeyen kültürel değerlere ulaşmak için kırsal alanda araştırmalar yapılmış ve halkların giderek öz kültür

bilgisine ulaşmasının ardından ulusal bir kimlik oluşturma çabası ortaya çıkmıştır. (Çobanoğlu, 1996, s.14).

Ulusal kimlik oluşturma çabası, öz kültürü öğrenme isteği, daha önce ihmal edilmiş olan köylü sınıfına ulaşma çabasına dönüşmüş ve bu çaba beraberinde sözlü kültüre dair derleme faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır. Derleme faaliyetlerinde kırsaldan başlayan yolculuk, kültürel anlamda en küçük parçadan başlayarak ulusal bir kimlik oluşturma amacına hizmet etmiştir. Bu süreç daha sonra ulusal çizgiden başlayarak evrensele doğru bir gelişim göstermiştir. Derleme faaliyetleri Avrupa kıtasında 18. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Fransız Devrimi'nin ardından Napolyon'un iktidara geçmesi ile birlikte Avrupa'da emperyalist fikirler hakimiyet kurmaya başlamıştır. Fransa'nın yayılmacı politikalar sergilemesinin sonucunda Almanya başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde de kırsala ve öz kültüre dönük çalışmalar başlamıştır. Alman halk bilimi kurucularından sayılan Von Herder'in Alman ezgilerini bir araya getirdiği "Halk Türküleri Antolojisi" (Stimmen der Völker in Liedern) 1778- 1779'da yayınlanmıştır (Dundes, 1998, s.139). Herder, bu çalışmada sadece Alman türkülerine değil, farklı uluslara ait eserlere de yer vermiştir. Uluslar, yaşadıkları coğrafyaları ve ortak tarihleri bağlamında birbirlerinden farklı kültürlerle sahiplerdir. Bağımsız bir hayat ve insanlık adına varılabilecek önemli birikimlere katkı sağlamak, ulusların öz kültürlerine sahip çıkması, geliştirmesi ve bağlı kalması ile mümkün hale gelmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmalar halk biliminin bir disiplin olarak ortaya çıkması için yeterli olmasa da ortaya çıkmasına ciddi bir temel oluşturmuş, farklı bakış açıları geliştirmiştir (Çeribaş ve Aça, 2017).

Halk biliminin disiplin olarak ortaya çıkışı 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Batı Avrupa ülkeleri, özellikle de Almanya bu işe öncülük etmiştir. Halk biliminin bilimsel başlangıç noktası olarak iki önemli kabul bulunmaktadır: bunlardan birincisi, Alman Grimm Kardeşler tarafından Hristiyanlık öncesi dönemi de kapsayan Alman kültürüne ait masalları derleme faaliyetidir. 1812 yılında "Ev ve Çocuk Masalları" adıyla yayın çıkarılmıştır (Aça, 2017). Diğer önemli başlangıç ise 1846'da İngiliz William J. Thoms'un "popüler antikite ve popüler edebiyat" kavramları yerine "folklor" kelimesini ilk kez kullanmasıdır (Thoms, 1965).

Türk Dil Kurumuna göre "Halk Bilimi" Arapça kökenli "halk" ve "bilim" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. "Folklor" ise Fransızca kökenli bir sözcük olup "folk (halk)" ve "lore (bilgi)" sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Halk biliminin alanının geniş, diğer disiplinlerle ilişki içerisinde olması ve zengin bir çalışma

sahasına sahip olması, farklı tanımların yapılmasına imkân sağlamıştır. 19. yüzyıla kadar halk olarak şehir hayatından uzak kalmış köylü sınıfı görülürken, sonradan bu bakış açısının yetersiz olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Durağan bir yapının yerine kendini yenileyen bir bakış açısı ile araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Dundes'e (1998a) göre *“halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün -ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır. Teorik olarak bir grup en az iki kişiden oluşmak zorundadır, fakat genellikle çoğu gruplar daha fazla kişiden oluşurlar. Grubun bir üyesi diğer bütün üyeleri bilmeyebilir, fakat o kişi gruba ait olan geleneklerin ortak özünü muhtemelen bilecektir, gelenekler bir grup kimliği hissi vermeden gruba yardım eder”* (s.143).

Toplumu oluşturan her birey dinamik süreç içerisinde yer aldığı statü, yaşam şekli, ekonomik gücü gibi göstergeler açısından farklı olabilir. Tüm farklara rağmen bireyler kültürün aktarımında aktif rol alırlar. Halk biliminin en geniş tanımlarından birini Dundes yapmıştır.

Dundes'e (1998b) göre, *“Folklor; mitler, efsaneler, masallar, fıkralar, atasözleri, bilmeceler, şarkılar, tılsımlar, kutsamalar, beddualar, küfürler, yeminler, hakaretler, ağız dalaşları, sataşmalar, takılmalar, kadeh kaldırmalar, tekerlemeler, selamlaşma ve vedalaşma kalıpları (sonra görüşürüz gibi) gibi biçimleri içermektedir. Folklor, bütün bunların yanı sıra, halk sanatı, giyim-kuşam, halk dansı, halk tiyatrosu, halk inancı (ya da batıl inanç), halk hekimliği, halk enstrümantal müziği, halk şarkıları (ninniler, ballatlar gibi), halk dili (argo gibi), halk benzetmeleri (mesela yarasa gibi kör), halk mecazları ve adları (lakaplar ve yer adları gibi) da kapsamaktadır Folklorun başlıca biçimlerinden biri olan halk şiiri ise, sözlü epikten ithaf dizelerine, mezar yazılarına, umumi tuvaletlerin duvar yazılarına, nükteli şiirlere, bunların yanında top sektirirken, ip atlarken, el ve ayak parmaklarını şıklatırken, çocuğu diz üstünde oturup severken söylenen dizelere, sayışmacalar ve çocuklara ait şiirlere kadar uzanan çok geniş bir yelpazayı ihtiva eder”* (s.76).

Tanımlamadan yola çıkarak geçmişten günümüze gündelik hayatımızda kullanmış olduğumuz birçok unsurun folklorün sınırları içerisinde yer aldığı, insana dair olan unsurların folklorün zenginliği olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Avrupa'da 1946'da William J. Thoms'un “folklore” terimini kullanmasının ardından Anadolu coğrafyasında II. Meşrutiyet sonrasında Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Rıza Tevfik gibi Osmanlı aydınları “halkiyat, hikmeti avam” gibi terimler kullanarak folklorü tanımlamaya çalışmışlardır. Dönemin ilk çalışmalarında ulusal kimlik oluşturmada şehir merkezli kaynakların yeterli olamayacağı belirtilmiştir. Türkçülük temelinde yürütülen bu çalışmalar Türk Ocakları, Türkiyat Enstitüsü, Türk Derneği gibi kuruluşlar tarafından yürütülmüştür (Oğuz, 2013, s.5-7).

Cumhuriyet rejimi sonrasında elde edilen kazanımlar ile birlikte Halk Bilimi alanında yapılan faaliyetler artmıştır. Halk biliminin kurumsallaşması Cumhuriyet ile beraber olmuştur. Türk Halk Bilgisi Derneği, Türk Dil Kurumu, Halk Evleri, Milli Folklor Enstitüsü, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi gibi birçok kuruluş bu alanda çalışmalar yürütmüş, dernekler ve vakıflar aracılığıyla çıkardıkları yayınlarla sürece aktif katılım sağlamışlardır (Çeribaş ve Aça, 2017, s.82-83).

Avrupa’da olduğu gibi Anadolu coğrafyasında da folklor çalışmalarında birçok kaynak kullanılmıştır. Bu kaynakların çoğunluğu sözlü kaynaklardan oluşmaktadır. Kaliforniya Üniversitesi’nden William Bascom folklor yerine “sözel sanat” tanımını kullanmıştır. Ülkemizde de benzer tanımlar yapılmış, Dursun Yıldırım folklorün “sözlü olma” özelliğini vurgulamıştır (Yıldırım, 2013, s.68). Bu bağlamdan hareketle folklor alanında çalışma yapan birçok kişinin, folklorü sözel kaynaklarla tanımladığı ya da en önemli kısmını oluşturduğuna dikkat çektikleri görülmektedir. Metinde anlam bütünlüğünün sağlanması için bundan sonraki bölümlerde folklor yerine halk bilimi kelimesi kullanılacaktır.

2.2.Sözlü Gelenek

İnsanlık tarihinde köklü bir geçmişe sahip olan sözlü kültür; sözlü gelenek yaşayan / canlı kültür, halk bilimi gibi ifadelerle adlandırılmaktadır (Alptekin, 2015). Sözlü gelenek, tarihsel geçmişi köklü olan farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde gelişim göstermiştir (Bayraktar, 2013). Bu gelişimsel süreçte söz, yazıdan önce var olmuş ve kültürel temellerin oluşmasında öncülük etmiştir. Kültür “mitler, kurgular insanların doğumlarından itibaren belirli bir biçimde düşünmeye, bazı standartlara ve kurallara uygun olarak davranmaya ve belli şeyleri istemeye alıştırlırlar. Böylelikle milyonlarca yabancının etkili bir biçimde iş birliği yapmasını sağlayan yapay içgüdüler yaratmış olurlar. Bu yapay içgüdüler ağına” denilmektedir (Harari, 2015, s.169). Bu yapay içgüdüler, insanları bireysellikten uzaklaştırarak toplumsal değerler oluşturmalarını sağlamıştır. Kan bağının getirdiği zorunlu bir arada yaşamanın yerini, zihinsel devrimle birlikte toplumsal birliktelikler almıştır. Bu birliktelikler kültürel birikim ve kültürel zenginleşmeyi beraberinde getirmiştir (Alptekin, 2015). Ong’a (2007) göre, kültürel gelişim süreci “sözlü”, “yazılı” ve “elektronik” olmak üzere üç döneme ayırmakla beraber yazıdan önceki dönem “birincil sözlü gelenek dönemi” olarak adlandırmaktadır (s.13-14).

Kolektif bilinçle beraber ortaya çıkan unsurlar sözlü geleneğin eseridir. Sözlü gelenek geniş bir kapsama sahiptir. Bu kapsamı Yıldırım (1998, s.15) şu şekilde tanımlamıştır. *“Sözlü geleneklerde yer alıp tamamen sözlü, kısmen sözlü veya tamamen sözsüz yaratılan, fakat sözlü geçiş veya iletişim ile fertler arasında dolaşan, nesilden nesille intikal eden kısaca bir geleneği olan ürünlerin tamamı yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun sözlü kültürün kapsamına girer.”* Bu geniş kapsam içerisinde sözlü gelenek, köklü tarihsel geçmişinden kaynaklı olarak kültürün önemli bir bölümünü meydana getirmektedir. Tarihsel sürece bakıldığında insanlar, yerleşik hayata geçmeden önce bilgi ve birikimlerini sözlü olarak aktarmışlardır. Hayatlarını kolaylaştıran hatta yaşayabilmelerini sağlayan bilgiler, mitolojik hikâyeler kulaktan kulağa aktarılmıştır. Yazının bulunup kullanılmasından sonra sözlü unsurların aktarımında farklı yöntemler ortaya çıkmış olsa da Antik Yunan ve Roma toplumlarında Homeros’un “İlyada ve Odyssea” eserleri dönemin önemli sözlü gelenek eserleri arasındadır (Rosenberg, 2003). Orta Çağ Avrupası’nda sözlü gelenek, kilisede soyluların dışında geniş halk kitleleri arasında hikâye anlatıcılığı şeklinde kendine yer bulmuş ve varlığına devam etmiştir. Sözlü gelenek yazının ve matbaanın kullanımının artmasıyla beraber yaygınlığını yitirmeye başlamıştır. Özellikle Fransız İhtilali’nin getirdiği devrimci, özgürlükçü anlayış; büyük imparatorlukların yıkılmasına yol açmış, ulus devletler kendi kaderlerini tayin etmeye başlamışlardır. Ulus devletler kendi tarihlerini yaratırken yazınsal metinler üzerinden hareket etmiş, sözlü geleneğe gereken önemi göstermemişlerdir. Bu durum 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Rusya’da Bolşevik Devrimi’nin ardından işçi sınıfının çardan yönetimi devralması sonucunda emekçi bir iktidar ortaya çıkmıştır. Bu iktidar sözlü gelenek çalışmalarına gereken ilgiyi göstermiştir (Günay, 2019). Emekçilerin tarihi kayıt altına alınırken sözlü gelenekten yararlanmışlardır. Türkiye’de ise sözlü gelenek çalışmaları, ülkenin ilk kuruluş yılları olan 1920’lerde başlamıştır. Çalışmalar uzun süre teknik ve kadro yetersizliği sebebiyle istenilen seviyeye ulaşamamıştır (Çeribaş ve Aça, 2017).

2.3. Somut Olmayan Kültürel Miras

Kültürel miras insanlığın geçmişinden başlayarak süregelen, içinde örf, adet, gelenek, görenek gibi pek çok unsuru barındıran geniş bir kavramdır (Genç, 2020). Kültürel miras kavramı hem tanımsal olarak hem de kavramsal sınırlamalar açısından alanın genişliğinden kaynaklı olarak tartışmalara konu olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası

başlayan şehirleşme kültürü içinde kendini bulan toplumlar, Avrupa’da başlayan dünya savaşlarıyla ağır yıkımlara uğramışlardır (Çeribaş ve Aça, 2017). Bu yıkımların ardından dünyada küreselleşmenin yaygınlaşması, farklı kültürlerde yaşayan insanları daha fazla yakınlaştırmış, kültürler arası benzeşmenin artması ile beraber insanlarda tek tipleşme görülmüştür. İnsanlığın ortak mirası olan kültürel değerlerin ortadan yok olmaması, savaş sonrası yıkımların etkisinin azaltılması gibi önemli nedenler için uluslararası kuruluşlar bu doğrultuda faaliyet yürütmüşlerdir (Oğuz, 2018). Faaliyet yürüten kuruluşların başında, Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na bağlı olan İngilizce adı “United Nations Educational Scientific and Cultural Organization” olarak geçen genellikle kısaltılmış ismi ile bilinen “UNESCO” yer almaktadır. Ülkemizde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olarak bilinen bu kuruluşun amacı, insan haklarına saygı göstererek din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadan eğitim, bilim, kültür alanında üye ülkeler arasında iş birliği sağlayarak kültürel zenginliği korumak ve dünya barışına katkı sağlamaktır (Oğuz, 2018). UNESCO, II. Dünya Savaşı’nın yıkım etkilerinin azaltılması, kültürel unsurların yaşatılması adına 1946 yılında faaliyetlerine başlamıştır. UNESCO, başlangıçta kültürel miras kavramını daha çok somut ürünler üzerinden tanımlamış ve yürütülen faaliyetler bu doğrultuda olmuştur. Yürütülen faaliyetler kapsamında, müze çatısı altında sergilenebilen elle tutulur, gözle görünür ürünler inceleme ve koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Kültürel bütünlük açısından bu durum değerlendirildiğinde, bazı kültürel unsurların süreçte ihmal edildiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır (Oğuz, 2018). UNESCO, 1954- 1970 ve 1972 yıllarında yaptığı sözleşmelerde kültürel mirası maddi unsurlar üzerinden tanımlamış ve bu doğrultuda faaliyetler yürütülmesine olanak sağlamıştır (UNESCO, 2024). 1972 yılında Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi’nde kültürel miras, bina, tarihi nesneler, elle tutulur nesneler üzerinden tanımlanmasının ardından tartışmalar başlamış ve bir yıl sonra Bolivya Deklarasyonu olarak bilinen uzmanlar toplantısında kültürel bütünlük içerisinde halk biliminin, kültürel miras kapsamında olması gerektiğine yönelik bir belge paylaşılmıştır (Oğuz, 2018). Bu belge, kültürel miras kavramının tanımının genişletilmiş olması ve Bolivya gibi kozmopolit yapıya sahip, kültürel zenginliği olan bir ülkeden duyurulmuş olması açısından önemlidir. UNESCO’nun sonradan yapmış olduğu toplantılarda “gayri maddi miras”, “geleneksel ve popüler kültür”, “folklorun korunması” gibi terimler kullanılmıştır. Bütün bu kavramsal tartışmaların ardından, UNESCO’nun 17 Ekim 2003’te Paris’te yapmış olduğu toplantıda imzalanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ile kavramsal tanımlama literatüre girmiştir. 11 bölüm 40 maddeden oluşan bu sözleşmede

2. maddenin 1. fıkrasında somut olmayan kültürel miras şu şekilde tanımlanmıştır (Oğuz, 2018, s.160):

“Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunmaktadır. Bu Sözleşme bağlamında, sadece uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan somut olmayan kültürel miras göz önünde tutulacaktır.”

Bu sözleşmede aynı maddenin 2. fıkrasında:

- a) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- b) Gösteri sanatları,
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,
- d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,
- e) El sanatları geleneği

gibi alanları kapsadığı belirtilmiş olup nelerin bu projeye dahil olacağı detaylı belirtilmiştir. Ele alınacak olan bu kültürel miras unsurların sadece kayıt altına alınmakla yetinilmeyeceği, aynı zamanda yaşatılması gerektiği de yine 2. maddenin 3. fıkrasında belirtilmiştir.

“Koruma” terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelmektedir. Buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma dahil olduğu kadar, bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması da dahildir (UNESCO, 2024).

Bu sözleşmenin ardından ortaya çıkan somut olmayan kültürel miras teriminin (SOKÜM) bir disiplin olmadığı, Birleşmiş Milletlere bağlı UNESCO tarafından yürütülen bir projenin adı olarak kullanıldığı ve halk biliminin yerine kullanılamayacağı gerçeği ortaya çıkmıştır (Oğuz, 2013, s.15). Buradan yola çıkarak, SOKÜM projesinin

disiplin olarak görülemeyeceği, kültürel koruma programı olarak halk bilimi içinde ihmal edilen kültürel unsurları yaşatma adına sürece katkı sunacağı belirtilebilir.

Dünya devletlerinin UNESCO ile beraber kültürel çeşitliliği korumak ve yaşatmak adına göstermiş oldukları bu çabaya ve sözleşme içeriğiyle sunulan çerçeve programın coğrafi sınırlarla kültürel anlamda ortadan kaldırılmış olması gerçeğine Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kayıtsız kalmamış, kısa süre içinde Anadolu'nun zengin kültürel yapısını ortaya çıkarmak ve kültürel zenginliğin yaşatılması adına bu projeye 19.01.2006 tarihli TBMM oturumunda oy birliği ile dahil olmuştur. 27 Mart 2006 tarihinde taraf olma süreci tamamlanmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı yasal yürütücü ve icra makamı olarak görev yapmaktadır. Sözleşmenin 12. maddesi: "Her Taraf Devlet, korumak için tespit amacıyla kendi toprağı üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın bir veya daha fazla envanterini, kendi durumuna uygun olacak biçimde hazırlar. Bu envanterler düzenli olarak güncelleştirilir." Bu temel maddeden yola çıkarak Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024 itibarıyla:

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Aşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak dosya (2009) (2016 yılında dosya Afganistan, Azerbaycan, Hindistan, Irak, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan ve Türkmenistan katılımı ile genişletilmiştir)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk Kahvesi ve Geleneği (2013)
12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)
13. İnce Ekmek Yapımı ve Paylaşımı Geleneği: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye ile ortak dosya) (2016)
14. Geleneksel Çini Sanatı (2016)
15. Bahar Bayramı Hıdırellez (Makedonya ile ortak dosya) (2017)
16. Dede Korkut-Korkut Ata Mirası: Kültürü, Efsaneleri ve Müziği (Azerbaycan ve Kazakistan ile Ortak Dosya, 2018)
17. Geleneksel Türk Okçuluğu (2019)
18. Minyatür Sanatı (Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile Ortak Dosya) (2020)
19. Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala / Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya) (2020)
20. Hüsn-i Hat, Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı (2021)
21. Çay Kültürü: Kimlik, Misafirperverlik ve Toplumsal Etkileşim Sembolü (Azerbaycan ile ortak dosya, 2022)

22. İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi (Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2022)
23. Nasreddin Hoca/ Molla Nesreddin/ Molla Ependi/ Apendi /Afendi Kozhanasyr Fıkra Anlatma Geleneği (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ile ortak dosya, 2022)
24. Tezhip/ Tazhib/ Zarhalkori/ Tezhip/ Naqqoshlik (Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti, Tacikistan ve Özbekistan ile ortak dosya, 2023)
25. İftar/ Eftari/ İftar/ İftor ve Sosyo-Kültürel Gelenekleri (Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti ve Özbekistan ile ortak dosya, 2023)
26. Balaban/ Mey Zanaatkârlığı ve İcra Sanatı (Azerbaycan ile ortak dosya, 2023)
27. Sedef Kakma İşçiliği (Azerbaycan ile ortak dosya, 2023)

Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

28. Işık Dili (2017)
29. Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (2022)
30. Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar (2023) (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2024)

2024 yılı itibari ile Türkiye otuz adet somut olmayan kültür unsurunu UNESCO’da tescillemiştir. Bu tez kapsamında ele alınacak olan dengbêjlik geleneğinin korunması ve yaşatılması adına listeye dahil edilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

2.4.Yaşayan İnsan Hazineleeri (YİH)

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, hayatın hızlı akışı içerisinde her kültürün kendine ait gelenekleri yaşatabilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’nin 2006 yılında dahil olduğu “Yaşayan İnsan Hazineleeri” UNESCO’nun “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” kapsamında, yok olmaya yüz tutmuş kültürel, sanatsal, tarihsel açıdan farklı mefhumlara ev sahipliği yapmaktadır. Yaşayan İnsan Hazineleeri; UNESCO 2003 sözleşmesinin giriş kısmında “*somut olmayan kültürel mirasın spesifik elemanlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerileri yüksek kişilerdir*” şeklinde tanımlanmıştır (Oğuz, 2013) Yaşayan insan hazineleri seçkin bilgi ve deneyim birikimi gerektiren meslek ve gelenekleri, sürdürülebilirlik kapsamında gelecek kuşaklara aktarılmasını desteklemektedir (Fedakâr ve Demir, 2018)

Küresel anlamda gelecek nesillere ulaştırılması ve farkındalık sağlaması açısından elzem olan “Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Envanteri’ne” dahil edilecek kişilerin belirlenmesinde, coğrafya ve zaman bazında yer alan faktörler, uluslararası anlamda ortak bir ölçek belirlenmesine engel olarak görülmektedir. Bu sebeple kaybolmaya yüz tutmuş

meslek ve kültürel mirasa dair ölçütleri her ülke kendi özelinde belirlemektedir (UNESCO, 2024).

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Türkiye’de “Yaşayan İnsan Hazinesi” belirleme kriterlerini yedi başlık altında konumlandırmaktadır (YAKEGM, 2024).

1. Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması
2. Sanatını usta- çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması
3. Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü
4. Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması
5. Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı
6. Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi)
7. Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (çırak yetiştirmiş olması) şeklinde bir kapsama sahiptir.

“Yaşayan İnsan Hazinesi” bu kriterler bağlamında uzman bir komisyon tarafından belirlenmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı “Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri” kapsamında yer alan farklı mesleklerin ve geleneklerin sürdürülmesi, gelecek nesillere ulusal ve uluslararası boyutta tanıtımı amacıyla yer alan altmış yedi “Yaşayan İnsan Hazinesi” bulunmaktadır. Aşıklık geleneği, halk ozanlığı, zakirlik geleneği, şairlik ve çoksesli şarkı söyleme geleneği gibi farklı kategorilerde kişiler yer almaktadır. Fakat dengbêjlik geleneğini icra eden bir kişiye yer verilmemiştir. Gelecek yıllarda yapılacak güncellemeler envantere farklı gelenek ve meslek gruplarının dahil edilmesi açısından önem arz etmektedir. Dengbêjlik geleneği var olduğu coğrafyanın hafızası niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda dilin, kültürün, toplumsal gelenek ve göreneklerin gelecek kuşaklara aktarımında “Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanterinde” yeni bir kategori olarak yer alması elzemdir.

2.5.Somut Olmayan Kültürel Miras- Turizm İlişkisi

SOKÜM, kuşaktan kuşağa aktarılacak toplulukların kimliğini ve devamlılığını sağlamaktadır (Oğuz, 2018). Turizm, somut olmayan kültürel mirası küresel bir kitleye tanıtarak kültürel çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır (Genç, 2020). Turistler, yerel kültürleri ve gelenekleri öğrenerek bu kültürel değerlerin yaşatılmasına destek olmaktadır. Örneğin, Japonya’da geleneksel çay seremonileri, turistler için büyük bir çekim kaynağıdır ve bu ritüellerin korunmasına katkı sağlar. Aynı şekilde, Hindistan’daki

yoga uygulamaları, dünya çapında ilgi görerek hem yerel ekonomiye katkı sağlar hem de bu eski pratiğin devamını garanti altına almaktadır (Smith ve Richards, 2013).

Somut olmayan kültürel mirasın turizm yoluyla tanıtılması, yerel ekonomilere önemli katkılar sağlamaktadır (Genç, 2020). Geleneksel el sanatları, müzik, dans, festivaller ve diğer kültürel etkinlikler turistler için çekici hale gelir ve bu da yerel halkın ekonomik refahını artırır. Peru'daki Machu Picchu'ya yapılan ziyaretler sırasında, yerel halkın ürettiği el yapımı tekstil ürünleri ve takılar turistler tarafından satın alınarak ekonomik fayda sağlamaktadır (Kırçıçek, 2023).

Turistler, ziyaret ettikleri yerlerin kültürel mirasını deneyimleyerek ve öğrenerek kültürel bilinçlerini arttırmaktadır. Bu, yerel halkın da kendi kültürel mirasına olan farkındalığını ve değerini artırabilir (Genç, 2020). Bali'deki geleneksel dans gösterileri hem turistler hem de yerel halk için kültürel bir öğrenme ve paylaşım platformu oluşturmaktadır (Picard, 1990).

Kültür turizmi, sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Gülertekin Genc, 2020). Kültürel mirasın korunması ve tanıtılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını teşvik etmekte ve kültürel mirasın turizm yoluyla korunmasını sağlamaktadır. İspanya'daki La Tomatina festivali, hem kültürel bir etkinlik olarak turistleri cezbetmekte hem de yerel ekonomiye katkı sağlamakta, aynı zamanda geleneklerin korunmasına yardımcı olmaktadır (Kargiglioğlu ve Kabacık, 2017).

Dolayısıyla turizm, yerel toplulukların somut olmayan kültürel miraslarını tanıtmaya ve paylaşma sürecine katılmalarını sağlamaktadır. Bu, yerel halkın kültürel miraslarını koruma ve yaşatma konusundaki sahiplenme duygusunu güçlendirmektedir (Qin ve Leung, 2021) Türkiye'deki, turistlerin ilgisi sayesinde bazı somut olmayan kültürel miras unsurları (bakınız somut olmayan kültürel mirası temsili listesi) yeniden canlanmış ve yerel sanatçılar tarafından yaşatılmaktadır (UNESCO, 2024)

2.6. Dengbêjlik

Sözlü gelenek içerisinde yer alan dengbêjlik geleneğinin, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları coğrafyalarda görülen ve yaşatılan önemli kültürel unsurların başında geldiği düşünülebilir. Sözlü geleneğin temelini oluşturan dengbêjlik üzerine çalışmaların genellikle 2000'li yıllardan sonra yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Dengbêjlik kültürü üzerine yapılan araştırmalarda farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Dengbêj sözcüğü, “deng” ve “bêj” sözcüklerinin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. “Deng”

Kürtçede ses, “bêj” ise söylemek, anlatmak anlamındadır. Kelimenin sözlük anlamı ise “halk ozanı, halk aşığı” anlamına gelmektedir (Farqînî, 2024, s.152). İngilizce- Kürtçe olarak hazırlanan sözlükte ise “singer” şarkıcı sözcüğü “dengbêj, stranbêj, goranîbêj, meqambêj, dîlokvan, dîlokbêj, lavijbêj, hozan” kelimeleriyle tanımlanmıştır (Saadallah, 2000, s.1106-1107). Halk arasında dengbêj: Stranbêj, çirokbêj, deyirbaz olarak da adlandırılmaktadır. Dengbêjlikle ilgili yapılan bu çalışmalarda farklı tanımlamalara rastlamak mümkündür. Bu tanımlar, zengin yapısı dolayısıyla farklı pencerelerden manzarayla bütünleşen gökkuşağın renkleri gibi bir bütün oluşturma etkisine sahiptir.

Uzun (2006, s.12) dengbêji “*sese nefes veren, yaşam veren, sesi kelam haline getiren, kelamı meslek edinen; sesle bir olan, sesi, kelamı yaşam haline getiren, sesi stran, türkü, müzik haline getirendir*” şeklinde yorumlarken; Kızılkaya (2019, s.21) dengbêji eskiden hafızalarına kaydettikleri hikâyeleri, masalları, efsaneleri, destanları başkalarına aktaran toplum sözcüleri, tarih aktarıcıları, gelenekle biçimlenmiş, hafızasını sözle korumuş bir halkın ilk ses sanatçıları, ilk söz sanatçıları şeklinde tanımlamıştır.

Parılı (2006, s.65) ise “Dengbêjler Sözü Yazgısı” adlı eserinde genelde okuma yazma bilmeyen, sözlü kültürün özellikleri ve değerleri ile yetişmiş, yaşadığı toplumu, geleneklerini, koşullarını, çelişkilerini iyi bilen, güçlü bir belleğe sahip, sese ve söze biçim verebilirken onu estetize edebilen yetenekte, Kürt halk hikâyelerini bir ezgiyle yoğurarak, kimi zaman da bir enstrüman eşliğinde belli bir zaman diliminde hünerini dinleyici topluluğu karşısında icra eden anlatıcılar olarak tanımlamaktadır. Kardeş (2013, s.19) ise dengbêji:

“Toplumu derinden etkileyen aşiretler arası kavgalar, aşiretlerin otorite ile olan savaşları gibi tarihsel olaylar, deprem, sel vb. doğal afetler, aşk, ayrılık, kız kaçırma, gibi olaylar ile halk hikâyelerini anlatan, yöreye göre enstrümanlı veya enstrümansız olarak ezgili bir şekilde sanatını icra edebilen, toplumu her yönüyle tanıyan, olumlu ve olumsuz yanlarını ürünlerine yansıtan, anlatıları aracılığıyla gelenek ve görenekleri aktaran halk sanatçıları, ozan şeklinde tanımlanabilir.”

Farklı bakış açılarına rağmen ortaya çıkan bu tanımlamalarda güçlü ses, iyi bir hafıza ve söz ustalığı gibi temel faktörlerin etrafında bir araya geldiği görülmektedir. Tanımlama çeşitliliğinden yola çıkarak dengbêji; sesi, ahenkli söylemi ve güçlü belleğiyle yaşadığı çağa tanık olan, geçmişe dair toplumda iz bırakmış olayları heybesinde taşıyan, gezerek bunu insanlara sunan söz ustaları olarak tanımlayabiliriz. Dengbêjlerin gerçekleştirdiği bu sözlü kültürde dengbêjlik geleneği olarak tanımlanabilir. Bu tanımlamalar var olan kültürün zenginliğinin birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.6.1. Tarihsel süreçte dengbêjlik

Dengbêjlik, tarihsel bağlamda kadim bir köklü geleneğin içerisinde gelmektedir. Mezopotamya uygarlıklarından günümüze ulaşan en eski edebi eserlerden biri olan Gılgamış Destanı'ndan Evdalê Zeynikê'ye kadar yaklaşık beş bin yıldır süregelen ve hala yaşayan, neredeyse aynı ton ve üslupla günümüze kadar gelen bir kültürel mirastır. “Gılgamış; Ey Enkidu kardeşim... ağlıyorlar senin için. Evdalê Zeynikê; Wey l imin feleke! Feleke te çim ali min weha kir?... (Felek, vay bana felek! Beni niçin bu hallere düşürdün vay felek...)” (Uzun, 2006, s.46). Bu doğrultuda dengbejliğin farklı dillerde benzer şekillerde devam ettiği söylenebilir. Sözlü geleneğin, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları coğrafyalardaki en önemli unsuru olan dengbêjlik geleneği ile ilgili yeterli çalışma yapılmadığından dolayı, tarihsel gelişimi ile ilgili bilgi ve belgeler sınırlıdır. Yazılı kültür dışında, usta-çırak ilişkisi içerisinde günümüze kadar gelmiş olan dengbêjlik geleneğinin, sözlü geleneği oluşturan diğer unsurlar kadar köklü bir geçmişe sahip olması gerektiği dikkat çekmektedir. Farklı coğrafyalarda dengbêjlik geleneğine benzeyen uygulamalara rastlanmaktadır. Fransa’da “trubadurlar” ve “truverler”, İngiltere’de “bardlar”, Roma’da “mimstreller”, Almanya’da “bankelsangarlar” Avrupa’daki ozanlık kültürünün en eski temsilcileridir (Parıltı, 2006, s.45). Sözlü geleneğin önemli temsilcileri olan dengbêjlerin anlatımlarına benzer örneklerle tarihsel süreç içerisinde rastlamak mümkündür.

İnsanlık tarihi kadar geçmişe sahip olan sözlü geleneğin bilinen ilk örnekleri, M.Ö. 7. ya da 8. yüzyılda Antik Yunan’da Homeros tarafından yazıldığına inanılan Odysseia ve İlyada eserleridir (Aksoy, 2017). Yine sözlü geleneğe ait sayılabilecek benzer örneklerden bir tanesinin geleneğin kökenini Harvard Üniversitesi öğretim üyelerinden Mehrdad İzady, Part dönemine (M.Ö. 247-M.S. 227) bağlamaktadır. Bu dönemde iyice örgütlenmiş “gosan” ağı, yani halk hikâyecileri ve ozanların varlığından bahsetmektedir. Ozanlık ve balad geleneğinin tüm Hint-Avrupa halklarında bulunan bir gelenek olduğunu ve bu geleneğin başlangıcını da - ihtiyat payı bırakarak - Arilerin bu geleneği bölgeye taşımış olabileceği düşünülmektedir (İzady, 2011, s.428; akt. Kardaş, 2013, s.56). Ayrıca, Kürt dengbêjlerin Osmanlı sarayında kabul gördükleri tarihi belgelere yansımıştır. Âşık Paşazade, Sultan Beyazıt Han döneminde (1360-1403) sarayda Kürt bir ozandan söz etmektedir (Köprülü, 1934, s. 278; akt. Barlık ve Ağçakaya, 2023, s. 74).

Yazılı unsurların yaygın olarak kullanılmaması, dengbêjlik geleneğine ait unsurların kayıt altına geç alınmasına neden olmuş; bu durum 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Dengbêjliğe ait bilinen ve kayıt altına alınmış olan ilk eser, “Mem û Zîn” adlı manzum eserdir. Bu eser “Meme Alan” destanından esinlenilerek Ehmedê Xanî tarafından kayıt altına alınmıştır (Kardaş, 2013, s. 57).

18 yüzyıla gelindiğinde Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde yaygın olan mirlik ve ağalık sistemlerinin içerisinde dengbêjlerin varlıklarını görmekteyiz. Mirlerin, ağaların dengbêjliğe değer verdikleri, himaye ettikleri görülmektedir. Yaşar Kemal tarafından “Kürtlerin Homerosu” olarak tanıtılan Evdalê Zeynikê bu dönemde yaşamıştır (Uzun, 2006, s. 43). Evdalê Zeynikê’nin 1800’lü yıllarda dünyaya geldiği ve uzun bir ömür yaşayarak 1913 yılında vefat ettiği tespit edilmiştir (Aras, 2022, s. 19). Bu uzun ömre sayısız eser sığdırarak dengbêjliğin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlamıştır (Uzun, 2005, s. 87).

Mirlerin, ağaların desteğiyle beraber icra edilen dengbêjlik geleneği, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ve ardından ilan edilen Cumhuriyet rejimiyle birlikte, eski güçlerini kaybeden destekçiler sebebiyle, dengbêjlerin sanatlarını köy köy dolaşarak icra etmelerine neden olmuştur. Yerel düzeyde kayıt altına alınamayan birçok dengbêjin yanında, 20. yüzyılın önemli dengbêj simaları arasında; “*Kawîs Axa, Reso, Elmas Xan, Meyrem Xan, Ehmedê Fermanê Kîkî, Mihemed Arifê Cizîrî, Seîd Axayê Cizîrî (Sêîde Hemo), Hesên Cizîrî, Karapetê Xaço, Şakiro, Mahmûd Kızıl, Ehmedê Bêzikî, Miradê Kinê, Mehmûd Xelo Heyran, Hiseynê Mûşî, M. Salihê Bêynatî, Celoyê Babiya, Hiseynê Farê, Mehmûd Baran, Evdilhadiyê Arzuoxli, Mistefayê Firdeysi, Seidê Kelê, Mamo Qûlê, Ayşe Şan, Şeyh Hamit, Sidiqê Bozo [Karlîova], Ahmedê Bêrtî, Salihê Evdal, Filitê Axtepî, Hesênê Omerî, Xidirê Omerî, Kürt Remzi, Mistefayê Firdeysi, Salihê Şirnaxî, Aşiq Selim, Havız Meheme, Heciyê Zilqetayî, Seidê Dino, Feyzîê Şîfîqetî, Feyziyê Nenyasi, Eliyê Emer, Cebê Emo, Reşidê Baso, Teyibo, Kamilê Mala Şabo, Mehmudê Hesê, vb.* isimler sıralanabilir” (Bayrak, 2002). Bu dengbêjlerin çoğunlukla söylediği kılamların 1850-1930 yılları arasına denk düştüğü, özellikle 20’li ve 30’lu yıllarda yoğunlaştığı görülmüştür (Hamelink ve Barış, 2020, s. 66).

Dengbêjlerin seslendirdiği kılamlara (manzum hikâye, şarkı) ait ilk kayıtlar, Amerika Kıtası’nda bulunan Columbia Record şirketine ait arşiv incelemesi sonrasında ortaya çıkmıştır. Süryani sanatçı Khosrof Malool (Khosrof Efendi) tarafından oluşturulan “Rast Gazal ve Kurd Havasi 1” adlı plak 1912 yılında kayıt altına alınmıştır. Bu eser Kurmanci lehçesiyle bilinen en eski eserdir (Yaş, 2020, s. 37-38).

Toplumsal değişim ve dönüşüm içerisinde dengbêjlik geleneği de bu değişimden nasibini almıştır. Dîwanxanelerde icra edilen dengbêjlik, teknolojik gelişmelerle beraber özellikle de radyoların hayatımıza girmesiyle, geniş kitlelere ulaşma imkânı bulmuştur. Bağdat'ta kurulan Bağdat Radyosu ve İran'da kurulan Urmiye Radyosu 1939 yılından sonra 15 dakika süren yayınlarla bu süreci başlatmışlardır (Glastonbury, 2020).

1955 yılında Sovyet Ermenistan'ında Kürt komünist parti entelektüelleri aracılığıyla Erivan Radyosu Kurmanci lehçesiyle 15 dakika süren yayınlara başlamış ve yoğun ilginin ardından bu süre bir buçuk saate kadar uzamıştır. Casimê Celîl'in derleme faaliyetleri ve yayınların yapılmasında önemli katkıları olmuştur (Celîlê, 2016, s. 27). Dengbêjlerin küçük divanlardan geniş kitlelere yayılması, dil üzerinde olumsuzlukların yaşandığı bir dönemde sürdürülebilirliğine ciddi katkı sağlamış ve usta-çırak ilişkisinin koptuğu bir dönemde yeni dengbêjlerin yetişmesine zemin hazırlamıştır. Kırsal kesimden göçlerin yoğun yaşandığı 1970'li yıllarda dengbêjlik geleneğinin icra alanı olarak şehirlerde kahvehaneler kullanılmaya başlanmıştır. Kayıt cihazlarıyla dengbêjlerin sanatları kayıt altına alınarak halk arasında paylaşımlarla devam ederken köylerde, civatlarda da geleneksel yöntemlerle devam ettirilmiştir. 1980 darbesi sonrası ülkemizde yaşanan baskı dönemi dengbêjliği de olumsuz etkilemiştir. Avrupa Birliği sürecinde uyum yasalarının çıkarılmasıyla beraber demokratik ortamda yerel yönetimlerin destekleriyle “Mala Dengbêjan”, “Dengbêj Evi” Diyarbakır, Batman ve Van gibi şehirlerde kurulmuştur. Dengbêjler, bu evlerde dinleyicileriyle buluşma ve sanatlarını icra etme imkânı bulmuşlardır (Kardaş, 2013, s.59). Günümüzde bu evlerin bir kısmı faaliyetlerine devam ederken, bazıları kapatılmıştır. Dengbêjler, günümüzde yerel yönetimlerin destekleriyle yapılan kültür sanat festivalleri, sosyal medya platformlarının dışında TRT Kurdi gibi ulusal yayın yapan kanallarda kendilerine yer bulmaktadırlar. Dîwanxanelerden köylerde kurulan civatlara, şehirlerdeki kahvehanelerden dengbêj evlerine, radyolardan televizyonlara ve sosyal medya platformlarına uzanan bu yolculuk, dengbêjliğin var olma sürecinin bize yansımalarıdır.

Tablo 2.1. Dengbêjlerin sosyal medyadaki görünürlüğü

No	Dengbêj İsmi	Stran Adı	Tıklanma Sayısı
1	Şakiro	Xezal Dîne	9,9 Mn
2	Rojda û Şakiro	Wey Dil	14 Mn
3	Dengbêj Heqqê	Hêy Wayê	11 Mn
4	Huseynê Farî	Têlî Têlî	1,8 Mn
5	Ayşe Şan	Heywax Dayê	2,4 Mn
6	Salihê Qubînî	Şere Xuruce Mala Tûziya	702 B
7	İbrahîmê Pîrikî	Bişarê Çeto	540 B

Tablo 2.1. (devamı)

8	Dengbêj Havin	Evdal Û Gulê	3,1 Mn
9	Dengbêj Metin Barlık	Kalo	2 Mn
10	Dengbêj Heci Şerife Farqine	Zenbilfiroş	1,1 Mn
11	Ehmedê Xi	Kew Hêlûn	21 B

Kaynak: Araştırmacı tarafından veriler Youtube'dan alınarak hazırlanmıştır. Erişim tarihi (18.06.2024).

18 Haziran 2024 tarihi itibarıyla Youtube platformunda dengbêjlere ait eserlere dair bilgiler ve izlenme sayıları Tablo 2.1'de verilmiştir. Yukarıdaki verilerden yola çıkarak geniş bir kitle tarafından sosyal platformları üzerinden dengbêjliğe ilginin devam ettiği görülmektedir. Aynı zamanda, günümüzde dengbêjlerin sesleri üzerinde yapılan düzenlemelerle çağdaş eserlerin ortaya koyulduğu görülmüştür (Hamelink ve Barış, 2020, s.52). Yapılan sosyal medya incelemesinde, bu tarz eserlere ilginin yoğun olduğu dikkat çekmektedir.

2.6.2. Dengbêjliğin hikâyesi

Kürt kültüründe, Serhad bölgesinin dağlarından Botan Ovası'na yankılanan yalın ses, sadece bir müzikal deneyimden öte, dengbêjin bedeni ve ruhundan dinleyenlerin bedenine ve ruhuna iştirak eden bir olgudur. Dengbêj, ister hozan, ister stranbêj, ister deyirbaz olarak adlandırılınsın, asıl rolü kadim geçmişe olan bağlılığı ve destansı anlatılar aracılığıyla gelecek nesillere tarihi bir tanıklık sunmasıdır. Bu tanıklığın kuşaktan kuşağa aktarılması, dengbêjlik geleneğinin sürdürülebilirliğine bağlıdır. Göçebe birer ozan misali köyden köye dolaşan dengbêj, sözlü geleneğin taşıyıcısı durumundadır. Bunun yanında toplumun ileri gelenleri sayılan ağa ve mirlerin himayesinde bulunan dengbêjler; dengbêjliği meslek olarak icra eden tören ve kutlamalarda stran söyleyerek geçimini sağlayanlar ve dini veya mistik anlatılara yer veren dengbêjler olarak ayrılmaktadır (Barlık, 2020, s. 2195). Dengbêjliğin icra mekânları olarak dîwanxane dikkat çekmektedir. Halkın bir araya geldiği büyük salonlarda, özellikle kış gecelerinde kişilerin sosyalleştiği, aşk hikâyelerinden toplumun sorunlarına değinildiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak kahvehaneler, köy odaları, düğün ve şenliklerin gerçekleştiği kamusal mekânlar ve dengbêjlerin özel odaları sayılabilir (Parıltı, 2006).

Dengbêjlik geleneğinin icra edildiği bu mekânlarda, çoğunlukla erkekler bulunmaktadır. Usta-çırak ilişkisinin önem kazandığı bu ortamlarda gençler, yaşlı dengbêjlerden geleneğin nasıl icra edildiğini öğrenmektedir. Divandaki en yaşlı kişi veya

hane sahibinin izni ile gösteriye başlanmaktadır. İkramlar sessiz bir şekilde gerçekleştirilir. Konuklar, dengbêjin dikkatini dağıtmayacak şekilde davranmakta ve aralarında konuşma gerçekleşmemektedir. Strandan sonra alkış yapılmamakta fakat dengbêji motive eden sözler söylenmektedir. Yaşlı dengbêj hazır olduğunu düşündüğü genç dengbêje izin vermekte ve dengbêjliği deneyimlemesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca ev sahibinin izni ile izleyenler dengbêje hediye takdim edebilmektedir. Kadınlar bu gösterilerde görünmeyecekleri bir alanda bulunarak dengbêji dinleyebilmektedir (Barlık, 2020, s. 2198).

Kadınlar da dengbêj olabilmektedir. Kadınlar eril tahakkümün toplumdaki varlığı nedeni ile dengbêj dinlemede geri planda kalmaktadır. Erkek dengbêjlerin, stranını güzelleştirmek için karşısında kadınların bulunmasını istediği takdirde gösteriye direkt olarak dahil olabilmekte ya da kadınlar üzerinden okunan stranların içerisinde yer almaktadır. Erkek dengbêjlere oranla kadın dengbêjlerin sayısı oldukça azdır. Bunun sebebi usta çırak ilişkisinin gelişim gösterdiği gösteri esnasında divanxanede yer almaması olarak gösterilebilir. Kadın dengbêjler stranlarında genellikle kendi gündelik hayatlarındaki işlere dair anlatılara yer vermektedir (Uygar, 2009).

Dengbêjlik geleneğinde kadın ve erkek gibi cinsiyet kavramlarından ziyade iyi bir dengbêjin özelliklerine değinmek gerekmektedir. Dengbêjlik eğitimi herhangi bir kurumda gerçekleşmediği için, ya usta-çırak ilişkisi bağlamında ya da kayıt işlemlerinin gerçekleştirildiği dönemde tekrara ve taklide dayalı eylemlerle öğrenilebilir. Dengbêj olabilmek için iyi bir sese ve nefese, iyi bir hafızaya sahip olmak gerekmektedir. Jest ve mimik kullanımı izleyiciye duygu geçişinin sağlanması açısından önemlidir. Uzun (1999, s. 38) iyi bir dengbêjin sahip olması gereken özellikleri şu şekilde ifade etmektedir:

“Her dengbêj ya da çîrokbêj iyi bir dengbêj ya da çîrokbêj değildir. İyi bir dengbêj olabilmek için kuralları, stilleri, geleneği çok iyi bilmek gerekiyor. Bir geleneği sürdürmek, yeni olaylara sözcü olabilmek ve kendine özgü yeni bir stil yaratabilmek, ancak iyi bir deney ve bilgi birikimiyle mümkündür... Efsanevi Evdalê Zeynikê böyle bir dengbêjdi.”

Bu özelliklere ek olarak, dengbêjin sabırlı ve kuvvetli olması gerekmektedir. Uzun süren atışmalara ancak bu özellikleri ile dayanabilmektedir. Örneğin dört günlük bir atışmanın ardından Evdalê Zeynikê'nin hasta vücudu kuvvetten düşer ve stran söyleme sırası ona geldiği vakit etrafına bakınır ve mecliste karanlık dışında bir şey göremez. Kederli bir sesle hain feleğe sitem edip, dengbêjlik ve stran yolunda kör olduğunu dile getirmektedir (Uzun, 2005, s.86-87). Böylesine güç bir sanatkarlık icrasında para kazanmak nadir bir durumdur. Dengbêjlerin, dengbêjlik dışında farklı iş

kollarında çalıştıkları bilinmektedir. Bu bir meslek icrasından ziyade geçmişe dair bir tanıklık ve geleneğin sürdürülmesi durumudur. Yasaklı bulunan bazı kavramlar bu coğrafyalarda sözlü kültürün yazılı kültürden daha fazla gelişmesine yol açmıştır. Dengbêjler köyde belirli bir kesime yönelik stran okuma gösterilerini bazı yayın kuruluşları ile daha geniş kitlelere ulaştırmaya başlamıştır (Çetin, 2022).

Günümüzde ise teknolojinin farklı olanakları, sosyal medya mecraları, dengbêj sayısı geçmişe oranla daha az olsa da kitlesel anlamda daha fazla kişiye ulaşılmasına olanak sağlamaktadır. Modern zamanın dengbêjlik geleneği, çıplak ses, def veya kaval dışında farklı enstrümanlar farklı disiplinlerle iç içe kolektif olarak ortaya konulmakta ve tarihe tanıklığa devam etmektedir (Orhan, 2022).

2.6.3. Toplumsal hafıza ve dengbêjlik

Halk biliminin önemli öğelerini içerisinde barındıran sözlü anlatımlar, yazının ve matbaanın icadı ile yerini yazılı anlatım türlerine bırakmıştır. Fakat insanlık tarihinin yazıdan önceki önemli bir bölümü, sözlü anlatılar aracılığıyla diğer nesillere aktarılmıştır. Dengbêjlik geleneği de bu sözlü anlatılar arasında yer alarak gerçekleştirildiği coğrafya ve zaman bazında bilgi vermekte ve toplumsal bellek niteliği taşımaktadır.

Uzun (2006, s.12) dengbêji “*söyleyen, sözü nakşeden, belleği canlı, diri tutan, hatta bellek olan*” şeklinde yorumlamıştır. Ancak bu tanımın yetersiz kalacağını düşünerek dengbêjlik tanımını; “*insana, insanlığa bir dil; kimlik, tarih, benlik, bellek veren ses, nefes; insanı, insanlığı, insani anlatıyı, çağlar boyu, zamanlar boyu, kesintisiz bir çağlayan haline getiren kaynak*” (Uzun, 2006, s.12) olarak genişletmiştir. Uzun’un tanımına istinaden dengbêjin güçlü sesi ve yorumu ile insanlığa, dile, kimliğe ve tarihe ayna tutan bir bellek olarak karşımıza çıktığı dikkat çekmektedir.

Kadim zaman ve coğrafyalarına dair kelimeleri ile kültürün aktarıcıları olarak tahayyül edilen dengbêjler, ortak bir hafıza yaratmaktadır. Fakat bu ortak hafızanın gelecek nesillere aktarımı bellek kavramının bilinenin aksine yalnız bireysel bağlamda değil, toplumsal bağlamda da incelenmesini gerektirmektedir (Uygur, 2020, s.106 -107). Birey ve toplum birbirinden bağımsız düşünülmemeli ve bellek kavramı incelenirken bireyin toplumsal algı ve normlardan etkilendiği unutulmamalıdır. Fransız sosyolog Maurice Halbwachs “*mutlak bir yalnızlık içinde büyüyen bireyin belleği olmaz. Bellek insanın sosyalizasyon sürecinde oluşur. Evet, bellek her zaman bir bireye “ait” tir, ama bellek toplumsal olarak belirlenir*” (aktaran Assmann, 2001, s.40) şeklindeki kolektif

bellek kavramına yönelik açıklaması, bireysel anılarda dahil toplumsal etkileşimin önemine vurgu yaptığını göstermektedir. Toplumun ortak bilinç geliştirebilmesi, ortak zaman, mekân ve aidiyet gerektirmektedir. Canlı olan bellek kavramı, bu paradigmalara sahip değilse unutulmaya mahkûmdur.

Kültürel ve iletişimsel bellek kavramlarını inceleyecek olursak iletişimsel bellek, yakın geçmişte yaşanan olaylarla ilgili olup, kuşağa bağlı bir hafıza olarak karşımıza çıkmakta ve zamanla yok olmaktadır. Kişilerin deneyimleri bağlamında aktarılan hafıza, taşıyıcıları ile sınırlı bulunmakta ve taşıyıcılarının ölmesiyle ortadan kalkmaktadır (Assmann, 2001, s. 54). Kültürel bellek ise toplumların tarihi politikaları yörüngesinde unutulmaması gereken konuların tespitine odaklanmaktadır (Sancar, 2010, s. 46). Topluma ait kültürel hafızanın yayılabilmesi için uzman araçlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ozanlar, şamanlar, yazarlar, filozoflar ve öğretmenler bilgi taşıyıcısı olarak değerlendirilmektedir (Assmann, 2001, s. 57).

Dengbêjler de bu kapsamda yer alarak heybelerine doldurdukları kelimelerle diyar diyar dolaşarak kendi hikayelerini; hikayenin oluşmasındaki bireysel ve toplumsal sebepleri, aşk, aile, kız kaçırma, aşiret kavgası gibi gündelik hayatlarının içinden güncel olayları ya da deprem, sel gibi doğal afetleri, ötekileri; savaş, katliam, topluma dair gelenek ve görenekleri, inanç ve kültür öğelerini; tarihi olayları ezgili bir şekilde, gerçeğe yakın, kronolojik bir sıra ile dillendirerek; geçmişte yaşanan aşk, mücadele, kahramanlık tasvirlerini; kullandıkları jest ve mimiklerle, dinleyiciyi geçmişe götürerek zamanın şahidi haline getirmekte ve bu anlatımı dolaşıma dahil etmektedir. Uzun'un (2006, s.102) "Dengbêjlerim" adlı kitabında Ehmedê Fermanê Kiki'nin destansı kelimelerinde ovalar, dağlar, vadiler, zindanlar tüm detayları ile çok canlıdır. Kavga, ölüm, sürgün, acı, keder, hasret, yüreğin atışı, sevdâ tüm gerçekliği ile yaşanmaktadır. Kiki'nin sesi Girit'te denizin, martıların, doğanın, kuşların sesine eşlik eden canlı, yaşayan bir sestir. O seste geçmiş zamanların, mekânların, olayların, insanların canlı uğultusu, insanın yüreğini kıpırdatan bir duyguya ev sahipliği yapmaktadır. Aşiret beylerinin kin, nefret, ihanet dolu kavgalarını, soğuk ölümü, yersiz yurtsuz kalanları, kırılgan, yıkılmış yüzlerdeki ürkekliği görmektedir. Kiki'nin sesi, düş dünyamın kapılarını sonuna kadar aralıyordu. Uzun'un bu imgelemi, dengbêjin stranını dile getirirken hissettiklerinin dinleyicide uyandırdığı histen farksız olduğunu göstermektedir.

Dengbêjlerin hafızaları, kaydedici ve işlevsel bellek bağlamında farklı özellikler göstermektedir. İşlevsel bellek, toplumun geçmişten çekip sahiplendiği ve güncelleştirdiği seçkiler iken, kaydedici bellek bugün kullanılıp kullanılmayacaklarından

bağımsız olarak kaynak, nesne ve verileri toplamakta ve bunları muhafaza etmektedir. Kaydedici bellek pasif, işlevsel bellek ise aktiftir (Sancar, 2010, s.47).

Sözlü kültürün taşıyıcısı dengbêjler, negatif belleğin barındırdığı önemli olaylara da yer vermektedir. Negatif bellek; geçmişte yaşanan olumsuz olayların anlatımının yasaklanması yoluyla toplumsal bellekten silinmeye çalışılmasıdır (Sancar, 2010, s.51). Toplumun silinmesini istediği kötü yaşanmışlıklar, dengbêjlerin kelamı ile bir daha tekrar etmemesi amacıyla dile getirilerek negatif bellek kapsamında bir düalite oluşturmaktadır.

Kutsal kitapların dahi söz ile başladığını düşünürsek, sözlü geleneğin insanlık tarihi kadar eski olduğu vurgulanabilir. Geçmişin gizli kalmış yanları bir şairin, yazarın ya da bir dengbêjin sesinden günümüze ulaşabilir. Michelet, *“Sözlü gelenek diye tabir ettiğim şey, orada burada insanların ağızlarında dolaşan, herkesin, köylülerin, kasaba halkının, yaşlı adamların, kadınların, hatta çocukların tekrar tekrar anlattığı, bir akşam köy kahvesine girdiğinizde duyabileceğiniz, yoldan geçen biriyle yağmur, mevsim, sonra yiyeceklerin pahalılığı, sonra imparatorun zamanları ve sonra devrim günleri üzerine sohbet ederken öğrenebileceğiniz ulusal gelenektir”* (aktaran Thompson, 1999, s.19) şeklindeki tanımı sözlü geleneğin hayatın içinde yer alan olaylara, zamana, mekâna, tarihe tanıklık ettiğini göstermektedir. Sözlü kültür içerisinde yer alan dengbêjlik geleneğinin de bu bağlamda önemli bir yere sahip olduğu düşünülebilir. Ancak teknolojinin gelişmesi ile kayıtlara kolay ulaşılır olması, geleneğin icrasının azalmasına sebep olmuştur. Tüketime dayalı bir yaşam tarzı içerisinde dengbêjin sözlerini kayıt alınacak kadar yinelenmesi yeterli görüldüğü için, dengbêj eskisi gibi köy köy kapı kapı dolaşmasına gerek kalmadan geleneği icra etmektedir. Her ne kadar ekonomik anlamda kazanç sağlanamasa da gelenek hala sürdürülebilir kılınarak toplumun hafızası niteliğini taşımaya devam etmektedir (Barlık, 2020, s.2199).

2.6.4. Dengbêjlikte işlenen konular

Dengbêjlik, Kürt halk müziğinin önemli bir parçasıdır ve bu müzik türünde çeşitli konular işlenmektedir. Dengbêjlikte işlenen başlıca konular şunlardır:

1. Heyranok: Genellikle aşk acısı ve kavuşamama üzerine söylenir. Bir erkek ve bir kız arasında ya da toplu olarak bir grup kız ve bir grup erkek arasında söylenir. Genç kızların ve delikanlıların birbirlerine aşklarını anlattıkları bir çeşit “mânidir”. Yöredeki

dini etkiye rağmen bazen erotik öğeler içerebilir. Ayrıca farklı mezheplerden aşıkların kavuşamama durumu da tasvir edilmektedir (Kızılkaya, 2001, s. 51).

2. Lawik: Aşk hikâyelerini ve aşıkların ayrılık acılarını anlatan, serbest formda söylenen kısa stranlardır. Bazı lawiklarda aşk ve çatışma birlikte anlatılmasına rağmen asıl olan konu aşktır. Bu türde aşk konusu uzun uzadıya ve detaylı bir şekilde anlatılır. Duygusal yoğunluklarından dolayı dinleyicileri etkiler. Ayrıca ölen kişinin ardından yakılan kıamlar olarak da değerlendirilmektedir (Uygar, 2009, s.34).

3. Payîzok: Yaylalara çıkan insanların yayladan döndükleri için duydukları hüznü ve oraya olan özlemlerini ifade eden türdür. Sonbahar anlamına gelen “payîz” sözcüğünden türetilmiştir. Halk arasında Botan bölgesi olarak bilinen Cizre, Siirt ve Şırnak çevresinde söylenen bir türdür (Uygar, 2009, s.43).

4.Şer: Geçmişteki cesur eylemler ve destansı olaylar, dengbêjlerin en çok işlediği konuların başında gelir. Aileler, aşiretler veya otorite ile yaptıkları savaşlar anlatılır. Bu hikâyeler, yaşanmış olayları anlattıkları ve bir ağıt edası ile okundukları için saygı görür (Kardaş, 2013, s.162).

5. Dîlok: Genellikle ölçülü ve kafiyeli olan dîlok, şenliklerde, düğünlerde ve toplu kutlamalarda söylenir. Dîloklar, halkın mutlu ve keyifli anlarını yansıtır (Kardaş, 2013, s.165).

6. Lawje: Dini konuları ele alan türdür (Kardaş, 2013, s.168).

7. Şeşbendî: Dengbêj divanlarında dengbêjlerin karşılıklı olarak söyledikleri türdür. Bir ana kafiye belirlenir ve bu kafiyeye bağlı kalarak sırayla dengbêjler söyleyebildikleri kadar söylerler (Kardaş, 2013, s.183).

8. Bêlîte/Bêrîte: Tarlada çalışırken, düğünlerde ve divanlarda koro olarak söylenen türdür. Diğer türlere göre hareketli ve kısadır. Bu tür konularını mutlu hikâyelerden almaktadır. Bir kişinin söyleyip diğerinin ona cevap vermesi ile devam etmektedir (Kardaş, 2013, s.184).

9. Şîn [Ağıt]: Ölüm, ayrılık ve ayrılık acısı üzerine söylenen türdür. Dengbêjlerin sıklıkla söyledikleri bir türdür. Toplumsal ve bireysel acıların sözcüklere dökülmüş halidir (Kardaş, 2013, s.196).

2.6.5. Dengbêjlik ile ilgili yapılan çalışmalar

Bu bölümde “dengbêjlik” kavramı ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Yapılan araştırmalarda dengbêjliğin farklı disiplinlerdeki konumu incelenmektedir.

Barlık ve Ağcakaya (2023) tarafından “Âşık ve Dengbêj İcralarında Dinleyici Rolü” (Karşılaştırmalı Bir Analiz) adlı makale Türk kültüründe sözlü edebiyatın temsilci olarak bilinen Aşıklar ve Kürt sözlü geleneğinin temsilcisi olarak bilinen dengbêjler bağlamında öne çıkmaktadır. Aşıklık ve dengbêjlik geleneği arasındaki fark ve benzerliklere değinilerek, bu geleneklerin icrasında dinleyicinin rolüne odaklanılmıştır. Uygur (2020) “Sözün Hafızası: Dengbêjlik Geleneğinin Kolektif Bellek İnşası” adlı çalışmasında sözlü kültür ve bellek türlerini ele almış ve dengbêjliğin sürdürülebilirliğine ve bu geleneğin toplumsal hafıza bağlamında incelenmesine olanak sağlamıştır. Eminoğlu ve Çoban Eminoğlu (2020) “Bulanık’ta Dengbêjlik Edebiyatı ve Temsilcileri” başlıklı çalışmalarında Serhad bölgesinde yer alan Bulanık’ta bulunan kadın ve erkek dengbêjlere yer vererek; geleneğin bir dil ve duygu ortaklığı yarattığına, toplumsal hafıza oluşturduğuna değinmiş ve dengbêjlik geleneğinin önemini tespit etmiştir.

Barlık’ın (2020) “Ozan and Dengbêj: The Lost Voices of Oral Tradition in Turkey” (Ozan ve Dengbêj: Türkiye’de Sözlü Geleneğin Kaybedilen Sesleri) adlı yayınında, Ozanlık ve dengbêjlik gelenekleri birer nostalji olarak anılmakta, ozan ve dengbêjlerin mesleklerini icra ederek hayatlarını idame ettirmelerinin imkânsızlığına değinilmektedir. Ayrıca bu sözlü gelenekler tarihsel bağlamda değerlendirilerek, usta çırak ilişkisine, kullanılan temalara, eğitim süreçlerine, icra edildiği mekân ve izleyici gibi unsurlara odaklanılmıştır. Yaş (2020) tarafından yazılan “Kayıp Sesler ve Hafıza Sözlü Gelenekten Günümüz Kürt Müziğinin Kayıt Öyküsü” adlı makalede Kürt müzik kültürüne, müziği kayıt altına alma tekniklerine, sözlü kültür ve dengbêjlik kavramlarına, Kurmanci lehçesiyle yapılmış ilk plak kaydına, Kürtçe yayın yapan radyoların müzik arşivlerine değinilmiştir Hamelink ve Barış (2020) tarafından yazılan “Kürt Halk Ozanları Dengbêjlerin Gözünden Sınırlar ve Devlet” başlıklı makale kapsamında dengbêj eserleri üzerine incelemeler yapılmıştır.

Zaman (2019) tarafından yazılan “Bir Direniş Hikâyesi: Dengbêj ve Stranbêj olarak Eyşe Şan” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında ataerkil toplum düzeni içerisinde icra edilen dengbêjlik geleneğinin aktarıcıları çoğunlukla erkekler olarak görülmektedir. Kadının bu alandaki konumuna odaklanarak, 1938 - 1984 yıllarında Türkiye’de yaşamış Eyşe Şan üzerinden incelemeler gerçekleştirilmektedir.

Şırnak Üniversitesi koordinatörlüğünde gerçekleştirilen 2019 yılında yayınlanan Uluslararası Dengbêjlik Kültürü ve Dengbêjler Sempozyumu kapsamında “dengbêjlik geleneği” farklı çerçevelerde ele alınmıştır (Şırnak Üniversitesi, 2019). Sempozyum bildirileri içerisinde dengbêjlik geleneğinin farklı toplumlarda yeri ve önemi, dengbêjlikte tür ve şekil sınıflandırmaları, toplumsal hafıza kapsamında dengbêjlik kavramı, farklı dengbêjlik temaları, dengbêjliğin tarihsel süreç ve kapsamı, dengbêjlikte kadınların yeri ve önemi gibi birçok konu yerli ve yabancı yazarlar tarafından incelenmiştir.

Bulmuş (2018) tarafından yazılan “Müzik ve Politika Bağlamında Dengbêj Müziğinin Toplumsal İşlevi” adlı bildiri kapsamında dengbêjlik geleneği müzikal bir ifade olarak biçimsel yönden incelenmiştir. Eserlere yansıyan olayların toplumsal belleğin içerisinde seçkiler olduğuna değinilmekte ve bu bağlamda birkaç şarkı üzerinden değerlendirilmektedir.

Çelik (2017) tarafından yazılan “Dengbêjlik Geleneği ve Türkiye’deki Kürt Tiyatrosuna Etkileri” adlı doktora tezi kapsamında dengbêjliğin günümüzde sürdürülebilirliği; mekân, anlatıcı ve izleyiciler bağlamında incelenmiştir. Dengbêjlik geleneğinin Kürt tiyatrosuna etkileri açıklanmıştır. Taş (2016) tarafından yazılan “Bir Sözlü Gelenek Olarak Dengbêjlik ve Tarih Anlatımı” adlı makalede Kürt sözlü geleneğinin önemli bir unsuru olan dengbêjlik tarihine değinilmektedir. Taş (2015) tarafından yazılan “Dengbêjlik Geleneği ve Dönüşümler” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında dengbêjlik geleneği kuramsal çerçevede incelenmiştir. Tez kapsamında kolektif bellek bağlamında dengbêjlik, dengbêjlik geleneğinin tarihçesi, dengbêjlerin eğitim süreçleri, dengbêjlik mekânları gibi konulara değinilmiştir. Karacan ve Nayman (2014) tarafından yazılan “Dengbêj Salihê Qubînî ile Karapetê Xaço’nun Şarkılarında Aşiret Kavgaları: Fîlîte Quto ile Elî Etmankî Kavgası” adlı makalede, Batman’ın Beşiri ilçesinde yer alan iki aşiretin (Reşkotanlar ile Etmankîler) kavgaları Salihê Qubînî ile Karapetê Xaço’nun dile getirdiği stranlar üzerinden değerlendirilmiştir. İki sanatçı arasındaki farklara değinilmiştir. Ayrıca Salihê Qubînî ile bir görüşme yapılarak aşiret kavgasının nedenleri kendi söylemleri üzerinden aktarılmıştır.

Kardaş (2013) tarafından yazılan “Dengbêjlik Geleneği ve Aşık Edebiyatı ile Karşılaştırılması” adlı doktora tezi kapsamında Türk ve Kürtlerin sözlü gelenekleri, aşıklık ve dengbêjlik kavramları çerçevesinde araştırılmış ve karşılaştırılmıştır. Kültür kavramına değinilerek bu geleneklerin toplumsal hafıza niteliği taşıdığı vurgulanmıştır. Mahlas alma, enstrüman kullanımı, ele alınan temalar, usta çırak ilişkisi, geleneklerin hangi ortamlarda gerçekleştirildiği, kadın aşık ve dengbêjler gibi birçok konu genel çerçevede incelenmiştir.

Cebe (2012) tarafından yazılan “Dengbêjlik ve Melizma Tekniği” adlı makalede, dengbêjliğin hikâyesine ve tarihine, nasıl ve nerede icra edildiğine ve melizma tekniğine yer verilerek Batmanlı dengbêjlerden söz edilmiştir. Yüzbaşı (2012) tarafından yazılan “Mezopotamya’da Dengbêjlik Sanatı” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında, insanların neden hikâye anlatmaya ihtiyaç duyduklarına değinilerek sözlü kültür bağlamında, Mezopotamya’da dengbêjlik geleneği incelenmiştir. Dengbêjlik ve sinema arasında bağlantı kurularak yazar tarafından Serhad bölgesinde çekilen film üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Deveci Bozkuş (2011) tarafından yazılan “Kürt Toplumunda Kadın Dengbêjler” başlıklı kitap bölümünde kadının yeri ve önemi, Erivan radyosunda kadın dengbêjlerin varlığı; Dengbêj Gulê, Sûsika Simo, Îran Mucerdî, Zadîneya Şekir, Eyşe Şan, Meryem Xan gibi kadın dengbêjlerin biyografilerine yer verilmiştir. Uygur (2009) tarafından yüksek lisans tezi olarak yayınlanan “Kültürel Bellek ve Dengbêjlik: Doğu Anadolu’daki Dengbêjlik Geleneğinde Bellek Üretimi” kapsamında, kültürel bellek ve sözlü kültür konularına değinilerek toplumsal bellek olarak dengbêjlik geleneği ele alınmıştır. Dengbêjlikte eğitim, dengbêjliğin icra mekânları, anlatımda kullanılan üsluplar, konu ve mekânlar gibi birçok alanla ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Vural (2010) tarafından yazılan “Mehmet Uzun’un Romanlarında Dengbêjlik” başlıklı bildiri kapsamında sözlü kültür içerisinde yer alan dengbêjlik geleneğine değinerek bu geleneğin aktarılmasında “Abdalın Bir Günü”, “Dicle’nin Yakarışı” ve Diclennin Sürgünleri” gibi romanları ile bilinen Mehmet Uzun’a yer vermiştir.

Uzun’un (2006) “Dengbêjlerim” adlı romanı kapsamında dengbêjlik kültürüne ait bilgiler dengbêjlerin hikâyeleri üzerinden ele alınmıştır. “Abdal’ın Bir Günü” ise efsanevi dengbêj Evdalê Zeynikê’nin yaşam öyküsü çerçevesinde yazılmıştır (Uzun, 2015).

Dengbêjlik, Kürt kültürünün ve tarihinin önemli bir taşıyıcısıdır ve bu konular aracılığıyla zengin bir kültürel mirası gelecek nesillere aktarmaya devam etmektedir. Ancak, bu zengin kültürün gelecek nesillere aktarılması ve bu mesleği icra eden kişilerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için turizm önemli bir alandır. Yapılan çalışmalar

incelendiğinde, dengbêjlik ile ilgili turizm çalışmalarının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma somut olmayan kültürel mirası zenginleştirme açısından katkı sunmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada yapılan araştırmanın; amacı ve önemi, yöntemi, deseni, araştırmanın katılımcıları, verileri toplama araçları, toplama süreci, verilerin yönetimi ve analizi, verilerin inandırıcılığı ve araştırmacının bu çalışmadaki rolü detaylandırılmaktadır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, somut olmayan kültürel miras unsurlarından biri olan dengbêjliği turizm perspektifi bağlamında ele almak ve kaybolmaya yüz tutmuş bu önemli miras unsurunun yaşatılmasını ve bölge turizmine kazandırılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde dengbêjlik sözlü geleneğini devam ettiren bireyler ve dinleyiciler ile görüşmeler yapılmıştır. Geniş bir turizm çeşitliliğinin mevcut olduğu Türkiye'de dengbêjlik geleneğinin turizm içindeki rolünü daha net bir şekilde ortaya koymak bu çalışmanın amaçlarından biridir. Dengbêjlik sözlü geleneği, dünyanın birçok yerinden turistleri etrafında toplayabilen önemli bir somut olmayan kültürel mirastır. Bu bağlamda, dengbêjliğin devamlılığı ve turizm alanındaki rolü, bu çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Dengbêjlik geleneği bölgenin turizm potansiyelindeki yerini yaygınlaştıracığı düşünülmektedir. Bu çalışmanın diğer bir önemi ise bölgenin turizm gelişimine katkı sunmasını sağlamaktır. Bu geleneğin yaşatılması ile beraber kültürel dokunun korunmasını sağlamaktır. Ayrıca, UNESCO somut olmayan kültürel miras listesine dengbêjlik geleneğinin kabul edilmesine yönelik bir farkındalık oluşturmaktır. Yapılan yerli ve yabancı literatür taramasında mevcut literatürün sınırlı olduğu ve bu bağlamda bir araştırmanın yapılmadığı görülmüştür. Literatürdeki bu boşluğun giderilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Dengbêjliği nasıl tanımlarsınız, dengbejlik sizin için ne ifade ediyor?
2. Dengbêjlik geleneğinin yaşadığınız coğrafyanın kültürel mirası açısından önemini açıklar mısınız?
3. Dengbêjlik geleneğinin günümüzde karşılaştığı sorunlar nelerdir?
4. Bu sorunların çözümü için neler yapılabilir?

5. Dengbêjlik icra ettiğiniz ortamlarda turistlerin (misafirlerin) ilgileri konusunda neler söylemek istersiniz?
6. Dengbêj olarak kültür ve sanat etkinliklerine katılıyor musunuz? Yapılan faaliyetleri yeterli görüyor musunuz?
7. Dengbêjlik geleneğinin devam edebilmesi ve insanların ilgisini arttırmak için ne tür etkinlikler yapılabilir?
8. Dengbêjlerin turistik faaliyetlerden elde ettiği gelirleri arttırmak için sizce neler yapılmalı?
9. Yaşadığınız bölgede turizmi canlandırmak için dengbêjlik geleneğinin yeterince kullanıldığını düşünüyor musunuz?
10. Dengbêjlik geleneğiyle ilgili paylaşmak istediğiniz başka bir şey var mı?
11. Gelecekte dengbêjlik geleneğini nasıl görüyorsunuz?
12. Gençlere dengbêjlik geleneğiyle ilgili ne gibi tavsiyeleriniz var?

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bir insan merak ettiği belirli bir sorunun cevabına ulaşabilmek için bilimsel bir araştırma yapılabilir. Bir araştırma yapılırken öncelikle araştırmanın konusu, problemi tespit edilerek sorunsal belirlenir. Ardından sorunsalı belirleme doğrultusunda bir kavramsallaştırma yapılmaktadır. Daha sonra araştırmanın deseni ve yöntemini kapsayacak bir araştırma tasarımı düzenlenmektedir. Araştırma tasarımı, araştırılan sorunun cevabına nasıl ulaşılabileceğinin cevabıdır (Boz, 2022). Araştırmanın amacına, dayandığı sosyal bilim anlayışına ve araştırmacının mevcut kaynak ve imkânlarına göre şekillenen araştırma tasarımı çoğunlukla iki farklı anlamda incelenmektedir. Bunlardan ilki, araştırmada kullanılacak araştırma yöntem veya desenin belirlenmesidir. İkincisi ise, araştırmanın sorunsal ve kavramsal çerçevesinin belirlenmesi, kullanılacak temel araştırma yönteminin belirlenmesi, uygun örneklemin, veri toplama tekniklerinin ve kullanılacak veri analizi tekniklerinin belirlenmesini kapsamaktadır. Araştırma tasarımında ilk adım, araştırma yönteminin belirlenmesidir. Sosyal bilimlerde yöntem bakımından nicel ve nitel olmak üzere iki araştırma yöntemi bulunmaktadır (Gülbüz ve Şahin, 2018, s.271). Nicel araştırma yöntemi, sayısal veriler kullanılarak çoğunlukla genelleme yoluyla sonuçları elde etmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu yöntemde veri analizine uygun veri tabanları ölçek ve anket tekniği ile istatistiksel analizler oluşturulmaktadır (Sayım, 2023, s.59). Nitel araştırma yöntemi ise, kişilerin yaşadıkları

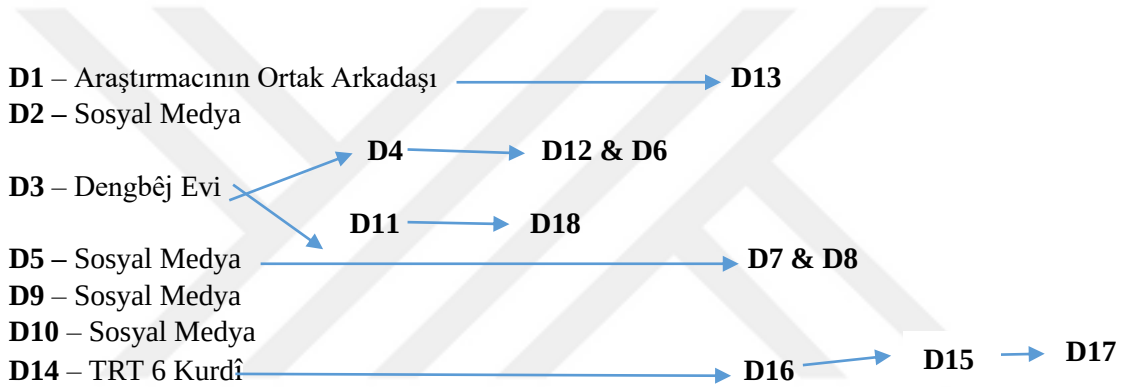
çevreyi ve buradaki deneyimlerini nasıl algıladıkları ve yorumladıklarını analiz etmek için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir yöntemdir (Güler vd., 2015, s.129-130). Nicel araştırma yönteminde çoğunlukla bir kuramdan elde edilen hipotezler çok sayıda kişi üzerinde test edilerek sonuca ulaşılmaktadır. Nitel araştırma yönteminde ise daha az kişiyle düşünce ve deneyimler birkaç soru çerçevesinde görüşme gibi yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada dengbêjlik geleneğinin sürdürülebilir kılınması ve geniş bir turizm çeşitliliğinin mevcut olduğu Türkiye’de turizm içindeki rolünü daha net bir şekilde ortaya koymak için nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

3.3. Araştırma Deseni

Bu çalışmada, araştırma deseni olarak tematik analiz kullanılmıştır. Tematik analiz, nitel verilerden anlamlı örüntüler ve temalar çıkarmak için kullanılan bir araştırma yöntemidir. Görüşmeler, metinler, görseller veya diğer nitel veri türleri gibi çeşitli veri kaynaklarına uygulanabilir. Tematik analiz, araştırmacıların veri seti genelinde tekrarlayan anlamlar ve kavramlar keşfetmesine olanak tanımakta ve bu da araştırma sorusuna daha derin bir bakış açısı sağlayabilmektedir (Braun ve Clarke, 2006). Bu desen, bir dizi temel adımı içermektedir: Veri tanıma aşamasında, araştırmacı verilerle tanışarak onların içeriğine aşina olmakta, kodlama aşamasında veriler sistematik bir şekilde incelenerek anlamlı parçalara ayrılmakta, temaların tanımlanması aşamasında kodlardan yola çıkarak verilerdeki ortak kalıplar ve konular belirlenmekte, temaların gözden geçirilmesi aşamasında belirlenen temaların tutarlılığı ve anlamlılığı kontrol edilmekte, temaların tanımlanması ve adlandırılması aşamasında her tema ayrıntılı bir şekilde tanımlanmakta ve adlandırılmaktadır. Son olarak raporlama aşamasında, tematik analiz sonuçları anlamlı bir hikâye oluşturacak şekilde yazılı hale getirilmektedir. Tematik analiz, nitel araştırmacılar için güçlü bir araçtır ve çeşitli araştırma sorularına ve veri türlerine uygulanabilir. Doğru şekilde yapıldığında, tematik analiz, veri kümesi genelindeki anlamları ve kavramları keşfetmeye ve araştırma sorusuna ilişkin derin bir bakış açısı sağlamaya olanak tanımaktadır (Braun ve Clarke, 2006). Bu çalışmanın amacına en uygun olarak bu desen tercih edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Katılımcıları

Nitel çalışmalar nispeten daha küçük örneklem gruplarıyla derinlemesine çalışmayı mümkün kılabilmektedir (Baltacı, 2018, s.371). Aynı zamanda nitel çalışmalarda örnekleme katılan her katılımcı araştırmada amaçlı olarak yer almaktadır (Glesne, 2014, s.59). Bu bağlamda, araştırmaya en fazla bilgiyi sunacak katılımcılara erişmek ve anlamlı sonuçlara ulaşmak için amaçlı örnekleme tekniğine başvurulmuştur. Fakat araştırmanın ilerleyen kısımlarında, sahadaki katılımcıların yönlendirmeleriyle başka katılımcılara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın örneklem çeşidine kartopu örnekleme de dahil edilmiştir. Katılımcılara ulaşma şekilleri aşağıda Şekil 3.1’de verilmiştir.

Şekil 3.1. Katılımcılara erişim kaynakları
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünün doyumu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Polkinghorne’a (1989) göre nitel bir çalışmada katılımcı sayısının 5-25 kişi arasında olması yeterli görülürken Creswell (2013, s.78-157) 10-15 kişinin çalışmada doyuma ulaşmak için yeterli olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmada 26 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Fakat hastalık, erişim ve katılımcı çekimserliğinden kaynaklı sınırlılıklar nedeniyle 18 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların uygun aralıklarda olması ve çalışmada bilgilerin tekrar edilmesiyle veri doygunluğuna ulaşıldığı görülmüştür.

Görüşmelerde katılımcılara dair çeşitli verilere ulaşılmıştır. Bu veriler aşağıda Tablo 3.2’de detaylandırılmıştır.

Tablo 3.1. Katılımcıların genel bilgileri

NO	KOD ADI	CİNSİYET	YAŞ	MESLEK	MEMLEKET
1	D1	E	71	Çoban	Diyarbakır
2	D2	E	52	Dengbêj	Diyarbakır
3	D3	E	69	Dengbêj	Diyarbakır
4	D4	E	66	İnşaat Ustası	Mardin
5	D5	E	92	Esnaf	Ağrı
6	D6	E	66	Dengbêj	Diyarbakır
7	D7	E	47	Dengbêj	Ağrı
8	D8	E	60	Çoban	Hakkâri
9	D9	E	-	Esnaf	Diyarbakır
10	D10	E	30	Dengbêj	Ağrı
11	D11	E	60	İnşaat Ustası	Diyarbakır
12	D12	E	71	Terzi	Mardin
13	D13	E	75	Çiftçi	Siirt
14	D14	E	60	Öğretim Görevlisi	Van
15	D15	E	60	İnşaat Ustası	Batman
16	D16	K	37	Dengbêj	Iğdır
17	D17	E	82	Çiftçi	Batman
18	D18	E	52	İnşaat Ustası	Diyarbakır

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.1’de katılımcılardan 17’sinin erkek ve 1’inin kadın olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında 2 kişinin 25-44 aralığında genç kategorisinde, 3 kişinin 45-54 orta yaş kategorisinde, 4 kişinin 55-64 arası erken yaşlılık kategorisinde, 5 kişinin 65-74 yaşlılık kategorisinde ve 3 kişinin 75 ve üzeri ihtiyarlık kategorisinde bulunduğu görülmüştür. Katılımcıların mesleklerine bakıldığında 6 kişinin dengbêj, 2’ser kişinin esnaf, çoban ve çiftçi, 4 kişinin inşaat ustası, 1’er kişinin öğretim görevlisi ve terzi olduğu görülmüştür. Katılımcıların memleketlerine bakıldığında 3 kişinin Ağrı, 2 kişinin Batman, 7 kişinin Diyarbakır, 1’er kişinin, Hakkâri, Iğdır, Siirt, Mardin ve Van olduğu görülmüştür.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Karşılaşılan Zorluklar

Araştırmalar doğaları gereği bazı sınırlılıklara ve zorluklara sahip olabilmektedir. Nitel araştırma yönteminin doğası gereği genellenebilirliği, maddi kaynaklar ve zaman gibi sınırlılıkları mevcuttur (Baltacı, 2019, s.373). Bunun yanı sıra çalışmadaki rolünden ötürü araştırmacının bakış açısı, yorumu ve yaklaşımı da sınırlılık oluşturabilmektedir (Güler vd., 2015, s.54). Bu çalışma, Tablo 2’de yer alan katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır.

Bu araştırmanın en önemli sınırlılıklarından biri çalışma sahasının genişliği oluşturmaktadır. Çalışma doğrultusunda Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden toplam 21 ilde yer alan dengbêjlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Dengbêjlerin

bazılarının kırsal kesimlerde hayatlarını devam ettirmelerinden dolayı kendilerine erişmekte ve ulaşımında zorluklar yaşanmıştır. Ayrıca bütün dengbêjlerin Turizm Bakanlığı veya dengbêj evlerine kayıtlı olmaması da yine katılımcılara ulaşmada bir sınırlılık oluşturmuştur.

Araştırmanın diğer bir önemli sınırlılığını ise katılımcıların çekimserliği, araştırma konusuna uygun olmamaları ve yeterli donanımda olmamaları oluşturmaktadır. Ayrıca görüşmelerde katılımcılardan bazı kişilerin Türkçe bilmedikleri için iletişim dili olarak Kürtçe kullanılmış olup çeviri için destek alınmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmalarda araştırmacı, çalışmayı bilimsel izlerini koruyarak bireysel yetkinliğiyle yorumlamaktadır. Bu da nitel araştırma yönteminde araştırmacıya çok kritik bir rol yüklemektedir (Fındıklı ve Saygın, 2023, s.66-67). Bu sebeple de araştırmacı çalışmaya yönelik ayrıntılara ulaşırken veya görüşmeleri gerçekleştirirken titizlikle hareket etmeli, güvenilir ve etik kurallara uygun davranmalıdır (Güler vd., 2015, s.117). Ayrıca araştırmacının çalışma konusu hakkında yaptığı literatür okumalarından bir fikir edinse dahi katılımcılara ve görüşmelere yaklaşımında önyargısız bir tutum sergilemesi önemlidir.

Araştırmacı, turizm ve dengbêjliğe yoğun bir ilgi duymaktadır. Araştırmacı turizm işletmeciliği alanında yüksek lisans yapmaktadır. Uzun yıllar boyunca sosyal mecralarda dengbêjleri takip etmiş ve eğitim süreci boyunca dengbêjlik etkinliklerine katılmaya devam etmiştir. Araştırmacı nitel araştırma yöntemlerine ilgi duyduğu için yüksek lisans eğitimi ders ve tez dönemlerinde literatür okumaları ve eğitim videolarıyla bu alanda gelişme göstermiştir. Çalışma için 6 Mayıs 2024 tarihinde “Online MAXQDA Analytical Pro Eğitimi” adlı eğitime katılım sağlamıştır. Bu araştırma ile araştırmacı adım adım nitel bir araştırmanın nasıl olması gerektiğini öğrenme fırsatı bulmuştur.

3.7. Veri Toplama Yöntemi

Nitel araştırmada veri toplamak için anket gibi ölçü araçları kullanılmamaktadır. Onun yerine veri toplamada araştırmacı anahtar araç olarak kabul edilmekte (Aydın, 2018, s.62) ve veriler başta görüşme olmak üzere, gözlem ve belge incelemesi gibi yollarla elde edilmektedir (Güler vd., 2015, s.129-130). Görüşme, katılımcının araştırma

konusu hakkında bilgi, duygu ve düşüncelerini ifade ettiği bir veri toplama yöntemidir (Baltacı, 2019, s.374). Görüşme yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmeleri şeklinde gerçekleştirilebilmektedir (Marshall, 1996). Görüşme yöntemiyle araştırma konusu çerçevesinde katılımcının deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri ve zihinsel algıları gibi gözlemlenemeyen verilere erişilmesini sağlayabilmektedir (Bengtsson, 2016). Böylelikle, katılımcının çalışmaya daha fazla katkı yapması sağlanabilmektedir. Bu kapsamda, bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Bu çalışmada, sözlü gelenek türlerinden biri olan dengbêjlik geleneği turizm perspektifinde ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmacı yapılan literatür okumalarından elde ettiği veriler doğrultusunda araştırma sorularını oluşturmuştur. Daha sonra uzman görüşlerine başvurularak; 3 kategori, 20 tema ve 86 alt temadan oluşan 13 ana soru 3 ek soru şeklindeki soru formu son halini almıştır.

3.7.1. Veri toplama süreci

Araştırmacı çalışmanın amacına ulaşmak amacıyla katılımcılarla hem yüz yüze hem de çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Araştırmacı yüz yüze görüşmeler için beş ay boyunca Diyarbakır ve Batman illerine ve ilçelerine gitmiştir. Yapılan her görüşmede yarı yapılandırılmış görüşme formu hazır tutulmuştur. Bunun yanı sıra Ağrı, Van, Iğdır ve Diyarbakır şehrindeki katılımcılarla çevrim içi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde de katılımcılara görüşmenin gizlilik koşuluyla ses veya video olarak kayıt altına alınacağı belirtilerek onayları alınmıştır. Daha sonra görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeyi kabul eden ilk iki kişi olan D1 ve D2 pilot görüşme kabul edilmiştir. Yapılan ilk iki görüşme pilot görüşme olarak gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmelerde soruların anlaşılır ve katılımcıların uygunluğu yeterli görüldüğü için bu görüşmeler de çalışmaya dahil edilmiş ve diğer görüşmelere devam edilmiştir. Katılımcıların isimleri gizli tutulmak için katılımcılar harfler ve numaralarla kodlanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler aşağıda Tablo 3.2’de özetlenmiştir:

Tablo 3.2. Katılımcılarla yapılan görüşmelere ait detaylar

NO	Görüşmeci Kodu	Görüşme Süresi	Görüşme Tarihi	Görüşülen Yer
1	D1	38:38	09.02.2024	Batman- Araştırmacının ofisinde
2	D2	01:04:38	24.02.2024	Batman – Katılımcının ofisinde
3	D3	25:57	09.03.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi

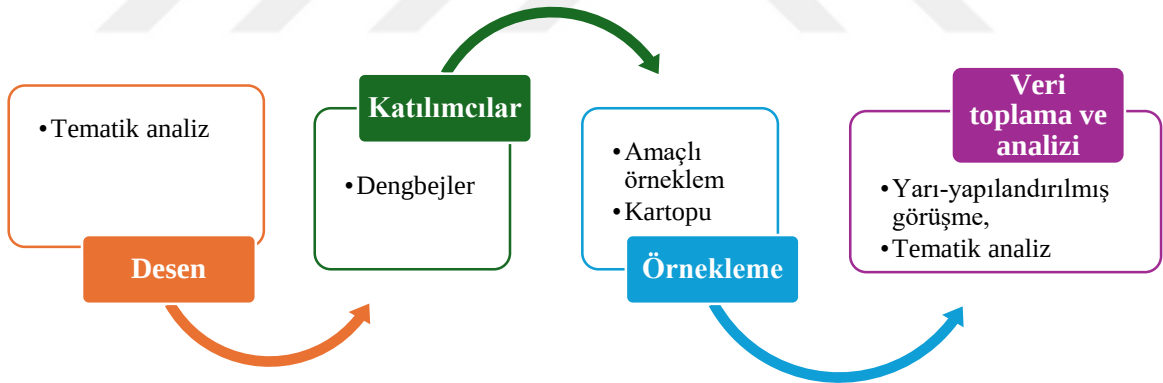
Tablo 3.2. (devamı)

4	D4	24:42	09.03.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi
5	D5	24:27	17.03.2024	Diyarbakır- Silvan Bey Konağı
6	D6	22:08	06.04.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi
7	D7	47:23	11.04.2024	Zoom Platformu
8	D8	27:58	25.04.2024	Diyarbakır – Silvan Tilmin Köyü
9	D9	38:03	27.04.2024	Batman – Kafede
10	D10	26:08	28.04.2024	Zoom Platformu
11	D11	42:20	30.04.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi
12	D12	32:30	30.04.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi
13	D13	42:48	18.05.2024	Batman – Bahar Kültür Merkezi
14	D14	01:08:52	21.05.2024	Zoom Platformu
15	D15	25:31	25.05.2024	Batman – Receptler Köyü
16	D16	39:07	10.06.2024	Zoom Platformu
17	D17	42:31	18.06.2024	Batman – Receptler Köyü
18	D18	26:51	25.06.2024	Diyarbakır – Dengbêj Evi

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Şubat-Haziran 2024 tarihinde 18 kişiyle gerçekleştirilen görüşmeler toplam 660 dakika 31 saniye sürmüştür. Görüşme sonunda 79 sayfa ve 29.030 kelimeden oluşan bir doküman elde edilmiştir. Görüşme dokümanı araştırmacı tarafından tekrar ve tekrar okunarak daha iyi kavranılmıştır.

3.8. Araştırma Verilerinin Analizi

Şekil 3.2. Araştırma süreci

Araştırmada toplanan verilerin analiz edilmesi için tematik analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Tematik analiz, “bir veri kümesindeki ortak noktalara, ilişkilere ve farklılıklara göre verilerin analiz edilme sürecidir” (Toker, 2022, s.330). Nitel verileri kodlamak için kullanılmaktadır (Sığırı, 2022). Veri kümesinde temalar belirlenir, analiz edilerek temalar arasındaki örüntüler raporlanmaktadır. Tematik analiz *veriyi tanıma, ilk kodu oluşturma, temaları arama, olası temaları gözden geçirme, temaları tanımlama ve isimlendirme ve raporlandırma* (Braun ve Clarke, 2006, s.87) aşamalarından oluşmaktadır.

Bu çalışmanın veri analizi sürecinde, toplanan tüm ses kayıtları araştırmacı tarafından dinlenerek birebir çevrilerek yazılmıştır. Kürtçe dilinde yapılmış olan görüşmeler Türkçe diline çevrilerek birebir yazılmıştır. Herhangi bir anlam kaybı olmaması için cümle düşüklükleri ve dolaylı anlatımlar değiştirilmeden doğrudan aktarılmıştır. Daha sonra tüm ses kayıtları Word ortamında yazıya geçirilmiş ve bir veri kitapçığı oluşturulmuştur. Ardından ses kayıtları dinlenerek yazılan metinler karşılaştırılmış ve yazılanların doğruluğu teyit edilmiştir. Analiz sürecinde araştırmacı tarafından iki kademeli kodlama yapılmıştır. İlk kodlama sürecinde araştırmacı tarafından temel alt kodlar oluşturulmuştur. Kodlamada körlük oluşmaması için araştırmacı iki hafta kodlamaya ara vermiş ve daha sonra metin ve kodlamaları tekrar gözden geçirilerek düzenlenmiştir. Tez danışmanı tarafından da yapılan kodlamalarla analiz süreci tamamlanmıştır. Son olarak toparlanan veriler nitel analiz programı olan MAXQDA Analytics Pro 22 ile tema ve kategorileri oluşturulmuştur. MAXQDA, *nitel ve nicel verilerin sistematik olarak düzenlenmesini, analiz edilmesini ve değerlendirilmesini sağlayan bir bilgisayar yazılım programıdır* (Dereli, 2023, s.149).

3.9. Araştırmanın İnanırlığı, Aktarılabilirliği, Tutarlılığı ve Doğrulanabilirliği

Bilimsel bir araştırmanın ölçmek istediği şeyi ne kadar doğru ölçtüğünü gösteren ‘geçerlik’ ve ölçme aracının tutarlılığını gösteren ‘güvenirlik’ (Gürbüz ve Şahin, 2018, s.331) önemli bir yere sahiptir. Nitel araştırma kapsamında geçerlikte iç geçerlik (inandırıcılık) ve dış geçerlik (aktarılabilirlik); güvenirlikte ise iç güvenirliği (tutarlık) ve dış güvenirlik (teyit edilebilirlik) ölçütleri yer almaktadır (Arslan, 2022, s.394). Aşağıda bu ölçütler araştırma konusuyla detaylandırılarak verilmiştir:

- 1- **İnandırıcılık (iç geçerlik):** Araştırmadan elde edilen sonuçların ortama, araştırmaya ve kavramsal çerçeveye tutarlı bir şekilde ulaşması ve nasıl ulaşıldığının açıklanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.270-271). İnandırıcılık uzun süreli etkileşim, sürekli gözlem, çeşitleme, akran bilgilendirmesi, olumsuz durum analizi, referans yeterliliği, üye kontrolü gibi birçok teknikle sağlanabilir (Lincoln ve Guba, 1985, s.290-291). Bu çalışmada araştırmacı iç geçerliliği sağlamak için dengbêj ortamında uzun süreli etkileşim kurmuş ve sürekli gözlem yapmıştır. Ayrıca, görüşmelerde uzman görüşlerinden faydalanarak hazırladığı ana temel ve ek sorulardan oluşan soru formunu kullanmıştır. Görüşmelerde

dengbêjliğin sürdürülebilirliği ve turizme entegrasi hakkındaki fikir ve deneyimleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Daha sonra veriler toplanarak analiz edilmiştir. Çalışmada, araştırmacının analizleri ve yorumlarının uygunluğunda dikkat çeken bir problemin olmadığı uzman biri tarafından kontrol edilerek, akran bilgilendirmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, aldığı eğitimlerin yanı sıra tüm süreç boyunca nitel araştırma yönteminde uzman kişilerin görüşlerinden faydalanmıştır.

- 2- **Aktarılabilirlik (dış geçerlik):** Araştırmada ulaşılan sonuçların hangi ölçüde genelleştirilebileceğiyle ilgilidir (Lincoln ve Guba, 1985, s.294). Aktarılabilirlik katılımcıların ve çalışmanın ortamı ve koşullarına dair ayrıntılar verilerek sağlanabilir (Arslan, 2022, s.400). Bu çalışmada analiz bölümüne geçilmeden önce katılımcılara dair veriler, görüşme ortamları ve süreleri, çalışmadaki sınırlılıklar ve zorluklar detaylandırılarak verilmiştir. Araştırmacı araştırmanın metodolojisini açık, anlaşılır ve sade bir dille yazmaya özen göstermiştir. Böylelikle aktarılabilirliğin sağlandığı düşünülmüştür.
- 3- **Tutarlık (iç güvenirlik):** Araştırmada tutarlığın sağlanması için araştırmacının görüşme kayıtlarını tamamen transkript etmesi, araştırmanın kategorilerini ve prosedürünü belgelemesi gerekmektedir (Silverman, 2013). Bu bağlamda, çalışmacı araştırmacı veri analizi ve veri bulgularını olduğu gibi belgelendirmiştir. Daha sonra verilerin analizinden elde edilen sonuçlar nitel araştırma yönteminde uzman iki kişi ve tez danışmanı ile beraber tartışılarak nihai haline getirilmiştir.
- 4- **Doğrulanabilirlik (dış güvenirlik):** Bilimsel bir araştırmanın sonuçlarının ve yorumlarının doğrulanabilirliği elzemdir. Bir araştırmanın doğrulanabilirliği araştırmacının çalışma sürecini, araştırma metodolojisini şeffaf ve açık bir şekilde sunmasıyla sağlanabilir (Arslan, 2022, s.402-403). Bu bağlamda, araştırmacı görüşme kayıtlarını, analizden elde edilen verileri ve sonuçları gerektiğinde söz konusu kişilerle paylaşmak için saklamaktadır.

4. BULGULAR

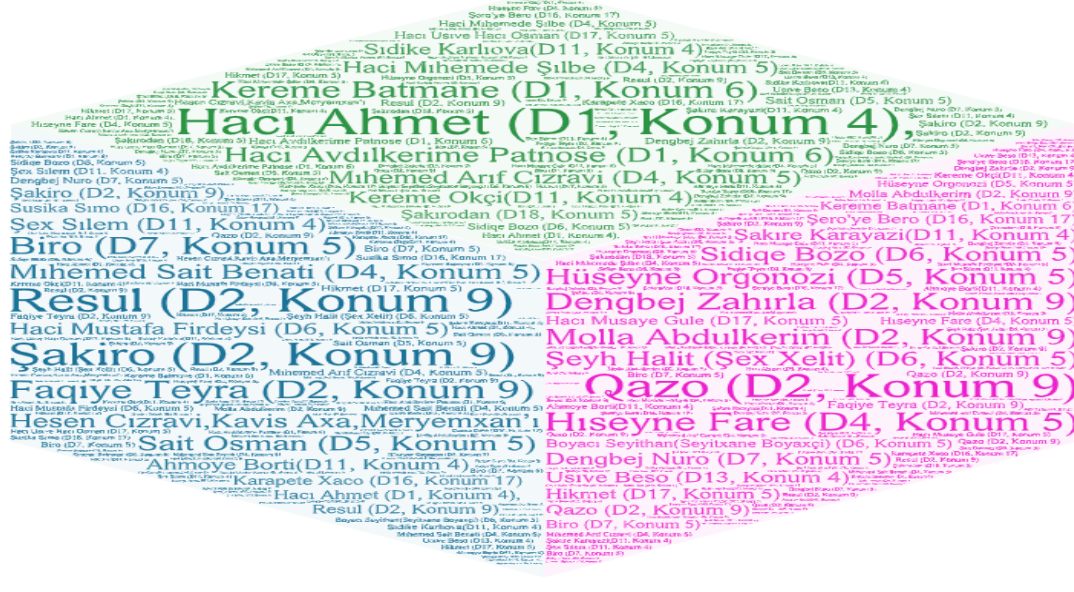
Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular doğrultusunda 3 kategori, 20 tema ve 86 alt tema elde edilmiştir. Üç kategori dengbêjliğin sürdürülebilirliği, dengbêjlik ve kültürel miras ve dengbêjlik ve turizm olarak tespit edilmiştir. Araştırmacı, katılımcılara tez kapsamında dengbêj kavramını kendilerinin nasıl yorumladıklarını sormuştur. Bu kapsamda katılımcıların görüşleri Şekil 4.1’de verilmiştir.

Şekil 4.1. Katılımcıların gözünden dengbêjliğin anlamı

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan analizlerde dengbêjlerin etkilendiği başlıca kaynağın dengbêjler olduğu görülmüştür. Katılımcıların en çok etkilendiği dengbêjler aşağıda Şekil 4.2’de verilmiştir.

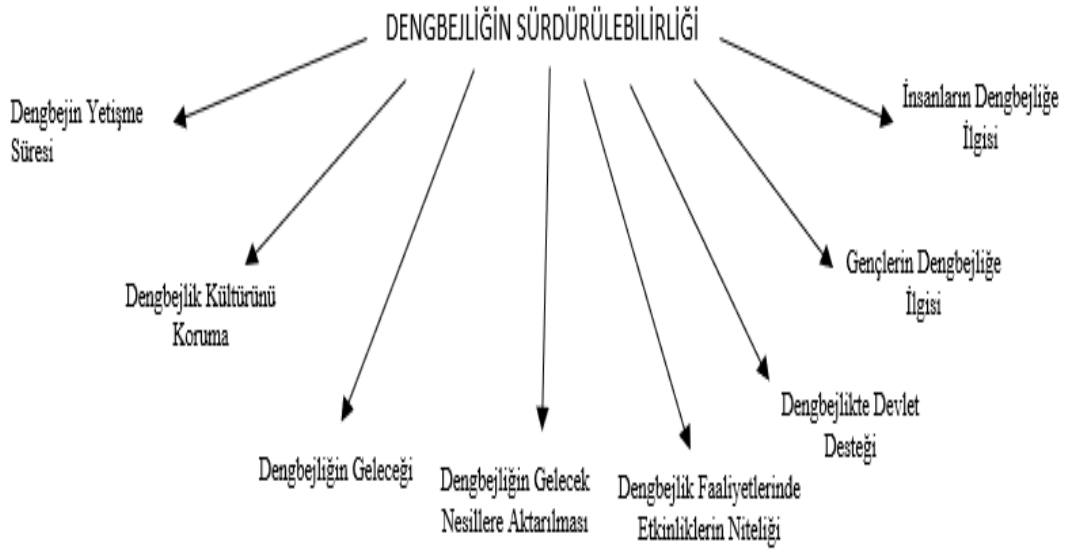
Şekil 4.2. Katılımcıların etkilendiği dengbêjler

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjler genellikle isimleri dışında toplum tarafından kendilerine verilen mahlaslar kullanmaktadırlar. Genellikle doğdukları yerlerin adları, bağlı oldukları aşiret adları, ayırt edici fiziksel özellikleri gibi unsurlar dengbêjler için kullanılmaktadır. Dengbêjlerin belli bir çevrede tanınması sonucunda, kendilerine halk tarafından isim yani mahlas verilir (Kardaş, 2013, s.27). Katılımcılardan elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

4.1. Dengbêjliğin Sürdürülebilirliğine Dair Bulgular

Bu araştırma doğrultusunda dengbêjin yetişme süreci, dengbêjlik kültürünü koruma, dengbêjliğin geleceği, dengbêjliğin gelecek nesillere aktarılması, dengbêjlik faaliyetlerinde etkinliklerin niteliği, dengbêjlikte devlet desteği, gençlerin dengbêjliğe ilgisi, yetişkinlerin dengbêjliğe ilgisi olmak üzere 8 tema ve bu temalara dair 29 alt tema elde edilmiştir. Bu kategori Şekil 4.3'te verilmiştir.

Şekil 4.3. Dengbêjliğin sürdürülebilirliği
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bu tema ve alt temalara dair bulgular aşağıda verilmiştir.

4.1.1. Dengbêjin yetiştirme süreci

Tablo 4.1. Dengbêjin yetiştirme süreci

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBEJLER
DENGBEJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Yetiştirme Süresi	Sabır ve Özveri	Bir okul gibidir fakat bizim çalışma sistemimiz başkadır. Mesela birinin dengbêj olabilmesi için belki de yıllarca bir dengbêj ile beraber oturması gerekebilir. Genç bir dengbejin yetişmesi için en az 10-15 yıl dengbêjlerle oturup kalkması ve onları bir saat canlı dinlemesi gerekir. (D2, Konum 96)
		İyi Dinleyici Olma ve Sürekli Pratik Yapma	Dengbêjliği yapmak isteyen arkadaşlara şunları söylemek isterim: Birincisi çok sabırlı olmaları gerekir. Şakiro'nun bir stranını ezberlemek için ekstra bir çabaya gerek vardır. İkincisi de o stranı makamında okumak için ekstra başka bir çaba gerekir. Şakiro'nun stranlarında bazen bir bakarsınız öyle bir nağme söylenmiş ki suyun akışı gibidir. Bazen de nağmeyi öyle bir seviyeye taşır ki, bir sel olmuş gibidir. Stranları bu şekilde söyleyebilmek için çok iyi bir dinleyici olmak gerekir ve sık sık stran söylemek gerekir. (D10, Konum 31)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

18 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda toplamda; “dengbêjliğin sürdürülebilirliği”, “dengbêjlik ve kültürel miras” ve “dengbêjlik ve turizm” olarak 3 kategori, buna bağlı 20 tema ve 86 alt tema tespit edilmiştir. Buna göre; yetiştirme süresi temasında “sabır ve özveri” (1 katılımcı) ile “iyi dinleyici olma ve sürekli pratik yapma” (1 katılımcı) olarak 2 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.1’de sunulmuştur.

4.1.2. Dengbêjlik kültürünü koruma

Tablo 4.2. Dengbêjlik kültürünü koruma

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Kültürü Koruma	Dilin Korunması	Önemini şöyle açıklayabilirim dengbêjlik olmasaydı Kürt Dili kaybolacaktı. Dengbêjlik Kürt kültürünü ve tarihini ayakta tutan en önemli faktördür. (D9, Konum 12-13)
		Genç Kuşaklara Aktarım	Dengbêjlik geleneğini terk etmeyin. Dengbêjlik kültürümüz ve tarihimiz için çok önemlidir. (D13, Konum 31)
	Bölgesel ve Tarihi Sembolizmi		Dengbêj geleneğini sevdirmek ve genç kuşakların kendilerini tanımalarını, kültürlerini, tarihlerini tanımalarını sağlamak için elimden gelen her şeyi yapıyorum. Okuyorum, yazıyorum ve teşvik ediyorum. (D14, Konum 9)
			Dengbêjlik, kültürel tarihi yansıtan, sözlü edebiyat dalıdır. Dengbêjlik yaşatılmalıdır. (D14, Konum 13)
			Bazen bana hocam sesin ne kadar güzel diyorlar. Ben sesim güzeldir desinler diye ta buralardan uçaklara binip TRT’ye gidip otellerde kalıp o programlara katılmıyorum ki. Ben bu kültür yaşasın, devamı gelsin diye uğraşıyorum. (D14, Konum 17)
			Kültürel açıdan şunları söyleyebilirim; Öncelikle ana dildir ve ana dili yaşatmasıdır. Nasıl ki Iğdır Ağrı Dağı ile Doğu Beyazıt İshak Paşa Sarayı ile anılıyorsa dengbejlik ile de anılmalıdır. Dengbejlik yapıldığı şehrin bir sembolüdür benim için. Dengbêjlikte bir tarihi eserdir. Bu coğrafyada Dengbêj Havin diye biri yaşamış ana dilinde dengbejlik mesleğini sürdürmüş desinler istiyorum ve bununla anılmak. (D16, Konum 50)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kültürü koruma temasında “dilın korunması” (2 katılımcı) ile “genç kuşaklara aktarım” (3 katılımcı) ve “bölgesel ve tarihi sembolizmi” olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.2’de sunulmuştur.

4.1.3. Dengbêjliğin geleceği

Tablo 4.3. Dengbêjliğin geleceği

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Dengbêjlik Geleceği	Geleceğe Yönelik Karamsarlık ve Kaygılar	Dengbêjlik geleneğinin geleceğini hiç de iyi görmüyorum. (D4, Konum 23)
		İyimserlik ve İnaniş	Dünya var olduğu sürece dengbêjlik hep var olacaktır. Buna inanıyorum. (D5, Konum 27)
		Eğitim ve Genç Kuşakların Rolü	Şöyle bir örnek vereyim, bir saat önce 16 yaşlarında bir genç buradaydı. Muş’tan Diyarbakır Dengbêj Evine gelmişti. Dengbêjliğin makam sesi anlamında çok güzel bir sesi vardı. Lakin eğitimsiz biriydi. Bu Muşlu dengbêj gibi 10-15 kişiyi, öncü dengbêjler eğitebilseydi bu kültür hep ilerleyecekti. Örneğin; benim stranlarımı gençler söylerlerse ancak bu şekilde gelecek nesillere aktarılabilir. (D6, Konum 9)
			Sosyal medya olduğu sürece dengbêjliğin kaybolacağını düşünmüyorum. (D9, Konum 22)
			Sorunlar devam ederse eğer, dengbêjlik kültürü de yok olmaya doğru gidecektir. (D6, Konum 22)
	Sosyal Medyanın Etkisi		Tiktok’ ta bazen genç ve henüz yaşı çok küçük kişilerin dengbêjlik yaptığını görüyorum. Bunları gördükçe dengbêjlik geleneğinin yıllarca devam edeceği kanısındayım. (D8, Konum 31)
			Dengbêjlik böyle sahipsiz bırakılmaya devam edilirse geleceğini iyi görmüyorum. (D12, Konum 21)
			Günümüzde dengbêjlik eskisi gibi değil ve unutulmak üzere. (D13, Konum 9)
			Dengbêjlerin ekonomik sorunları çözülmez ise dengbêjlik kaybolacaktır. (D13, Konum 29)
			Bana göre ana dilimiz ve aslımız üzerinde kalırsak, dengbêjlikte ilerleme kaydedecektir. Lakin boş veren bir millet olursak dengbêjlik de yok olacaktır. (D15, Konum 27)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjlik geleceği temasında “geleceğe yönelik karamsarlık ve kaygılar” (1 katılımcı), “iyimserlik ve inanış” (1 katılımcı), “eğitim ve genç kuşakların rolü” (3 katılımcı) ve “sosyal medyanın etkisi” (5 katılımcı) olarak 4 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.3’te sunulmuştur.

4.1.4. Dengbêjliğin gelecek nesillere aktarılması

Tablo 4.4. Dengbêjliğin gelecek nesillere aktarılması

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Gelecek Nesillere Aktarılması	Toplumsal Olayların Sanatsal İfadesi	Toplumu etkileyen büyük bir olay olduğunda örneğin geçenlerde Van’da olduğu gibi biz dengbêjler birbirimizi çağırıp olayı anlatan bir stran yapmak için bir araya geliyoruz. (D1, Konum 22)
		Eğitim ve Usta Çırak İlişkisi	Gelip dengbêjlerin yanında otursunlar. Bugüne kadar benim kimseden şahsi bir beklentim olmamıştır. Her yerde şunu söylüyorum kim dengbêjlik öğrenmek istiyorsa gelip benim yanıma otursun, ben ona bir öğretmen gibi ne biliyorsam öğretmek isterim. (D1, Konum 33)
		Kayıt Alma ve Yaygınlaştırma	Ben şahsen bir repertuar oluşturun. (D2, Konum 15)
		Genç Kuşakların İlgisizliği	Hiçbir şey yapmıyorum. Biz sadece dengbêjiz. Ücret karşılığında dengbêjlik yapıyordum. Öğrenci olsa ders veririm. (D3, Konum 8)
			Dengbêjliğe başladığım günden bugüne 10 tane albüm yaptım. YouTube’da yaklaşık 200 tane stranım mevcuttur. (D6, Konum 5)
			Kendi yazdığım birçok stranımı da seslendiriyorum ve yazdığım stranların birçoğunu keyifle seslendiriyorum. 6 Şubat 2023 depremiyle ilgili de bir stran yazdım. (D6, Konum 7)
			Genç dengbêjlerin eğitilmesi için öğretmenlik yapabiliriz. Bugün burada 10 saatimizi geçiriyoruz. Dengbêjlik okulu açılırsa; orada da 5 saat eğitim verebiliriz. (D6, Konum 14)
			Ben de çok isterim bu geleneğin gelecek nesillere aktarılmasını. Fakat şimdiki gençler pek kulak asmıyorlar. (D8, Konum 11)
			Eserleri kayıt altına alıp sosyal medyada paylaşıyorum. Öğrenmek isteyen gençler olursa onlara yardımcı olmaya çalışıyorum. (D9, Konum 8)

Tablo 4.4. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
		Ekonomik Zorluklar	Dengbêj geleneğini sevdirmek ve genç kuşakların kendilerini tanımlarını; kültürlerini, tarihlerini tanımlarını sağlamak için elimden gelen her şeyi yapıyorum. Okuyorum, yazıyorum ve teşvik ediyorum. (D14, Konum 9) Ekonomik sebeplerden ötürü çocuklarımdan dengbêj olmalarını istemiyorum. (D18, Konum 23)

Kaynak: Kurgusal veri, yalnızca örnek amaçlıdır.

Gelecek nesillere aktarılması temasında “toplumsal olayların sanatsal ifadesi” (1 katılımcı), “eğitim ve usta çırak ilişkisi” (1 katılımcı), “kayıt altına alma ve yaygınlaştırma” (5 katılımcı), “genç kuşakların ilgisizliği” (2 katılımcı) ve “ekonomik zorluklar” (2 katılımcı) olarak 5 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.4’te sunulmuştur.

4.1.5. Dengbêjlik faaliyetlerinde etkinliklerin niteliği

Tablo 4.5. Dengbêjlik faaliyetlerinde etkinliklerin niteliği

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Etkinliğin Niteliği	Kültür ve Sanat Yetersizliği	Bu dönemde pek kültür ve sanat etkinliği yapıldığı söylenemez. (D1, Konum 22)
			Diyarbakır’da Gazi Köşkü’nde kilam söylediğimizde turistlerin ilgileri oldukça fazlaydı. Ama şimdilerde çok az yerde böyle etkinlikler yapılıyor. (D8, Konum 29)
		Yerel Yönetimlerin ve Yetkililerin Rolü	Yeterince kullanıldığını düşünmüyorum. Yerel yönetimler üstlerine düşeni yapmıyorlar yerel kanallarda öyle. Biz kendi çabamızla kendimizi tanıtmaya bu kültürü ayakta tutmaya çalışıyoruz. (D9, Konum 26)
		Geçmiş ve Gelecek Kıyaslaması	Yapılan bu etkinlikler 1990’lara yada 2000’lere göre daha fazladır. Ama 2024’ü düşündüğümüz zaman kesinlikle daha azdır. (D10, Konum 21)
			Şu zamanda bir dengbêji bulmak için ekstra bir çaba gerekiyor. Dediğim gibi festivallerin sayısı artırılsa dengbêjlik yaygınlaşacaktır ve ülke çapında ünlü dengbêjlerimiz de olacaktır. (D10, Konum 27) Başka şehirlerde yaşayan dengbêjlerle bizi bir araya getirecek faaliyetler yapılabilir. Bu hem dengbêjler için iyi olur, birbirimizi tanımış oluruz hem de farklı bir etkinlik olmuş olur. Daha fazla konser yapılabilir.

Tablo 4.5. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
			Dengbêj günleri yapılabilir. Ya da haftada bir gün sosyal medyadan canlı yayın yapılabilir. (D11, Konum 22)
			Yeterince kullanıldığını ve tanıtıldığını düşünmüyorum. Yetkililer bunun önünü açacak çalışmalar yapmalı ve buna bütçe ayırmalı. (D11, Konum 24)
			Yapılan faaliyetler çok yetersiz. Yılda bir defa yapılan festivallerle, konserlerle olacak şey değil. (D18, Konum 25)
		Ekonomik Sorunlar	Dengbêjliğin ekonomik sorunları hallolmazsa dengbêjlik kaybolacaktır. (D13, Konum 29)
		Halkın İlgisi ve Kültüre Bağlılık	Bana göre ana dilimiz ve aslımız üzerinde kalırsak, dengbêjlikte ilerleme kaydedecektir. Lakin boş veren bir millet olursak, dengbêjlik de yok olacaktır. (D15, Konum 27)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Etkinliğin niteliği temasında “kültür ve sanat yetersizliği” (2 katılımcı), “yerel yönetimlerin ve yetkililerin rolü” (1 katılımcı), “geçmiş ve gelecek kıyaslaması” (5 katılımcı), “ekonomik sorunlar” (1 katılımcı) ve “halkın ilgisi ve kültüre bağlılık” (1 katılımcı) olarak 5 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.5’te sunulmuştur.

4.1.6. Dengbêjlikte devlet desteği

Tablo 4.6. Dengbêjlikte devlet desteği

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Devlet Desteği	Sosyal Güvence	...ben bir Kürt dengbêjim, bir Kürt olarak dengbêjlik benim sanatım ve en az Türk Halk Müziği’ni icra eden bir sanatçının sanatı kadar önemlidir. Türk Halk Müziği icracılarına devlet kurumlarında sanatlarını icra etmeleri için kadrolar açılır ve belli yardımlarda bulunur. SSK’ sı yatırılır. Belli bir süre sonra emekli olma imkânı da vardır. Dengbêjler bütün bunlardan mahrum insanlardır. (D2, Konum 64) Devlet ve halk tarafından dengbêjlik daha fazla desteklenmeli ve dengbêjlere sahip çıkılmalıdır. (D4, Konum 13) Devlet içindeki kurumlar, dernek gibi yerler temelini gençlere dayandırmazsa bitmeye mahkûmdur. Örneğin; Diyarbakır’ın tüm ilçeleri ve Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi dâhil, yanımıza bahsettiğim güzel sesli genç dengbêj gibi öğrencileri getirip eğitmemize öncü olabilirler. (D6, Konum 9)

Tablo 4.6. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
		Yerel Yönetimlerin Rolü	Belediyeler ya da valilikler desteklerini artırmalıdır. (D7, Konum 25)
			Kazanım siyasetçilerin ya da kültür müdürlerinin çabalarına bağlıdır. Belediyelerin kültür birimleri dengbêjliği öne çıkarırlarsa, elbette ki turizm canlanır. (D7, Konum 27)
	Kültürel ve Akademik Destek		Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait insanlarla bir araya gelip görüştümde, belediye başkanlarına, valilere, üniversite rektörlerine üniversitelerde de bir dal olarak çalışılması gerektiğini söylüyorum, söyledim, söylemeye devam ediyorum. (D14, Konum 9)
			Belediyeler dengbêjler için kadro açıp onları işe alıp, etkinlikler düzenleyebilir. Bu etkinliklere, binlerce insan katılır. Bu hem dengbêjlerin ekonomik sorununu çözer hem de bu kültür daha fazla yayılmış olur. (D9, Konum 24)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Devlet desteği temasında “sosyal güvence” (3 katılımcı), “yerel yönetimlerin rolü” (2 katılımcı) ve “kültürel ve akademik destek” (2 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.6’da sunulmuştur.

4.1.7. Gençlerin dengbêjliğe ilgisi

Tablo 4.7. Gençlerin dengbêjliğe ilgisi

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	Gençlerin İlgisi	Karşılaşılan Zorluklar ve Engeller	Bazı gençler dengbêj olmak istiyor ama dengbêjlerin halini görünce vazgeçiyorlar. (D1, Konum 18)
			TikTok ‘ta bazen genç ve henüz yaşı çok küçük kişilerin dengbêjlik yaptığını görüyorum. Bunları gördükçe dengbêjlik geleneğinin yıllarca devam edeceği kanısındayım. (D8, Konum 31)
		Eğitim ve Bilinçlendirme	Dengbêjlik sürecinin son 5-6 yıldır daha küçük yaş gruplarının ilgisini çektiğini söyleyebilirim. 40 yaşın altına indi. Eskiden olsa 40 yaşın altı dinleyenler çok azdı. Şu an için 20 yaşın altına inmiş görünüyor. (D10, Konum 7)
			Dengbêj evine üniversiteden öğrenciler de gelmişti. Dengbêjler orada stranlarını söyleyip, kendi hayatlarını da misafirlere anlatıyorlar. (D10, Konum 15)

Tablo 4.7. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
			Özellikle 18-20 yaşlarında gençlerin, çok fazla ilgili olduğunu görebiliyorum. (D10, Konum 29)
			Hiçbir genç dengbêjlerin yanına gelip dengbêjlik öğrenmek istemiyor. Neden öğrenmek istemiyorlar. Ben bir daha Şakiro gibi bir dengbêjin dünyaya geleceğine inanmıyorum. Dünyaya nam salmış bir dengbêj idi. Ama sonu ne oldu. Ölmeden önce kirasını bile ödeyemiyordu ve sefalet içinde öldü. (D13, Konum 9)
			Gençler geliyor yanıma “hocam ben dengbêj olmak istiyorum, siz bana ne önerirsiniz?” diyen insanlar beni çok mutlu ediyor. (D14, Konum 9)
	Kültürel ve Dilsel Engeller		Genç nesil neden kulak vermez; çünkü çoğu kelimeleri cümleleri bilmediği için. Bildiğin içinde ağıt var, feryat var. Dem var gerçek yaşanmış şeyler kaleme alındığı için, dile döküldüğü için, bu yüzden çoğu kişi anlamadığı için daha çok. Orta yaşlılara hitap edilen bir şey. Orta yaşlı kesime hitap edilen bir şey ve onlar anladıkları için onları daha çok etkiliyor. (D16, Konum 54)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Gençlerin ilgisi temasında “karşılaşılan zorluklar ve engeller” (3 katılımcı), “eğitim ve bilinçlendirme” (4 katılımcı) ve “kültürel ve dilsel engeller” (1 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.7’de sunulmuştur.

4.1.8. Yetişkinlerin dengbêjliğe ilgisi

Tablo 4.8. Yetişkinlerin dengbêjliğe ilgisi

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
Yetişkinlerin Dengbêjliğe İlgileri	Dengbêjliğe Katılım		O gün sabah ezanına kadar orda dengbêjlik yaptım. Sabah oldu ama kimse o ortamı bırakıp da gidemiyordu. Sabah ezanından sonra biz dedik artık yeter diye. O tarihlerde dengbêjlik böyle bir şeydi. Kimse dengbêjlik yapılan ortamdan kalkıp gitmek dahi istemiyordu. Şimdilerde ise o günlere nazaran çok daha az ilgililer. (D1, Konum 20). Hafta sonları; cumartesi günleri diğer bir grup, pazar günleri bir grup orda bulunurduk. O kulübe insanlardan dolup taşardı, hava güzel ise parka kadar taşardı insanlar. (D1, Konum 24)
		İlginin Zaman İçindeki Değişimi	

Tablo 4.8. (devamı)

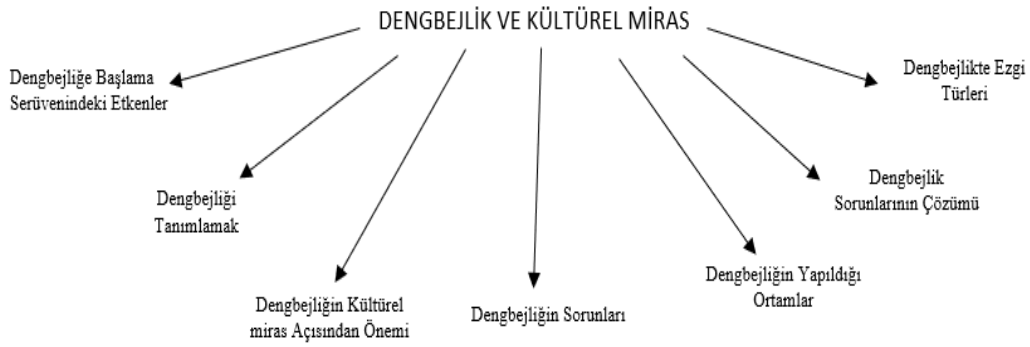
KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİĞİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ		Dil ve Kültürel Anlayış	Yurdun dört bir yanından gelen vatandaşlar onun konuştuğu dili anlayabiliyorlardı. (D6, Konum 11)
		Günümüzde İlgi	İnsanlar dengbêjliği seviyor ve ilgi gösteriyorlar. (D9, Konum 18)
			Binlerce insan bizi dinlemeye geliyor. Bizi dinledikleri için çok mutlu oluyorlar. (D11, Konum 16)
			Birçok evde stranlar söylediğimizde insanlar bundan hoşnut kalırdı. Ben kayınbabamın evinde sıklıkla stran söylerdim. Tabi ki eskiden insanlar daha çok ilgi gösterirdi. Örneğin bir köye bir dengbêj gelseydi; neredeyse köy halkının tamamı dinlemeye gelirlerdi. Dengbêj olan dayım komşu köylere gittiğinde; anlatılana göre söylediklerini kaydetmek için önüne yirmi beş tane kasetçalar koymuşlar. Hatta dengbêjleri bazen sabaha kadar söylemeleri için ısrar ederlerdi. (D15, Konum 19)
			Bizi her yerden dinlemeye geliyorlar rehberlerle tercümanlarla ve hayret ediyorlar. Onlardan hep şunu duyuyoruz “keşke bizim de böyle bir kültürümüz olsaydı.” Dünyanın her yerinden bu kültüre hayranlık duyan insanlar var. (D18, Konum 22)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yetişkinlerin dengbêjliğe ilgileri temasında “dengbêjliğe katılım” (1 katılımcı), “ilginin zaman içindeki değişimi” (1 katılımcı), “dil ve kültürel anlayış” (1 katılımcı) ve “günümüzde ilgi” (4 katılımcı) olarak 4 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.8’de sunulmuştur.

4.2. Dengbêjlik ve Kültürel Mirasa Dair Bulgular

Bu kategoride; “dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler”, “dengbêjliği tanımlamak”, “dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi”, “dengbêjliğin sorunları”, “dengbêjliğin yapıldığı ortamlar”, “dengbêjlik sorunlarının çözümü”, “dengbêjlikte ezgi türleri” olmak üzere 7 tema ve bu temalara ait 40 alt tema üretilmiştir. Bu kategori Şekil 4.4’te verilmiştir.

Şekil 4.4. Dengbêjlik ve kültürel mirasa dair bulgular
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bu temalar ve alt temalara dair detaylar aşağıda verilmiştir.

4.2.1. Dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler

Tablo 4.9. Dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBEJLER
DENGBEJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjliğe Başlama Serüvenindeki Etkenler	Aileden Öğrenme	Doğduğumdan beri dengbêjliğin içindeyim, ailemde dedem söylerdi, babam ve abim söylerdi, ben de ayaklarımın üstüne bastığımdan beri söylüyorum. Benden küçük aile üyelerim söylemiyor. (D3, Konum 4)
			Babam, dedem ve dedemin babası hepsi birer dengbêj idi. Dedeme Muhacir Yusuf derlerdi. Babam yedi yıl ünlü dengbêj Evdalê Zeynikê ile birlikte gezdi. Bu kültürü, biz dedemizden dedemiz ise Evdalê Zeynikê'den devralmıştır. (D5, Konum 5)
			Annem bir dengbêj idi. Annemin babası da bir dengbêj idi. Tarlalara çalışmaya gittiğimizde, annem beni yanında götürürdü. Benim de öğrenebilmem için annem stran söylerdi. Annem hangi kilamı söylese onu hafızama kopyalardım. Söylediğim kilamların çoğu, annemden duyduğum kilamlardır. (D8, Konum 7)
		Dengbêjlerden Öğrenme	Dengbêjliği öğrendiğim Kişi Kerem'e Batman'e dir. (D17, Konum 5)
			Şakirodan etkilendim hatta bizim eve gelmişliği de var. (D18, Konum 5)

Tablo 4.9. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
		Medya Kaynaklarından Öğrenme	Ben daha çocukken rahmetli dedem sürekli Erivan Radyosu'nu dinlerdi. İran Radyosu, İran'ın Sesi Radyosu vardı, dinlerdi, Bağdat Radyosu vardı, dinlerdi. Bunlar Kürtçe yayın yapan ve denbejlilik de yayın yapan radyolardı. O zamandan beri yani o. Özellikle Erivan Radyosu dengbêjlikle beraber çaldığı enstrümanlar beni hep etkilemiştir. (D2, Konum 9) Kürtçe yayın yapan radyolar dinlerdim. Örneğin Erivan Radyosu, İran ve Irak'tan yayın yapan radyolar dinlerdim. (D4, Konum 5) Dengbêjliğe Radyo Erivan'ı dinleyerek başladım. (D6, Konum 5) O dönemlerde dengbêjliği öğrenmek için yeni çıkan bütün dengbêjlerin kasetlerini alıp toplardım. (D11, Konum 4) Hem sürekli Erivan Radyosu'nu babam evde açıp dinlerdi. Günde 2 defa program sunuyordular. O radyoda, Erivan Radyosu'nda ben bu programları o küçük yaşıma rağmen dinliyordum. (D16, Konum 16)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliğe başlama serüvenindeki etkenler temasında “aileden öğrenme” (3 katılımcı), “dengbêjlerden öğrenme” (2 katılımcı) ve “medya kaynaklarından öğrenme” (5 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.9'da sunulmuştur.

4.2.2. Dengbêjliği tanımlamak

Tablo 4.10. Dengbêjliği tanımlamak

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjliği Tanımlamak	Dengbêjliğin Anlamı	Tek bir kelimeyle toplumun aynasıdır diyebilirim, toplumun aynasıdır. Tek bir kelimeyle güzel sözlerin, güzel sözlerin toplandığı bir ansiklopedi diyebilirim. (D2, Konum 29) Dengbêjlik oldukça eski ve önemli bir kültürel değerdir. (D6, Konum 16) Dengbêjlik bir denizdir, edebiyattır; dengbêjlik benim, sensin, biziz. (D7, Konum 11) Dengbêjlik gelecek nesillere kültürümüzü taşıyan bir sanattır. Dilimizi unutmamamızı sağlayan çok önemli bir araçtır. Yani dengbêjlik, sözlü tarih anlatımıdır. (D9, Konum 10)

Tablo 4.10. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS			Dengbêjlik, bütün Kürt müziğinin mayasıdır ve bu yüzden çok önemlidir. (D9, Konum 10)
			Bir dengbêjlik vardır bir de stranbêjlik. Dengbêj odur ki üretebilen. Stranbêj ise başkasının yaptıklarını söyleyen. (D13, Konum 4)
			Dengbêjlik yazıdan önce var olan sözlü dünyanın ve bu sözlü dünyanın içine biraz da edep katılarak yansıtılan, sözlü edebiyatın çok önemli bir taşıyıcısıdır. Bu geleneği içinde; tarih, edebiyat, dil, gelenek ve görenek barındıran çok önemli bir edebiyat dalıdır. (D14, Konum 11)
		Dengbêj Üzerindeki Etkisi	Kilam söylemediğimde sanki hastalanmışım gibi hissediyorum. Sinirlerimi yatıştıran bir ilaç gibi geliyor. (D7, Konum 9)
			Benim için dengbêjlik her şeydir. Günün 24 saati gönlümde yatan bir aşktır. (D9, Konum 10)
			Derdimi, kederimi, sevincimi ifade ettiğim bir alan benim için. Kimse yokken bile bazen kendim için okuyorum. Dengbêjlik içimde geçmeyen bir hasrettir. (D18, Konum 29)
			Benim nezdimde Yüce Allah yeryüzünde dengbêjlikten daha güzel bir nimet yaratmamıştır. Dengbêjlik benim için kültüredir, edebiyattır, başarıdır ve ilerlemektir. Her şey dengbêjliğin içinde yer alır. Allah ne yarattıysa dengbêjliğin içinde vardır. (D1, Konum 11)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliği tanımlamak temasında “dengbêjliğin anlamı” (7 katılımcı) ile “dengbêj üzerindeki etkisi” (4 katılımcı) olarak 2 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.10’da sunulmuştur.

4.2.3. Dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi

Tablo 4.11. Dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
	Dengbêjliğin Kültürel Miras Açısından Önemi	Kültürü Koruma	Dengbêjlik olmasaydı Kürt dili kaybolacaktı. (D9, Konum 12)
			Dengbêjlik çok önemli ama ne devlet ne büyükler tarafından önem görmüyor. Ayrıca kültürel olarak değer görmüyor. (D12, Konum 9)

Tablo 4.11. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS			Benim bütün gençlerden bir isteğim var. Dengbêjlik geleneğini terk etmeyin. Dengbêjlik kültürümüz ve tarihimiz için çok önemli. Dengbêjliği kaybetmeyin, öğrenin, dinleyin sahip çıkın. Bizler nasıl ki bugüne kadar parasız pulsuz bunu bugüne taşıdıysak sizde geleceğe taşıyın. (D13, Konum 31)
			Dengbêjlik geleneğini sevdirmek ve genç kuşakların kendilerini tanımalarını, kültürlerini, tarihlerini tanımalarını sağlamak için elimden gelen her şeyi yapıyorum. Okuyorum, yazıyorum ve teşvik ediyorum. (D14, Konum 9)
			Bazen bana hocam (mamoste) senin sesin ne kadar güzel diyorlar. Ben sesim güzeldir desinler diye ta buralardan uçaklara binip TRT'ye gidip otellerde kalıp o programlara katılmıyorum ki. Ben bu kültür yaşasın, devamı gelsin diye uğraşıyorum. Onlarca dengbêj bestem, kılamım var. Besteler yaptım gençlere örnek olsun diye. (D14, Konum 17)
			Kültürel açıdan tabi ki başta şöyle senin ana dilindir ana dilini yaşatmasıdır. Örf ve adetini, geleneğini, kültürünü, her şeyini kapsayan bir şeydir. (D16, Konum 50)
	Tarihi Kendi ile Taşması		Kürtlerin kültür ve sanatı dengbêjlerin sırtında bugünlere gelmiştir. (D1, Konum 13)
			Tarihi kendiyle taşır. (D1, Konum 14)
			Stranlarındaki sözler gerçekleşmiş olayları bire bir tasvir ederdi. (D8, Konum 7)
			Düşünün 300-400 yıllık stranlar bile dilden dile aktarıldı. Dengbêjlik geleneği Kürt olmanın bir mirasıdır. Çünkü Kürtçe söylene gelmiştir hep. Bu yüzden dengbêjlik hep devam etmelidir. (D8, Konum 15)
			Dengbêjlik, Kürt kültürünü ve tarihini ayakta tutan en önemli faktördür. (D9, Konum 12)
			Azımsanacak bir şey değil dengbêjlik, okuduğum kılamların her biri 200-250 yıllık. Bir nevi tarihi anlatmaktır. (D11, Konum 8)
	Dengbêjliğin Topluma Katkıları		Aslında biz aynı zamanda birer eleştirmeniz. Toplumun yapı taşlarının ne kadar önemli olduğunu, saygı ve sevginin ne kadar önemli olduğunu, bazı parçalarımızda özellikle söylüyoruz.

Tablo 4.11. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS			Toplumsal yasaların eksik yönlerini dile getiriyoruz. (D2, Konum 30)
			Biz insanların toplanmasını sağlayan en büyük şeydik, insanlar arasındaki gerginliği, küskünlüğü bitiren en büyük enstrümanlardan birisiydi dengbêjlik, yani aynı zamanda, bir dengbêj bir aksakallıydı toplum içerisinde. (D2, Konum 62)
			Yabancılar buraya geldiklerinde seslerimizi kaydedip videolarımızı çekiyorlar ve ülkelerine gittiklerinde de kendi toplumlarına bu kayıtları gösteriyorlardır. Böyle bir kültürü dünyaya tanıttığımız için çok mutluyuz. (D6, Konum 11)
			Dengbêj toplumun sesi oluyor aslında. Dengbêjliğin bir diğer önemi de olayları yaymasıdır. Örneğin Van’da olan bir olayı, dengbêj gezdiği her yerde anlatıyor. Böylelikle, herkesin o olaydan haberi olmuş oluyor. Dengbêjlik o yüzden çok kadim bir gelenektir. (D18, Konum 10)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliğin kültürel miras açısından önemi temasında “kültürü koruma” (6 katılımcı) olarak 1 alt tema, “tarihi kendi ile taşıması” (7 katılımcı) ile “dengbêjliğin topluma katkıları” (4 katılımcı) olarak 2 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.11’de sunulmuştur.

4.2.4. Dengbêjliğin sorunları

Tablo 4.12. Dengbêjliğin sorunları

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
Dengbêjliğin Sorunları	Dengbêj Evlerinin Sorunları	Dengbêj Evlerinin Kapatılması	...burada da dengbêj evi vardı, kayyum döneminde kapatıldı. (D2, Konum 67)
		İcra Mekânı	Dengbêjliğin en büyük sorunu, söylediğimiz edebiyatı rahat icra edebileceğimiz bir yer yok. (D2, Konum 62)
			Dengbêjlerin toplanma alanlarının olmaması. (D9, Konum 14)

Tablo 4.12. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS		İcracıların Yaşlanmış Olması	Dengbêjliği temsil ve icra eden çok az kişi kaldı ve bunlarında yaşı benimki gibi çok yaşlı. (D1, Konum 16)
		İcracıların Sayısı	Burada gördüğünüz en genç dengbêj benim, ben bile 50 yaşındayım. (D18, Konum 18)
			Toplasan 70-80 tane dengbêj ya var ya yoktur. (D13, Konum 21)
			Dengbêj sayısı gittikçe azalıyor. Bütün Diyarbakır'da toplam 25 dengbêj ya kalmıştır ya kalmamıştır. (D18, Konum 20)
		Teknolojinin Etkisi	Dengbêjlik geleneğinin karşılaştığı sorunların başında teknoloji gelmektedir. Teknoloji dünyayı değiştirdiği gibi kültürel ortamı değiştirmiş ve usta çırak öğretisini ortadan kaldırmıştır. (D14, Konum 15)
			Teknolojinin gelişmesi ile dengbêjlik daha arka plana düştü, geriledi. (D18, Konum 12)
		Meslek Olarak Görülmemesi	Devlet tiyatrocuları gibi bizi de kadroya almaları gerekirdi. (D18, Konum 20)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliğin sorunları temasında “dengbêj evlerinin kapatılması” (1 katılımcı), “icra mekânı” (2 katılımcı), “icracıların yaşlanmış olması” (2 katılımcı), “icracıların sayısı” (2 katılımcı), “teknolojinin etkisi” (2 katılımcı) ile “meslek olarak görülmemesi” (1 katılımcı) olarak 6 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.13. Dengbêjliğin sorunları devamı-I

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
	Dengbêjliğin Sorunları	Ekonomi	Boş gidip hatta üstüne eldekini de yiyip geliyorduk. Elde avuçta bir şey olmadan geri geliyorduk. Çocuklarım bu yüzden dengbêjliğe hiç sıcak bakmıyorlar, hatta bunu yapıyorum diye kızıyorlardı. (D1, Konum 9)
			Dengbêjlik fakirliktir, gelirsiz yaşamaktır. Lakin az da olsa bir aylık maaş bağlanmalıdır. Asgari ücret gibi bir miktar olabilir. (D7, Konum 17)
			Şakiro, Mihemed Salih, Muhacir Reso, Evdalê Zeynikê çoğu öldükten sonra kıymet buldular. Fakirlik içinde öldüler birçoğu. Derler ki Şakiro İzmir’de evinde öldüğünde birkaç gün sonra öldüğü anlaşılmıştır. Ekonomik yönden sahip çıkılmıyor dengbêjlere. (D8, Konum 17)

Tablo 4.13. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjliğin Sorunları		Yapılan etkinliklerden bir maddi kazanç olmadığı gibi üstüne kendi cebimizden yemek durumunda kaldığımız için artık katılmıyorum. (D9, Konum 20)
		Dengbêjlik Etkinlikleri	Bu dönemde pek kültür ve sanat etkinliği yapıldığı söylenemez. (D1, Konum 22)
			Mesela Diyarbakır'da Gazi Köşkü'nde kilam söylediğimizde turistlerin ilgileri oldukça fazlaydı. Ama şimdilerde çok az yerde böyle etkinlikler yapılıyor. (D8, Konum 29)
			Yeterince kullanıldığını düşünmüyorum. Yerel yönetimler üstlerine düşeni yapmıyorlar yerel kanallarda öyle. Biz kendi çabamızla kendimizi tanıtmaya bu kültürü ayakta tutmaya çalışıyoruz. (D9, Konum 26)
			Dediğim gibi bu festivallerin sayısı artırılsa dengbêjlik yaygınlaşacaktır ve ülke çapında ünlü dengbêjlerimiz de olacaktır. (D10, Konum 27)
			Başka şehirlerde yaşayan dengbêjlerle bizi bir araya getirecek faaliyetler yapılabilir. Bu hem dengbêjler için iyi olur birbirimizi tanımış oluruz hem de farklı bir etkinlik olmuş olur. Daha fazla konser yapılabilir. Dengbêj günleri yapılabilir. Ya da haftada bir gün sosyal medyadan canlı yayın yapılabilir. (D11, Konum 22)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliğin sorunları temasında “ekonomi” (4 katılımcı) ile “dengbêjlik etkinlikleri” (5 katılımcı) olarak 2 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.13'te sunulmuştur.

Tablo 4.14. Dengbêjliğin sorunları devamı-II

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjliğin Sorunları	Özgürlük	Ne kadar dengbêj varsa ömürleri esaret ve mahcubiyetle geçmiştir. (D5, Konum 15)
			Sponsor bulma ve izin alma konusunda çeşitli sorunlar yaşayabiliyoruz. (D10, Konum 15)
			Dengbêjlik özgür değil. (D12, Konum 11) Çağırdılar ama söylemek istediğimiz stranları bütün olarak değil sınırlılıklar içinde söylememiz ve bazı bölümlerini kesmemiz gerektiğini söylediler ben de gitmedim. (D12, Konum 17)

Tablo 4.14. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBELİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjliğin Sorunları	Özgürlük	Özgür bir ortam özgür bir dil olmadığı sürece kullanılsa bile bunun turizmi canlandıracağını düşünmüyorum. (D13, Konum 25) Yerel yönetimlere kayyum atanmazsa gerekli çalışmalar yapılır ve turistik gelirler artar. (D17, Konum 35)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjliğin sorunları temasında ise “özgürlük” (6 katılımcı) olarak 1 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.14’de sunulmuştur.

4.2.5. Dengbêjliğin yapıldığı ortamlar

Tablo 4.15. Dengbêjliğin yapıldığı ortamlar

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBELİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Etkinlik Ortamları	Televizyon Programları	Televizyon programlarına çıkıyoruz. (D5, Konum 21)
		Resmî Törenler	Rusya’dan ve başka ülkelerden yurt dışından gelenleri seve seve karşıyorum. (D14, Konum 21)
		Festivaller ve Törenler	Silvan’da Ali Ağa evinde, Üzüm Festivali’nde, Beyaz Su’da ve Kürtçe Ana Dil Günü’nde stran günlerine katıldım. (D8, Konum 23)
		Toplantı ve Konferanslar	Birçok toplantı ve konferansta yer aldım. (D6, Konum 18)
		Köy Ev Ziyaretleri	Divanlarda söyledim, köylerde söyledim. (D18, Konum 2)
		Dengbêj Evleri	Dengbêj evindeki etkinliklere katılıyoruz. (D5, Konum 21)
		İl Dışı Seyahatler	Karacadağ’a misafirlğe gidiyorum. Köylere gidiyorum. Mardin’e gidiyorum. İnsanlar çağırdıkça misafirlğe gidiyoruz. (D4, Konum 17)
		Diğer	Kahvehanelerde söyledim. (D18, Konum 2)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Etkinlik ortamları temasında “televizyon programları” (1 katılımcı), “resmî törenler” (1 katılımcı), “festivaller ve törenler” (1 katılımcı), “toplantı ve konferanslar” (1 katılımcı), “köy ev ziyaretleri” (1 katılımcı), “dengbêj evleri” (1 katılımcı), “il dışı seyahatler” (1 katılımcı), “diğer” (1 katılımcı) olarak 8 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.15’te sunulmuştur.

4.2.6. Dengbêjlik sorunlarının çözümü

Tablo 4.16. Dengbêjlik sorunlarının çözümü

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBEJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjlik Sorunlarının Çözümü	Sosyal Medyada Görünürlüğü	Bunu Tiktok’ta değil Youtube’ta değil gerçekte dinlesinler, herkes gerçekte dinlesin. Gerçekle sanal arasında dağlar kadar fark var ve gerçeği dinlediği zaman merak ettiği her şeyi soracaksın. (D2, Konum 122) Sosyal medyada 100’den fazla video paylaşmışımdır. Paylaştığım yüz eserden doksanı Huseyni Orginose’nin eserleridir. (D9, Konum 6) Haftada bir gün sosyal medyadan canlı yayın yapılabilir. (D11, Konum 22) Sosyal medya olduğu sürece dengbêjliğin kaybolacağını düşünmüyorum. (D9, Konum 22)
		Teknolojiye Uyum Sağlamak	Tabi ki teknolojinin de dünyamıza, yaşam tarzımıza, yaşam kültürümüze kattığı getirdiği yeni şeyler var. Eskisi gibi bir Dengbêj Reso’nun gidip çırağı olup evinde kalıp ona çıraklık etme imkânı ve ortamı kalmadı. Ancak dengbêjliği yeni şartlara da uyarlayıp teknolojiyi de bu anlamda olumlu yönde kullanıp dengbêjliği yaşatmalıyız. (D14, Konum 29)
		Kurumsallaşma	Kooperatif gibi bir şey yapılabilir ya da bir dernek şeklinde, sendika şeklinde bir şey düşünülebilir. (D2, Konum 111) Öncelikle bize bir kurum açılır bir maaş bağlanır, öğrenciler alınır bizde onlara ders veririz. Ancak bu şekilde olur. (D18, Konum 16) Devlet unvanı verilebilir, belirli bir miktarda teşvik için bir maaş bağlanabilir, sigortası yapılabilir. (D14, Konum 17)
		Siyasetten Ayrı Tutulmalı	Siyaset ve dengbêjlik ayrı tutulmalıdır. (D3, Konum 14) Dengbêjliğe siyasi bir şekilde yaklaşılmalıdır. Dengbêjliği sınırlamamalıdır. (Konu ve içerik bakımından). (D12, Konum 13)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjlik sorunlarının çözümü temasında “sosyal medyada görünürlüğü” (4 katılımcı), “teknolojiye uyum sağlamak” (1 katılımcı), “kurumsallaşma” (3 katılımcı) ve “siyasetten ayrı tutulmalı” (2 katılımcı) olarak 4 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.16’da sunulmuştur.

Tablo 4.17. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-I

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBEJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjlik Sorunlarının Çözümü	Maddi Kazanç	İllaki bir dengbêj evinde değil, bir düğün salonunda da konser tarzı etkinlikler düzenlenebilir. Dengbêj gecesi adı altında insanlara çağrı da bulunulursa eminim ki dengbêjlik gelirleri de artacaktır. (D8, Konum 27)
			Yapılan faaliyetler ve davetlerden dengbêjlere bir gelir sağlanabilir. (D11, Konum 14)
			Bütün ihtiyaçlarının karşılanması; onların korunması, sağlıklarının korunması, ekonomik olarak desteklenmesi gerekiyor. (D14, Konum 15)
		Sponsor	Toplulun önde gelenleri bu konuda elini taşın altına koyabilir. (D11, Konum 14)
			Bu desteğin devam etmesi gerekiyor. Yani varlıklı insanların mir dediğimiz, ağa dediğimiz, bey dediğimiz öyle tanıdığımız insanların bu dengbêjliğin, dengbêjlerin yaşatılması adına bu insanlara mutlaka ama mutlaka destek olmaları gerekiyor. (D14, Konum 15)
			Bu konuda toplum önderlerinin bir şeyler yapması gerekir. (D17, Konum 10)
		Bağış	Buraya gelenler bağışta bulunabilir. Şu an burada bağışta bulunmak isteyen birçok misafir oluyor ama yasak. Bu yasak olmamalı. Bundan bile dengbêjler geçimini sağlayabilir. (D18, Konum 27)
			Örneğin burada dengbêj evinde bir kumbara konulabilir. Buraya gelen turistlerden bağış toplanabilir. (D11, Konum 22)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjlik sorunlarının çözümü temasında “maddi kazanç” (4 katılımcı), “sponsor” (3 katılımcı) ve “bağış” (2 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-II

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBEJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Dengbêjlik Sorunlarının Çözümü	Gençlerin Özendirilmesi	Dengbêjliği daha iyi bir seviyeye getirebilmek için dengbêjlere öyle bir yaşam tarzı sunmamız lazım ki dinleyen genç, keşke ben de bu dengbêjin yanında oturabilsem demesi lazım. Hem ahlakıyla hem yaşantısıyla hem kazancıyla bugün artık bu saatten sonra insanlar ister istemez seçtiği meslek yani biz buna da bir meslek diyebiliriz yanlış değilse. (D2, Konum 107) Gençleri eğitebilecek imkânların yaratılması gerekir. Bu olursa gençlerimizden nice Şakirolar, Resolar ya da Evdalê Zeynikêler çıkacaktır. (D6, Konum 14) Dengbêjlerin öğrencileri olmalı ve dengbêjler onlara ders vermeli. (D9, Konum 16) Bazı genç dengbêjler de var. Onların şartları biraz daha iyileştirilirse, dengbêjlik devam eder. (D11, Konum 28) Gençler her şeyi bir anda öğrenemezler. Birkaç kilamla dengbêj olunmaz. Gençler sabırlı olmalı; bilinçli ve doğru yerden destek almalı, yönlendirilmelidirler. Sabretmeli, sebat etmeli, devam etmeli ve belki bazı sosyal normları da fazla takmamalılar. Her şeye ekonomik bir açıdan bakmamalılar. (D14, Konum 31)
		Mekân Tahsisi	... Örnek vermem gerekirse mesela, Silvan'da bir dengbêj evi yapılmalıdır. (D8, Konum 25) Bir dengbêj evi olmalı Batman'da, Diyarbakır'da olduğu gibi. (D9, Konum 16) Buradan daha geniş bir alana ihtiyacımız var, burası küçük. (D12, Konum 25) Öncelikle bize bir kurum açılır, bir maaş bağlanır, öğrenciler alınır, biz de onlara ders veririz. Ancak bu şekilde olur. (D18, Konum 16) Örneğin Diyarbakır'da dengbej evi var burada da bir dengbej evi ya da toplanma alanı olsa bir nebze çözüm olabilir. (D2, Konum 66)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjlik sorunlarının çözümü temasında “gençlerin özendirilmesi” (5 katılımcı) ile “mekân tahsisi” (5 katılımcı) olarak 2 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.19. Dengbêjlik sorunlarının çözümü devamı-III

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
	Dengbêjlik Sorunlarının Çözümü	Devlet Desteği	Belediyelerin bize sunduğu bazı imkânlar vardı. Bunlar dışında şu anda dengbêjlere yardımı olan herhangi bir kurum yok. (D2, Konum 82) Resmî kurumların dengbêjliğe sahip çıkması gerekir. (D4, Konum 19) Resmî kurumlarımız ve iş adamlarımızın bu gençlere sahip çıkması gerekir. (D4, Konum 25) Bahsettiğim eğitimler için belediyeler destek olurlarsa eminim ki iki yüz yıl ve belki de ondan daha önce doğmuş bir geleneği bir dört yüz yıl daha ileriye taşıyabiliriz. Belediyeler yardım etmezse elimizden ne gelir ki... (D6, Konum 9) Belediyeler ya da valilikler desteklerini artırmalıdır. (D7, Konum 25) ...siyasetçilerin ya da kültür müdürlerinin çabasına bağlıdır. Belediyelerin kültür birimleri dengbêjliği öne çıkarırlarsa, elbette ki turizm canlanır. (D7, Konum 27) Öncelikle bize bir kurum açılır, bir maaş bağlanır, öğrenciler alınır, biz de onlara ders veriz. Ancak bu şekilde olur. (D18, Konum 16) Belediyeler, dengbêjler için kadro açıp onları işe alıp etkinlikler düzenleyebilir. (D9, Konum 24) Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait insanlarla bir araya gelip görüştüğümde, belediye başkanlarına, valilere, üniversite rektörlerine üniversitelerde de bir dal olarak çalışılması gerektiğini söylüyorum, söyledim, söylemeye devam ediyorum. (D14, Konum 9) Kültür ve Turizm Bakanlığı bize dengbêj kimliği verdi. Bu kimlik ile biz kurs açıp öğrencilere dengbêjlik öğretebiliriz. Ama uygun şartları oluşturmuyorlar. (D18, Konum 25)

DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dengbêjlik sorunlarının çözümü temasında “devlet desteği” (10 katılımcı) olarak 1 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.19’da sunulmuştur.

4.2.7. Dengbêjlikte ezgi türleri

Tablo 4.20. Dengbêjlikte ezgi türleri

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE KÜLTÜREL MİRAS	Ezgi Türleri	Şin	Bir tanıdığımız öldürülmüştü onun üzerine... (D3, Konum 6)
		Lawje	Bir kısmının ilahi yönleri var. (D2, Konum 13) Dini ve aklınıza gelebilecek bütün her şey (D11, Konum 6) Müslümanlık, din üzerine (D17, Konum 7)
		Dilok	Her şey üzerinde söylüyorum, govend ... (D3, Konum 6)
		Şer	...tarihi konularda ve yiğitlik konularında stran söylemediğimde içim rahat etmez. (D7, Konum 7) İktidar-halk çatışması üzerine olduğu için onları daha çok severim. (D17, Konum 7) Coğrafyada yaşanan bireysel ya da toplumsal sıkıntılar ve aşiretlerle ilgili yaşanan sıkıntıları anlatıyor. (D2, Konum 13)
		Lawik	Yani sevip de kavuşamayan, zorla evlendirilen ya da zorla birbirinden ayrılmak zorunda kalan kişileri anlatıyor. (D2, Konum 13) Benim stranlarım da çoğunlukla aşk ezgileri mevcuttur. (D8, Konum 9) Aşk ile ilgili kılamlar söylüyorum. (D18, Konum 7)

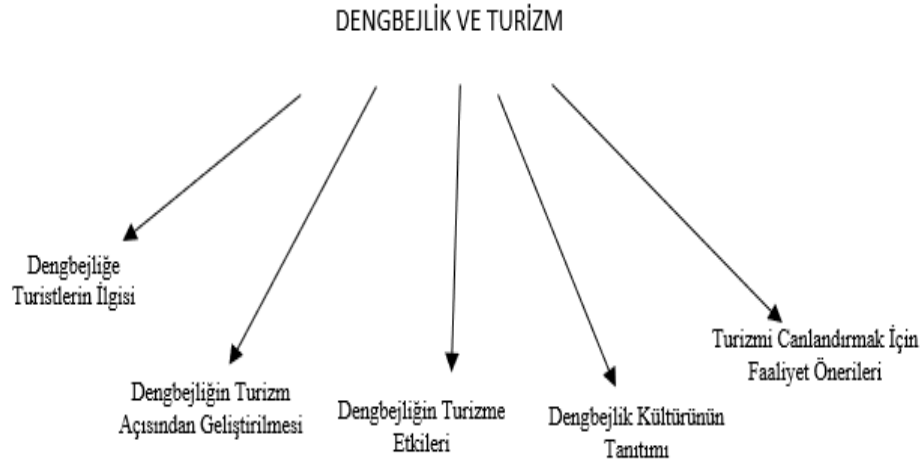
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Ezgi türleri temasında “şin” (1 katılımcı), “lawje” (3 katılımcı), “dilok” (1 katılımcı), “şer” (3 katılımcı) ve “lawik” (3 katılımcı) olarak 5 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.20’de sunulmuştur.

4.3. Dengbêjlik ve Turizme Dair Bulgular

Dengbêjlik ve turizme dair bulgular kategorisinde “turistlerin ilgisi”, “turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri”, “turizm açısından geliştirilmesi”, “kültürün tanımı”

ve “turizm etkileri” olmak üzere 5 tema ve bu temalara ait 17 alt tema elde edilmiştir. Bu kategoriye dair bulgular Şekil 4.5’te verilmiştir.

Şekil 4.5. Dengbêlik ve Turizm
Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bu tema ve alt temalara dair detaylar aşağıda verilmiştir.

4.3.1. Dengbêjlere turistlerin ilgisi

Tablo 4.21. Dengbêjlere turistlerin ilgisi

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBEJLER
DENGBEJLİK VE TURİZM	Turistlerin İlgisi	Yabancı Turist	Örneğin Batman’ı ele alalım. Batman’da bir dengbêj evinin olması gerekir. Eskiden dengbêj evi vardı ve adını sayamayacağım kadar çok olan Avrupa ülkelerinden ziyarete gelenler olurdu. Biz, onların dilini onlar bizim dilimizi bilmemesine rağmen tercüman aracılığıyla bize sorular sorarlardı biz cevap verirdik. (D1, Konum 18)
			Yani ta Almanya’sından tut Japonya’sına kadar birçok insan bizimle gelip konuşuyor (D2, Konum 73)
			Bizi her yerden dinlemeye geliyorlar, rehberlerle tercümanlarla ve hayret ediyorlar. Onlardan hep şunu duyuyoruz, keşke bizim de böyle bir kültürümüz olsaydı. Dünyanın her yerinden bu kültüre, hayranlık duyan insanlar var. (D18, Konum 22)
			Kafkasya’dan, Çin’den, Rusya’dan Avrupa’dan ve Amerika’dan gelenler oldu. Onlara da bu kültürü anlatıyoruz. Yabancılar buraya geldiklerinde seslerimizi kaydedip videolarımızı çekiyorlar ve ülkelerine gittiklerinde de kendi toplumlarına bu kayıtları gösteriyorlardır. Böyle bir kültürü, dünyaya tanıttığımız için çok mutluyuz. (D6, Konum 11)

Tablo 4.21. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
		Yerli Turist	Buraya profesöründen tutun öğrencilere, öğretmenlere, doktorlara kadar her kesimden insanlar gelir ve çoğunlukla hoşnut bir şekilde geri giderler. (D6, Konum 16)
			Seyidxane Boyaxçi için diyebilirim ki Diyarbakır Surları'nın efsanesi gibidir. Onun sesi için ülkenin dört bir yanından gelirlerdi. (D6, Konum 7)
			Tek bir kelime Kürtçe bilmiyorum ama sizin alazınız sizin söyleme tarzınız, sizin kullandığınız enstrümanlar bana çok büyük zevk veriyor. Anlamadığım hâlde sizi zevkle dinliyorum. (D2, Konum 69)
	İlgi Yoğunluğu		23 Nisan'da bir öğrencinin öğretmenine 'Ağao' stranını söylediğini görünce çok şaşırmıştım. Dengbêjleri artık çocuklar da dinliyorlar (D7, Konum 9)
			Ağrı Dağı Festivali'nde turistlerin ilgisi o kadar fazlaydı ki ertesi günlerde telefonla bizi arayıp "bir daha buna benzer festivaller olacak mı?" diye sormuşlardı. (D7, Konum 27)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Turistlerin ilgisi temasında “yabancı turist” (4 katılımcı), “yerli turist” (3 katılımcı) ve “ilgi yoğunluğu” (2 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.21’de sunulmuştur.

4.3.2. Dengbêjlerin turizm açısından geliştirilmesi

Tablo 4.22. Dengbêjliğin turizm açısından geliştirilmesi

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
	Turizm Açısından Geliştirilmesi	Uluslararası Tanıtım ve İlgi	Örneğin ben Polonya'ya gittim, yaklaşık olarak dokuz gün orada kaldım. Düzenlediğimiz dengbêj etkinliğine çok ilgi gösterdiler. Hatta bizim insanlardan daha çok alakadar olmuşlardı. (D4, Konum 15)
		Dengbêj Evleri ve Yerel Tanıtım Merkezleri	Dengbêj evinin adresi belli olursa herkes rahatlıkla oraya gidebilir. Görevli dengbêjler eşliğinde gerekli hizmetler de halkımıza verilebilir. Dengbêjlik geleneğini merak edenlerin uğrak yeri haline gelir. (D10, Konum 17)
		Yerel ve Ulusal İş birlikleri	Festivallerin yapılması, dengbêj gecelerinin düzenlenmesi ve dengbêj evlerinin açılması gerekir. Sadece Serhat bölgesi için bu yeterli olmayacaktır. (D10, Konum 23)

Tablo 4.22. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE TURİZM		Kültürel ve Turistik Faaliyetler	Başka şehirlerde yaşayan dengbêjlerle bizi bir araya getirecek faaliyetler yapılabilir. Bu hem dengbêjler için iyi olur, birbirimizi tanımış oluruz hem de farklı bir etkinlik olmuş olur. Daha fazla konser yapılabilir. Dengbêj günleri yapılabilir. (D11, Konum 22)
			Van'a gelen turistler için bu bölgenin böyle bir kültürü var. Bu bölgenin, özgün kültürü budur. Bu özgün kültürün-edebiyatın içinde de dengbêjlik var. Gelen turistlere böyle bir gösterinin, geleneğin yaşatıldığı bir platform olsun ki gelen turist görsün ve bilsin. Van'da Serhat bölgesi dengbêjliği yaşatılıyormuş. (D14, Konum 19)
			Bugün bir memura yeşil pasaport veriliyor değil mi? Evet, memur gidiyor, kazandığı parayı getiriyor, başka yerde rahatlıkla harcıyor. ...ama bugün bir dengbêj böyle bir imkâna sahip değil... ...Uluslararası platformların oluşturulması lazım. (D2, Konum 118)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Turizm açısından geliştirilmesi temasında “uluslararası tanıtım ve ilgi” (1 katılımcı), “dengbêj evleri ve yerel tanıtım merkezleri” (1 katılımcı), “yerel ve ulusal iş birlikleri” (1 katılımcı) ve “kültürel ve turistik faaliyetler” (3 katılımcı) olarak 4 alt temaları oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.22’de sunulmuştur.

4.3.3. Dengbêjliğin turizme etkileri

Tablo 4.23. Dengbêjliğin turizme etkileri

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE TURİZM	Turizme Etkileri	Turizme ve Ekonomiye Katkıları	Türkiye’ye döviz getiriyor. (D1, Konum 26)
			...turist gelip dengbêjlerin görüşünü alıp röportaj yapıyordu ve bunu kendi çalışmaları için kullanıyordu. (D1, Konum 26)
			Güçlü birilerinin dengbêjliğe sahip çıkıp tanıtması gerekiyor. Bu tanıtım yapıldıktan sonra, turizme faydası olur. (D1, Konum 29)

Tablo 4.23. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE TURİZM		Yerel Tanıtım	Bugün, Diyarbakır’da birçok müzikli mekân mevcuttur. Ama Diyarbakır’a gelip Diyarbakır Surları’na bakan birinin aklına dengbêjler gelir. (D6, Konum 16)
			Dengbêj evi gibi yerlerin olması, turizme çok katkı sağlamaktadır (D6, Konum 20)
		Uluslararası Tanıtım ve Kültürel Diplomasi	Ben Beşiri adını Çin’e, Amerika’ya kadar götürdüm. (D13, Konum 2)
			Doğu Beyazıt’ta, turistlerin olduğu bu festivalde, bu geleneği icra etme imkânı verilmişti. Turistlerin çoğu araştırmacı ve bilim insanlarından oluşuyordu. Gündüz Ağrı Dağı’na çıkıyorlardı. Akşamları da bizi dinliyorlardı. Balaban eşliğinde, kılamlar söylemeye başladık. Turistler oldukça alakadar oldular. Bu araştırmacılarından bazıları, bizlerin bir araştırma konusu olabileceğini ve gırtlak yapınızın incelenmesi gerektiğini söylediler. (D7, Konum 19)
			Dengbêj evine üniversiteden öğrenciler de gelmişti. Dengbêjler orada stranlarını söyleyip kendi hayatlarını da misafirlere anlatıyorlar. Yani böyle bir yer olduğu zaman, dinlemeye gelen insanların ilgilerini de çekip bu yönde bir hobi oluşturmalarını da sağlayabiliyor. (D10, Konum 15)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Turizme etkileri temasında “turizme ve ekonomiye katkıları” (3 katılımcı), “yerel tanıtım” (2 katılımcı) ve “uluslararası tanıtım ve kültürel diplomasi” (3 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.23’te sunulmuştur.

4.3.4. Dengbêjlik kültürünün tanıtımı

Tablo 4.24. Dengbêjlik kültürünün tanıtımı

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJLİK VE TURİZM	Kültürün Tanıtımı		Güçlü birilerinin dengbêjliğe sahip çıkıp tanıtması gerekiyor. Bu tanıtım yapıldıktan sonra, turizme faydası olur. (D1, Konum 29)

Tablo 4.24. (devamı)

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBÊJLER
DENGBÊJİK VE TURİZM		Etkinlikler ve Konserler	Şu an üzerinde çalıştığım birçok proje mevcut. TV programları ve dengbêj evi için düşündüğüm şeyler var. Fikirlerimi belediye başkanlarıyla da paylaştım. Özellikle, açık hava konserlerinin bu konuda iyi olacağını söyledim. Şehir şehir gezip, belediyelerin yardımıyla sponsor bulup dengbêj konserlerinin düzenlenmesi yönünde adımlarım olacaktır. (D7, Konum 21) Düşünsenize dengbêj konserleri için şehirlerin billboardlarına afiş asıldığını; bence insanlar akın akın ücret ödeyerek bu konserlere gelirler. Özellikle, yaşlı dengbêjlerimiz de böyle bir durumda geçim sıkıntısı çekmezler. (D7, Konum 25) Gençlere tavsiyem şu an sizin yaptığınız gibi dengbêjlik kültürünü araştırıp öğrenmeleri. (D9, Konum 30)
		Kültürel Mekânlar	İstanbul'da ya da Ankara'da da bir dengbêj evinin olması gerektiğine inanıyorum. (D10, Konum 23)
		Kültürel Etkileşim ve iş birlikleri	Herkes kendi bölgesinde dengbêj olarak daha fazla tanınır elbette ki. Başka şehirlerdeki dengbêjlerle etkileşim halinde olmak gerekir. (D15, Konum 25)
		Kültürel Mirasın Yeterince Kullanılmaması	Hayır, yeterince değil. Çok çok az kullanıldığını düşünüyorum. (D2, Konum 118)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Kültürün tanıtımı temasında “etkinlikler ve konserler” (4 katılımcı), “kültürel mekânlar” (1 katılımcı), “kültürel etkileşim ve iş birlikleri” (1 katılımcı) ve “kültürel mirasın yeterince kullanılmaması” (1 katılımcı) olarak 4 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.24’te sunulmuştur.

4.3.5. Turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri

Tablo 4.25. Turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri

KATEGORİ	TEMA	ALT TEMA	DENGBEJLER
DENGBEJLİK VE TURİZM	Turizmi Canlandırmak İçin Faaliyet Önerileri	Festivaller ve Etkinlikler	Festivallerin olması, resmi olarak yapılan davetler bu konuda çok önemlidir. (D4, Konum 21)
			Ayda bir festival düzenlenirse çok etkili olacaktır (D5, Konum 23)
		Ekonomik Destek Teşvikler	Faaliyet olarak dengbêjlerin de tıpkı Türk geleneğindeki aşıklık geleneği gibi belirli günlerde, festivallerde, bayramlarda dengbêjlerin çağrılıp, ekonomik olarak desteklenip bu işi yapmaları sağlanabilir. İşte bu da bunun karşılığıdır. Bizim de size olan bu fedakârlığımız, biz de sizi seviyoruz bu işi yaptığınızı için size minnettarız demeniz gerekiyor. (D14, Konum 15)
			Kültür müdürlüklerinin, valiliklerin, kaymakamlıkların gelen yabancı misafirleri gezdiren turizm acentaları ile görüşülüp; size böyle bir turist grubu geldiği zaman diyelim ki Van'daki kedi evine götürüp gezdirdiniz; Van Kalesi'ni, Akdamar Adası'nı diyelim ki gezdirdiniz. Bir de kültürümüzde böyle bir unsur (dengbêjlik) var deyip belirli bir yer ayarlanır, gösteri hazırlanır. Bu dengbêjlik yapan insanlar da ekonomik olarak desteklenmiş olur ve bunun sürdürülebilirliği sağlanmış olur. (D14, Konum 23)
			Yani eskiden olduğu gibi insanların bir araya gelip, dengbêj geceleri düzenlemesi gerekir. (D15, Konum 17)
		Sosyal Destek ve Organizasyonlar	Emek verdiği iddia ettikleri meslek, yani haftada bir de olsa toplumun önünde güzel bir şekilde güzel bir organizasyonla düzenlenmesini, o etkinliğin hazırlanmasını istiyor ama maalesef ki bizim bulunduğumuz yerde bu tür şeylere fazla özen gösterilmiyor. (D16, Konum 37)
			Sosyal anlamda desteklerlerse, organizasyon yaparlarsa gelişir. (D17, Konum 23)
			... Daha sonra dengbêj evleri açık olduğu zaman sürekli bir kaçıımız orada otururdu. (D2, Konum 84)

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Turizmi canlandırmak için faaliyet önerileri temasında “festivaller ve etkinlikler” (2 katılımcı), “ekonomik destek ve teşvikler” (3 katılımcı) ve “sosyal destek ve

organizasyonlar” (3 katılımcı) olarak 3 alt tema oluşturulmuştur. Bu alt temalara yönelik ifadeler Tablo 4.25’te sunulmuştur.

5. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Değerlendirme ve Sonuç

Dijital dünyanın etkisiyle, zamanın son derece hızlı aktığı günümüzde geçmişimize ait kültürel unsurların da korunması ve yaşatılması son derece elzem bir durumdur. Alaska yerlilerinin hayatta kalmaları için çocuklarına avlanmayı, balık tutmayı öğretmeleri ne kadar kıymetliyse; sözlü gelenek içerisinde yer alan dengbêjliğin yaşatılıp sürdürülmesi de o derece önemlidir.

Bu çalışmayla, dengbêjliğin sürdürülebilirliğine dair elde edilen bulgular doğrultusunda; dengbêj olabilmenin uzun soluklu bir süreç olduğu, güçlü bir sesin yanında uzun yıllar emek sarf edilmesi gerektiği görülmüştür. Ayrıca, dengbêj adayının istekli olmakla birlikte ciddi bir eğitim sürecinden geçmesi gerekmektedir. Barlık ve Ağcakaya'ya (2023) göre dengbêj adayının, *“Sanatsal yetenek, bilgi birikimi, doğaçlama eser okuma, atışma ve sunum ustalığının yanında, gelenek görenekleri ve toplumsal değerleri bilen ve uygulayan bireyler olmaları beklenir. Tarih, din, ahlak ve sosyal konularda bilgi sahibi olmaları, metanetli, ağır başlı ve sabırlı bir kişiliğe sahip olmaları, giyim kuşam konusunda titiz olmaları ve seslerini olumsuz etkileyen davranış ve ortamlardan uzak kalmaları, temsil ettikleri sanatın gerektirdiği unsurları”* (s.76) taşıması gerekmektedir. Bu söylemler, bulguları destekler niteliktedir.

Dengbêjliğin, sözlü kültürün temel unsurlarından biri olarak görüldüğü ve sürdürülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bireysel olarak dengbêjlerin, bu geleneği yaşatmak için çalışmalar yürütme hususunda yüksek duyarlılığa sahip oldukları tespit edilmiştir. Anadil kullanımının yaygınlaştırılması, kültürel unsurların sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Dengbêjlik icracıları çoğunlukla, yaşattıkları kültürün gelecekte yok olabileceğine dair kaygı yaşadıkları görülmüştür. Diğer yandan, anadilin korunması ve sosyal medyanın etkisiyle dengbêjlik kültürünün devam edebileceğini vurgulayanlar da bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik için genç kuşakların dengbêjlik eğitimi almaları gerektiği belirtilmiştir.

Dengbêjliğin sürdürülebilirliği, gelecek nesillere aktarılması için bu sanatı icra eden sanatçıların toplumu etkileyen olaylar hakkında eserler ürettikleri görülmüştür. Eserlerini; bireysel olarak kayıt altına alıp, arşiv oluşturdukları tespit edilmiştir. Barlık ve Ağcakaya (2023, s.74) dengbêjliğin, usta çırak ilişkisiyle sürdürülebilir olabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Hamelink ve Barış (2020, s.66) dengbêjlerin söylemlerinde

genellikle, usta kişilerden bu sanatı öğrendikleri, benzer durumun kendi ustaları için de söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Geleneksel usta-çırak ilişkisiyle yapılan öğrenme yönteminin, devamıyla, zamanla yeni öğrenme yöntemlerinin de ortaya çıktığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde özellikle, teknolojik cihazların hayatımıza girmesiyle birlikte radyo ve kasetçalarlar aracılığıyla dengbêjlere ait eserlerin dinlenerek de öğrenildiği tespit edilmiştir.

“Bir Ada Hikayesi” adlı romanda dengbêjlerin, dengbêjlik dışında bir iş yapmadıkları ve yapamayacakları belirtilmiştir (Kemal, 2002, s.305). Bu bağlamda çalışmada dengbêjlerin, dengbêjliği meslek olarak gördüğü belirlenmiştir. Fakat mesleğin maddi getirilerinden kaynaklı olarak; ekonomik sıkıntılar yaşadıkları ve geçinebilmek için ikinci bir işte çalışmak zorunda kaldıkları beyanlarına yansımıştır. Özellikle, ekonomik sorunlar içerisinde dengbêjlerin yaşam mücadelesi verdiğini, geçmişte dengbêjlik yapmış olan birçok sanatçının ekonomik zorluklar yaşadığı belirtilmiştir. Dengbêjler etkinliklere katıldıklarında bile kendi maddi imkânlarını kullandıklarını, bu olumsuz durumdan kaynaklı olarak ailelerinden bile tepki gördüklerini belirtmişlerdir.

Dengbêjlik geleneği gibi kültürel bir hazinenin, birçok problem içinde olduğu, bu problemler yumağının büyüdüğü belirtilmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunun şehirlerde yaşadığı günümüzde, dengbêjlerin icra mekânı bulamamaları, kültür sanat faaliyetleri yürüten dengbêj evlerinin kapatılması, bu kültürün geniş kitlelere ulaşmasına engel olduğutespit edilmiştir. Karapetê Xaço adıyla Esentepe’de (Batman) açılan kültür ve sanat faaliyetlerinin yapıldığı dengbêj evi 2016 yılında kapatılmıştır (Bayık, 2016). İcracıların yaşlanmış olmaları ve usta çırak ilişkisi ile yani dengbêjlerin yetişmemesinden kaynaklı olarak dengbêj sayısının giderek azaldığı vurgulanmıştır. Dengbêjler katıldıkları kültür sanat etkinliklerine ilginin fazla olduğunu, buna rağmen yerel yönetimlerin düzenledikleri kültür sanat etkinliklerinin yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Yerel yönetimlerin dengbêjleri de sürece dahil ederek etkinlik sayısını arttırması gerektiği vurgulanmıştır. Dengbêjlere devlet sanatçısı unvanı verilerek sanatlarını özgür bir şekilde icra etme imkânı sağlanmalıdır. Kaygı yaşayarak dengbêjliğin yapılamayacağı belirtilmiş olup, geniş kitlelere ulaşmanın ön koşulunun özgürce sanatlarını icra etmek olduğu vurgulanmıştır.

Dengbêjler, sanatlarını birçok etkinlik ortamında icra etmektedirler. Geleneksel olarak köylerde, divanlarda hala dengbêjliğin yapılmakta olduğunu, şehirlerde ise kahvehaneler ve dengbêj evlerinin önemli icra yerleri olduğu vurgulanmıştır. Kültür sanat festivalleri ve dengbêjlik konulu toplantı ve konferanslarda bu sözlü geleneğin yapıldığı

belirtilmiştir. Medyanın önemli unsurlarından olan televizyonlarda yapılan programlara da katılımın olduğu belirtilmiştir. TRT Kurdi kanalında, “Beşa Dengbêja” adı ile program yapılmaktadır (TRT Kurdi, 2024). Dengbêjlerin farklı illerden hatta yurt dışından gelen davetlere de katıldıkları görülmüştür. Devletin resmî tören karşılamalarında görev yapanlar, az da olsa bulunmaktadır.

Dengbêjler, kültürel mirasın yaşatılması adına yaşadıkları sorunlara geniş bir bakış açısı ile çözüm üretmeye çalışmışlardır. Dengbêjliğin yapıldığı mekânlarda canlı dinlenmesi gerektiği vurgulanmakla birlikte sosyal medya platformlarının da aktif bir şekilde kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Eserlerin dijital ortamlara yüklenerek korunabilirliğinin artacağı, teknolojik imkanların sürdürülebilirlik açısından kullanılması önemli görülmüştür. Dengbêjlerin kurumsallaşma kültürü içerisinde hareket etmesi gerektiği dernek, sendika gibi sivil toplum kuruluşlarının kurulması yönünde adımların atılmasının önemli olduğu belirtilmiştir. Kültürel unsurların siyaset üstü olduğu bu faaliyetler yapılırken, özgürce yapılabilecek ortamların devlet kurumları tarafından sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Dengbêjliğin sürdürülebilirliğinin olması için gençlerin sürece dahil edilmesi gerektiği, gençlerin ilgisinin artması için de bu geleneğin taşıyıcısı olan dengbêjlerin toplum içerisinde hak ettikleri değeri görmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Gençlerin de bu kültürel mirası sahiplenirken sadece maddi kaygılarla hareket etmemeleri gerektiği ve kültür taşıyıcısı ve temsilcisi olma bakış açısıyla hareket etmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Mekânsal anlamda ciddi sorunların yaşandığı birçok yerde, dengbêj evlerinin açılması gerektiği, kapatılan dengbêj evlerinin de tekrar aktif hale getirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dengbêjliğin sürdürülebilirliği adına devlet desteğinin büyük önem taşıdığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, yerel yönetimler, üniversiteler gibi kurumların ortak çalışmaları ile somut projeler üretmesi gerektiği belirtilmiş, dengbêjlerin kurs verebilmeleri amacıyla fiziki şartların yerel yönetimler tarafından sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Dengbêjlerin bu mirasın taşınabilmesi adına repertuarlarında birçok konu ile ilgili ezgiler taşıdıkları görülmektedir. Aşk, kahramanlık, yas gibi konuların çoğuyla ilgili eserler okudukları tespit edilmiştir. Dinleyici kitlesinin istekleri doğrultusunda da eserler okuduklarını belirtmişlerdir.

Dengbêjlik geleneğine insanların yoğun bir ilgisinin olduğu, dengbêjlerin katıldıkları etkinliklerde yüksek bir katılımın olduğu belirtilmiştir. Avrupa’dan, Asya’dan, uzak doğudan birçok turistlerin etkinliklere katıldığı, tercümanlar aracılığıyla kültürü

tanınmak adına kendileri ile iletişime geçtiklerini belirtmişlerdir. Birçok yabancı turistin, dengbêj evlerinde yapılan programlardan memnun ayrıldığı belirtilmiştir. Yabancı turistlerin dışında halkın her kesiminden yerli turistlerin de yoğun ilgisi ile karşılaştıklarını birçok yerden insanların dengbêjleri dinlemek için dengbêj evini ziyaret ettikleri belirtilmiştir. Diyarbakır dengbêj evini yerli ve yabancı turistlerden oluşmak üzere turizm sezonunda günde bin kişinin ziyaret ettiği tespit edilmiştir (İHA, 2024).

Kültür turizminin önemli bir unsuru olan dengbêjlik geleneğinin tanıtımının artırılması için yurt dışından davetler aldıklarını, tanıtım etkinliklerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Özellikle, dengbêjlerin yurt dışındaki tanıtımlara katılabilmeleri için devlet tarafından desteğin sunulması gerekmektedir. Kültür ve sanat festivallerinin yapılması, farklı şehirlerden dengbêjlerin katılımı ile yılın belli dönemlerinde dengbêj günlerinin düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Dengbêj evlerinin sayısının artırılmasının ve fiziki şartlarının turistlere hitap edecek şekilde düzenlenmesinin turizm gelirleri açısından olumlu sonuç ortaya çıkaracağı belirtilmiştir. Diyarbakır dengbêj evinin turistlerin rotasına girdiği ve yoğun bir ilginin olduğu belirtilmiştir (Yenigün, 2024). Yabancı turistlerin kültürel faaliyetlere ilgi göstermelerinden dolayı turistlerin ziyaret ettikleri yerlerde ekonomik hayata canlılık katacağı, farklı ülkelerden akademik çalışma yapmak için dengbêj evlerine ziyaretlerin yapıldığı söylenmiştir. Dengbêj evlerinin turistlerin ilgisini çektiği, dengbêjlerin sosyal platformlarda kültürel tanıtım yaparak dengbêjliği geniş kitlelere ulaştırmakta olduğu bu durumun da turist sayısını arttırdığı belirtilmiştir.

Dengbêjlik gibi kültürel mirasın önemli bir unsurunun sadece dengbêjlerin çabasıyla hakkettiği değeri bulmasının mümkün olmadığı, sponsor destekleri ile beraber birçok organizasyonun yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Tanıtım ve reklam desteği ile halkın kültüre olan ilgisini arttırılabileceği, ülkenin birçok metropolünde turizm merkezlerinde kültürel zenginliğin sağlanması adına yeni dengbêj evlerinin açılması gerekmektedir.

Turist sayılarında artış olabilmesi için seyahat acentalarının, tur rotalarına dengbêj evlerini dahil etmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Dengbêjlerin maddi ve manevi doyuma ulaşmaları sağlanmalı, sosyal etkinliklerin sayısının artırılması gerekmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde bazı teorik ve pratik öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, dengbêjlik geleneğinin devamlılığının sağlanabilmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları dahil olduğu akademik ve kamu desteğinin alınarak çözüm odaklı bir stratejik planlama yapılması gerekmektedir. Dengbêjlik icracılarının çoğunun yaşlı olması, usta çırak ilişkisinde yeni dengbêjlerin yetiştirilememesinden kaynaklı olarak bu kadim geleneğin yok olma ile karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Dengbêjlerin, bireysel çabalarıyla bu sürecin mümkün olmayacağı, güçlü sponsor desteklerinin sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. İcra mekân sayılarının azlığı, eskiden faaliyet gösteren bazı mekânların kapatılmış olması ve kültür sanat etkinliklerinin sayısının azlığından dolayı dengbêjlerin halk ile buluşmasının zorlaştığı görülmüştür. Anadolu coğrafyasının kültürel zenginliğinin bir yansıması olarak Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne tur yapan seyahat acentalarının rotalarına dengbêj evlerini eklemelilerdir. Devlet sanatçılığı gibi unvanlar belirli kriterleri sağlayan dengbêjlere verilmelidir. Mesleğe itibar kazandırılması son derece önemli ve elzemdir. Ekonomik sıkıntılar içerisinde dengbêjlerin var olma mücadelesi verdiği görülmüş, manevi doyumla süreci yaşattıkları tespit edilmiştir. Yeni dengbêjlerin yetişebilmesi için, usta öğreticilerin eğitim verebilecekleri alanlar yerel yönetimler tarafından yapılmalıdır. Ülkenin kozmopolit yapısının yansıması olarak kültürel zenginliğin yaşatılması adına yılın belli dönemlerinde somut olmayan kültürel miras haftası yapılmalı, festivaller, kültürel tanıtımlarla bilinirliği arttırılmalıdır. Turizm tanıtım etkinliklerinde dengbêjliğe yer verilmelidir. MEB'e bağlı okullarda, üniversitelerde kültürün genç kuşaklar arasında bilinirliğini sağlamak amacıyla dengbêj programları yapılmalıdır.

Dengbêjlik geleneğinin ele alındığı bu çalışma için yapılan yerli ve yabancı literatür taramasında dengbêjlik ve turizm ilişkisine dair herhangi bir kaynağa rastlanılamamıştır. Bu bağlamda, elde edilen bulgular çalışmanın özgün boyutunu ortaya koymaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda araştırmacıların, turizm ve dengbejlik ilişkini ele alan farklı çalışmalar yapması önerilmektedir. Araştırmacılar dengbejlik-turizm ilişkisine yerel halk ve turist perspektifinden de inceleyebilirler. Nicel araştırmalar ile bu alana yeni katkılar sunabilirler.

KAYNAKLAR

- Aça, M. (2017). Halk bilimi araştırmalarının kaynakları, In Halk Bilimi El Kitabı, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara, 123-139.
- Aksoy, Ö. (2017). Bořnak sözlü kültür araştırmaları tarihi, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 1-32.
- Alptekin, A. B. (2015). Halk bilimi araştırmaları, 2. Baskı. *Akçağ Yayınları*, Ankara.
- Aras, A. (2022). Şaire kurda ye efsanewi Evdale Zeynıke, *Nubihar* (3. Baskı), İstanbul. 19.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 395-407.
- Assmann, J. (2001). Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik (Çev. Tekin, A.), *Ayrıntı Yayınları*, İstanbul, 40-80.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: etnoloji. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231– 274.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Bayrak, M. (2002). Kürt Müziğı, Dansları ve Şarkıları, C. 1-2-3, *Özge Yayınları*, Ankara.
- Barlık, M. M. (2020). Ozan ve dengbêj: Türkiye’de sözlü geleneğın kayıp sesleri. *Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*, 6(63), 2186-2201.
- Barlık, M. M., & Ağcakaya, N. (2023). Aşık ve dengbêj icralarında dinleyici rolü (karşılaştırmalı bir analiz), *Kurdiyat*, 8, 70-74.
- Bayık, S. (2016). Batman’da 1 yıllık OHAL tablosu: mezarlar bile hedefte, Web adresi: <https://www.evrensel.net/haber/326891/batmanda-1-yillik-ohal-tablosu-mezarlar-bile-hedefte>, (Erişim tarihi: 5 Ocak 2024).
- Bayraktar, Z. (2013). Nasreddin Hoca fıkralarının metin merkezli halk bilimi kuramlarından yayılma ve gelişme kuramlarına göre tahlili. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 141-152.
- Boz, H. (2022). Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma süresi. İçinde: sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: yeni perspektifler, araştırma yöntemleri, yeni uygulamalar ve bakış açıları, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara.

- Bengtsson, M. (2016). How to plan and perform a qualitative study using content analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8-14.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), ss. 77-101.
- Bulmuş, S. (2018). Müzik ve politika ilişkisi bağlamında dengbêj müziğinin toplumsal işlevi, *Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu Müzik ve Politika*, Etnomüzikoloji Derneği.
- Cebe, R. (2012). Dengbêjlik ve melizma tekniği, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1153-1160.
- Celîlê, C. (2016). Erivan Kürt radyosu ve temellerinin atılması, Erivan Radyosunda Kürt Sesi, Haz, Zeri İnanç, İstanbul, *İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları*, 27.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir; 3.Baskıdan Çeviri). *Siyasal Kitabevi*, Ankara.
- Çelik, D. (2017). Dengbêjlik geleneği ve Türkiye'deki Kürt tiyatrosuna etkileri, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Ana Bilim Dalı*, İstanbul.
- Çeribaş, M., & Aça, M. (2017). Halk bilimi araştırmalarının tarihi, In Halk Bilimi El Kitabı, *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara, 52-123.
- Çobanoğlu, Ö. (1996). Aşık tarzı şiir geleneği içinde destan türü monografisi, Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 14.
- Dereli, A. B. (2023). MAXQDA: yaratıcı veri analizi üzerine notlar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 149-152.
- Deveci Bozkuş, Y. (2011). Kürt toplumunda kadın dengbêjler, Kültürlerarası iletişim bağlamında insana dair duygular ve ritüeller, *Nobel Akademik Yayınları*.
- Dundes, A. (1998a). Halk kimdir (Çev: Ekici, M.), *Milli Folklor*, 139-157.
- Dundes, A. (1998b). Folklor nedir (Çev: Mirzaoğlu, F. G.), *Milli Folklor*, 74-76.
- Eminoğlu, N., & Çoban Eminoğlu, G. (2020). Bulanık'ta dengbêjlik edebiyatı ve temsilcileri, *Kürt Araştırmaları*, 4, 81-93.
- Farqînî, Z. (2024). Kürtçe Türkçe-Türkçe Kürtçe Sözlük., 152.
- Fındıklı, S., & Saygın, E. P. (2023). Nitel araştırmalarda araştırmacının rolü ve araştırmacı günlükleri. *Turkish Journal of Marketing*, 8(2), 64-74.

- Genç, V. (2020). Kültürel miras turizm ilişkisi. Gümüş, m. ve Dilek, S. E. (ed.), içinde kültürel miras ve turizm (disiplinlerarası yaklaşım), *Detay Yayıncılık*, Ankara, 5-22.
- Glastonbury, N. (2020). Radyonun gücünü hafife almış olabileceğimizden korkuyorum” Soğuk Savaş’ın İlk Dönemlerinde Sovyet Kürtçe Radyo Yayını, *Kürt Tarihi*, 41.
- Glesne, C. (2014). Nitel araştırmaya giriş (Çev: A. Ersoy ve P. Yalçınoglu; 4. Baskıdan Çeviri). *Anı Yayıncılık*, Ankara.
- Günay, N. (2019). Bolşevik ihtilalinin ardından Osmanlı Devleti’nin Rusya’daki yeni rejime bakışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 35(100), 353-376.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri felsefe-yöntem-analiz. *Seçkin Yayıncılık (5.Baskı)*, Ankara, 271.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., & Taşgın, S. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri teorik çerçeve – pratik öneriler 7 farklı nitel araştırma yaklaşımı – kalite ve etik hususlar. 2. Baskı, *Seçkin Yayıncılık*.
- Gülertekin Genç, S. (2020). Günümüzde Geçmiş Pazarlamak: Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Pazarlanması. Gümüş, M. ve Dilek, S. E. (Ed.), içinde Kültürel Miras ve Turizm (Disiplinlerarası Yaklaşım) (s. 95-116)., *Detay Yayıncılık*, Ankara.
- Hamelink, W., & Barış, H. (2020). Kürt halk ozanları dengbêjlerin gözünden sınırlar ve devlet, Kürt Çalışmaları Bahar Akademisi 1, *İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları*.
- Harari, Y. N. (2015). Sapiens: A Brief History of Humankind, *Kolektif Kitap*, İstanbul, 169.
- İHA. (2024). Binlerce yıllık geleneğin sürdürüldüğü “Dengbêj Evi” günde bin turist ağırlıyor, Web Adresi: <https://www.ih.com.tr/diyarbakir-haberleri/binlerce-yillik-gelenegin-surduruldugu-dengbêj-evi-gunde-bin-turist-agirliyor-43102171>, (Erişim tarihi: 10.06.2024).
- Kara Düzgün, Ü. (2016). Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi, (İçinde Halk Bilimi El Kitabı). Editör: Dr. Mustafa AKÇA, *Kömen Yayınları*, İstanbul.
- Kardaş, C. (2013). Dengbêjlik geleneği ve aşık edebiyatı ile karşılaştırılması, Doktora Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ, 19-57.
- Karacan, H., & Nayman, R. (2014). Dengbêj Salihê Qubînî ile Karapetê Xaço’nun şarkılarında aşiret kavgaları: Fîlâtê Qutoile Elî Etmanki kavgası, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2), 361-388.
- Kargiglioğlu, Ş., & Kabacık, M. (2017). Gastronomi turizmi kapsamında urla enginar festivaline gelen turistlerin festival hakkındaki görüşleri. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 5(3), 409-421.
- Kemal, Y. (2002). Bir ada hikâyesi –karıncanın su içtiği-, *Adam Yayınları*, İstanbul.

- Kırçıçek, M. (2023). Gastrodiplomasi uygulamaları: Türk aşçılık federasyonlarının gastrodiplomatik rolü üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*, Sakarya.
- Kızılkaya, M. (2001). Kayıp diwan, *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Kızılkaya, M. (2019). Toplumsal hafıza ve dengbêjler, *Uluslararası dengbêjlik kültürü ve dengbêjler sempozyum bildirileri*, Şırnak, 21.
- Lincoln, Y., & Guba, E. (1985). Naturalistic inquiry: establishing trustworthiness. *Sage*, London.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526.
- Oğuz, M. Ö. (2013). Türkiye’de folklorun ilk makaleleri, *Millî Folklor*, 25(99), 5-14.
- Oğuz, M. Ö. (2018). Somut olmayan kültürel miras nedir?, 3. Baskı. *Geleneksel Yayıncılık*, Ankara.
- Ong, W. J. (2007). Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi, (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), *Metis Yayınları*, İstanbul.
- Orhan, B. (2022). Dengbêjlik Geleneği ve Toplumsal Hafıza: Batman Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı*, Mardin.
- Parıltı, A. (2006). Dengbêjler sözün yazgısı, *İthaki* (1. Baskı), İstanbul, 65.
- Picard, M. (1990). Cultural tourism in Bali: Cultural performances as tourist attraction, Indonesia, (49), 37-74.
- Polkinghorne, D. E. (1989). Phenomenological research methods. R. S. Valle & S. Halling (Ed.), *Existential-phenomenological perspectives in psychology* (ss. 41-60) içinde. New York: *Plenum Press*.
- Qin, R. J., & Leung, H. H. (2021). Becoming a traditional village: Heritage protection and livelihood transformation of a Chinese village. *Sustainability*, 13(4), 2331.
- Rosenberg, D. (2003). Dünya mitolojisi. *Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. Çeviren K. Akten, vd., *İmge Kitabevi*, İstanbul.
- Saadallah, S. (2000). Saladin’s English-Kurdish Dictionary, Ed. Abdullah Keskin, 2. bs., *Avesta Publishers*, İstanbul, 1106-1107.
- Sancar, M. (2010). Geçmişle hesaplaşma unutmaya kültüründen hatırlama kültürüne, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 46-51.
- Sayım, F. (2023) Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri konu tespiti – süreç yönetimi – tez yazımı. 5. Baskı, *Seçkin Yayıncılık*.

- Sıgır, Ü. (2022). Nitel Araştırma Yöntemleri. İçinde: Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektifler, Araştırma Yöntemleri, Yeni Uygulamalar ve Bakış Açıları, *Seçkin Yayıncılık*, Ankara.
- Silverman, D. (2013). Doing qualitative research: A practical handbook. Sage. https://books.google.com.tr/books?redir_esc=y&hl=tr&id=LySjM0tY-tEC&q=consistency#v=snippet&q=consistency&f=false
- Smith, M. K., & Richards, G. (Eds.). (2013). *The Routledge handbook of cultural tourism* (p. 191). Routledge, London.
- Şırnak Üniveristesi, (2019). Uluslararası Dengbêlik Kültürü ve Dengbêjler Sempozyumu, Web adresi: <https://sirnak.edu.tr/aktivite/uluslararasi-dengbêlik-kulturu-ve-dengbêjler-sempozyumu-duyurusuu/20995>, (Erişim tarihi: 9 Kasım 2023).
- Taş, F. (2015). Dengbêlik geleneği ve dönüşümler, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Ana Bilim Dalı*, Ankara.
- Taş, F. (2016). Bir sözlü gelenek olarak dengbêlik ve tarih anlatımı, *Kürt Tarihi Dergisi*, 27, 1-10.
- Thoms, W. J. (1965). "Folklore", The Study of Folklore, Edt. By Dundes, *Prentice-Hall*, New Jersey.
- Thompson, P. (1999). Geçmişin sesi sözlü tarih, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 19.
- Toker, A. (2022). Sosyal bilimlerde nitel veri analizi için bir kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 319-345.
- TRT Kurdi. (2024). Dengbêj Beşa 231, Web Adresi: <https://trtkurdi.com.tr/bername/dengbêj/bes/dengbêj-besa-23>, (Erişim tarihi: 25 Kasım 2023).
- UNESCO, (2024). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi, Web adresi: <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2023).
- Utle, L. 2005. Folklorun tanımı (Çev: Saltık Özkan, T.), *Milli Folklor*, 17(65), 130-136.
- UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2024). Somut olmayan kültürel miras listelerinde Türkiye, *UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri*, Web adresi: <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2023).
- UNTWO. (2024). Word Tourism Barometer, www.unwto.org/Un Tourism Data as of May 2024.

- Uygar, Y. (2009). Kültürel bellek ve dengbêjlik: Doğu Anadolu'daki "dengbêjlik" geleneğinde bellek üretimi, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul
- Uygar, Y. (2020). Sözün hafızası: dengbêjlik geleneğinin kollektif bellek inşası, *kürt araştırmaları*, 4, 103-112.
- Uzun, M. (1999). Kürt edebiyatına giriş, *Belge Yayınları (3. Basım)*, İstanbul, 38.
- Uzun, M. (2005). Abdalın bir günü, *İthaki (11. Basım)*, İstanbul, 86-87.
- Uzun, M. (2006). Dengbêjlerim, *İthaki (8. Basım)*, İstanbul, 12.
- Vural, T. (2010). Mehmet Uzun'un romanlarında dengbêjlik. *Sosyal Bilimler Genç Araştırmacılar Sempozyumu*, 241.
- YAKEGM. (2024). (https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan_hazineleri-ulusal-envanteri.html). (Erişim tarihi: 28.06.2024)
- Yaş, Z. (2020). Kayıp sesler ve hafıza sözlü gelenekten günümüz Kürt müziğinin kayıt öyküsü, Kürt Çalışmaları Bahar Akademisi 1, *İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları*.
- Yenigün, G. (2024). Dengbêj Evi, Diyarbakır'ın turizm rotası oldu, Web adresi: <https://diyarbakiryenigun.com/diyarbakir/dengbêj-evi-diyarbakirin-turizm-rotasi-oldu-170349h>, (Erişim tarihi: 20.06.2024).
- Yıldırım, D. (1989). Sözlü gelenek kültürü, *Milli Folklor*, 6.
- Yıldırım, D. (1998). Folklor ve çağdaş kültür modelimiz üzerine görüş ve düşünceler, *Milli Folklor*, 15-17.
- Yıldırım, D. (2013). Elyazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları*, Ankara.
- Yüzbaşı, R. (2012). Mezopotamya'da dengbêjlik sanatı, *Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sinema ve Televizyon Ana Sanat Dalı*, İstanbul.
- Zaman, R. (2019). Bir direniş hikâyesi: dengbêj ve stranbej olarak Eyşe Şan, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

Görüşme yapılan dengbejlerden kesitler.

EKLER

EK-1 Çalışma Soruları

Dengbejlik Geleneğinin Sürdürülebilirliği: Turizm ve Kültürel Mirasın Korunması

Kısa Özgeçmiş ve Meslek Tarihi

1. Kendinizi tanıtır mısınız? Adınız, soyadınız, yaşınız ve nerelisiniz?
2. Dengbejlik hikayeniz nasıl başladı? Süreçte kimlerden etkilendiniz?
3. Repertuarınızda hangi tür dengbej ezgileri ve hikayeleri yer alıyor?
4. Dengbejlik geleneğini gelecek nesillere aktarmak için neler yapıyorsunuz?

Dengbejlik ve Kültürel Miras

8. Dengbejliği nasıl tanımlarsınız? Sizin için ne ifade ediyor?
9. Dengbejlik geleneğinin yaşadığınız coğrafyanın kültürel mirası açısından önemini açıklar mısınız?
10. Dengbejlik geleneğinin günümüzde karşılaştığı sorunlar nelerdir?
11. Bu sorunların çözümü için neler yapılabilir?

Dengbejlik ve Turizm

13. Dengbejlik icra ettiğiniz ortamlarda turistlerin(misafirlerin) ilgileri konusunda neler söylemek istersiniz?
14. Dengbej olarak kültür ve sanat etkinliklerine katılıyor musunuz? Yapılan faaliyetleri yeterli görüyor musunuz?
15. Dengbejlik geleneğinin devam edebilmesi ve insanların ilgisini arttırmak için ne tür etkinlikler yapılabilir?
16. Dengbejlerin turistik faaliyetlerden elde ettiği gelirleri arttırmak için sizce neler yapılmalı?
17. Yaşadığınız bölgede turizmi canlandırmak için dengbejlik geleneğinin yeterince kullanıldığını düşünüyor musunuz?

Ek Sorular

18. Dengbejlik geleneğiyle ilgili paylaşmak istediğiniz başka bir şey var mı?
19. Gelecekte dengbejlik geleneğini nasıl görüyorsunuz?
20. Gençlere dengbejlik geleneğiyle ilgili ne gibi tavsiyeleriniz var?

EK-2 Dengbejlerden Görseller

EK-3 Etik Kurul İzni

T.C. BATMAN ÜNİVERSİTESİ ETİK KURUL KARARI			
Toplantı Tarihi		: 04.07.2024	
Toplantı Sayısı		: 2024/05	
Toplantıda Alınan Karar Sayısı		: 14	
Üniversitemizin Etik Kurulu, Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL Başkanlığında toplanarak aşağıdaki karar alınmıştır. Karar 2024/05-05 Üniversitemiz Turizm Fakültesinde görev yapan Doç.Dr. Volkan GENÇ'in "Somut olmayan kültürel miras örneği: Dengbejlik" başlıklı çalışmasını (mülakat, görüntü kaydı ve ses kaydı), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Selahattin ALAY ile birlikte yapma talebine ilişkin 07.06.2024 tarihli ve 164257 sayılı yazı görüşüldü; Yapılan görüşmeler sonucunda: Üniversitemiz Turizm Fakültesinde görev yapan Doç.Dr. Volkan GENÇ'in "Somut olmayan kültürel miras örneği: Dengbejlik" başlıklı çalışmasını (mülakat, görüntü kaydı ve ses kaydı), danışmanlığını yürüttüğü yüksek lisans öğrencisi Selahattin ALAY ile birlikte yapma talebinin etik açıdan uygun görüldüğüne toplantıya katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.			
BAŞKAN (İmza) Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL			
ÜYE Prof. Dr. Hamit ADIN	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Bilal ŞEKER	(İmza)
ÜYE Prof. Dr. Filiz AKBAŞ	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Ömer Faruk ERTUĞRUL	(İmza)
ÜYE Doç.Dr. Veysel ERATİLLA	(İmza)	ÜYE Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN	(Katılmadı)
ÜYE Doç.Dr. Reşat ARICA	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Ümit DİLEKÇİ	(Katılmadı)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Özlem BEZEK GÜRE	(İmza)	ÜYE Doç.Dr. Yusuf ÇINAR	(İmza)
ÜYE Dr.Öğr.Üyesi Yiğit KARABULUT	(Katılmadı)	Raportör Erkan ZENGİN	(İmza)

ASLI GİDİDİK

ERKAN ZENGİN
BİLGİ YAR. İŞLETMENİ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Selahattin Alay
Uyruğu : T.C

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	Celal Bayar Üniversitesi, Demirci, Manisa (Lisans)	2006
Yüksek Lisans	AÖF, Eskişehir Batman Üniversitesi	2016 2024

İŞ DENEYİMLERİ

Kurum	Görevi	Yıl
Millî Eğitim Bakanlığı	Uzm. Öğretmen	2012-Devam ediyor

UZMANLIK ALANI

Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Sosyoloji

YABANCI DİLLER

İngilizce B1